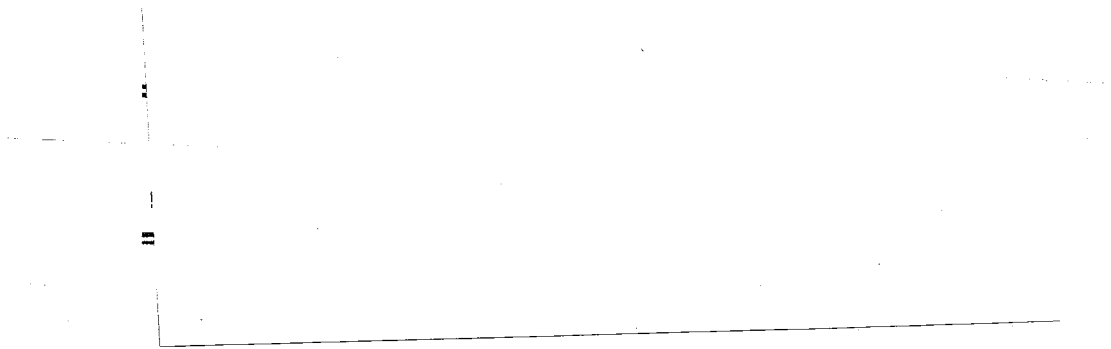

אגרת ידידות
רחבה מצוותך מאד

מבט חיובי על השינויים בין קהילות ישראל

אגרת ידידות

רחבה מצוותך מאד

קראתי שמה 'רחבה מצוותך מאד' באשר עניינה להראות כיצד תורתו - מצוותו של הקב"ה דרך רחבה היא עד מאוד, ויש בה כמה וכמה שבילים בעבודתו יתברך, ותורת העולה היא כי אין מקום לראות בעין שלילית ציבור העובד את השי"ת באופן שונה מדרכנו.

הדברים נכתבו בעיקר על המבט (בזמננו) כלפי תנועת החסידות, אך ללמד על הכלל כולו יצאו.

המלצות לקורא

א. נושא זה ארוך מאד מידה ואיני מתיימר לומר שהקפתיו, הרבה דיו כבר נשפך וקולמוסים רבים נשתברו על נושא יסודי זה, אמנם לצורך קניית המבט האמיתי כרצון הי"ת על חלק בלתי מבוטל של אחינו - 'כלל ישראל' אין צורך להקיף את הנושא מכל זוויותיו. כוונתי ב'אגרת' קצרה זו הינה רק לטוות קוים זעירים לנושא זה, אשר מיועדים בעיקר להבהרת ה'כלל' ולא דוקא את הפרטים.

ב. רובא דרובא של הדברים נלקטו זעיר פה זעיר שם, הידיעות שזכרתי את מקורם ציינתי, ואלו שלא הזכרתי סמכתי על מפתח הספרים שבסוף, ואם שכחתי, ה' הטוב יכפר בעדי ומחברי הספרים ידבקו במידותיו ית'.

ג. בידוע שבקושיא שהתירוץ עליה מורכב מכמה הקדמות, שומה על הקורא להמתין בסבלנות ולשית לבו לכל הנכתב, נדבך אחר נדבך, שכן אם לא יתייחס לכך כ'מהלך' מסודר, על כל מילה שיקרא "ירצדו" לפניו כל הזמן סימני שאלה חדשים, לכן עליו להשאיר את הדעות הקדומות בצד, ולא להתקומם נגד כל שורה, ורק לבסוף יסדר במחשבתו במתינות את שקרא ויבדוק אם התירוץ ענה על הקושיא או שעדיין נשארו קושיות.

[הערה: הדברים במקורם נכתבו כמכתב עבור חבר טוב, אך לאחמ"כ היו למראה עיני חכמים מכל גווי הקשת, חסידים ומתנגדים, אשר העירו והאירו רבות. וזאת למודעי כי יש מהדברים אשר שנויים במחלוקת, ובחלקם אף ציינתי זאת, ומ"מ השתדלתי להביא כמעט רק את העקרונות המוסכמים על כולם.]

תוכן העניינים

5.....	א. בדרך החינוך.....
9.....	ב. גדולי הדורות בבית מדרש אחר.....
12.....	ג. כיצד תיתכן אמת כפולה?.....
14.....	ד. על מה ולמה אנו 'מתנגדים'?.....
16.....	ה. ביאור ענין הפנימיות וסדר השתלשלותה בעם ישראל.....
18.....	ו. ביאור המושג 'פנימיות'.....
	ביאור המושג 'בחינה' ♦ נקודת חילוק נוספת בין הפנימיות לנגלות התורה
23.....	ז. נקודת הפיצול בין קודש לקודש.....
27.....	ח. ביאור קל ויסודי בהשתלשלות הבריאה.....
31.....	ט. הזלזול ב'ווארט החסידי'.....

נספחים

33.....	א. היחס להלכה בשיטת החסידות.....
36.....	ב. לימוד תורה ב'כולל' במשנת החסידות.....
40.....	ג. כיצד נביט באופן חיובי על ציבור אחר.....

אברהם ידידי היקר,

בשיחותינו האישיות, העליתי בפניך מפעם לפעם הגיגים או אי אלו יסודות שמקורם טהור במשנת החסידות, ומשום מה הדברים לא כ"כ התיישבו על לבך, הבנתי שמהו בתובנותיך הבסיסיות מעכב בעדך מלקבל כל מה שריח חסידות נודף הימנו, חסמים וחסכי ילדות עוצרים בעד כל פנינה מהעולם המופלא הזה. אם היתה זו אמרה חסידית נאה הגבת בזלזול, "טוב זה סתם ווארט חסידי", כאומר, מה לך כי תשע בדברי שווא?!, ולא פעם לאחר אזכור יסוד איתן מבית מדרש חסידי, אף הפטרת בפני "זו לא הדרך שלנו", למרות שניסיתי, מעולם לא הצלחתי לקבל ממך תשובה ברורה על השאלה 'מהי כן הדרך שלנו?' ומי זה בכלל 'שלנו'?

נזכר אני כי פעם אחת אמרת לי, 'הדרך שלנו' - דרך הגר"א אינה דרך מחודשת כלל וכלל, שכן היא לא שינתה כלום ממה שלפניה. שיטת הגר"א היתה ללכת עד הסוף עם השו"ע, כל תזוזה פסולה! לעומת זאת החסידים חידשו דברים ושינו מדרך השו"ע.

האמנם כן?! הודות לתגובתך, יצאתי קצת לבדוק האם אכן דחו גדולי הדורות את שיטת החסידות מכל וכל. ומהי בכלל החסידות שאלהי אנו כ"כ 'מתנגדים', איך נתנגד אם לא נדע למה?!

אשמח מאוד אם תטה אוון קשבת, ובהדברות נכונה נדון בדברים, ואולי אף תוכל להוסיף מאוצרך המכילים בדברים אלו.

פרק א

בדרך החינוך

כחקדמה לדבריי - רואה אני צורך להדגיש; יודע אני כי על כל מה שאכתוב, תמיד תשוב לטעון "לא כך קבלנו מרבותינו..." ובכן לפני שנתמודד לגופו של טיעון בבקשת ציטוט מדויק יותר מה אמרו לך ומי אלו מרבותיך שאמר לך דברים האלו, חשוב לי מאוד להודיעך שיש כאן ידיעה יסודית שעליך להבין.

ובכן, דברייך צודקים! אכן כל השנים חונכנו "מרבותינו" בכוונה באופן זה והצלחתנו הרוחנית אכן הייתה מותנית בדרך יחידה ומבודדת משאר הגישות, כי בגיל הצעיר החשיפה לריבוי שיטות אכן מזיקה ומסוכנת וכפי שאבאר בהמשך.

אמנם לא יתכן שאברך לאחר כמה שנות התבגרות יישאר עם אותן תובנות שחונך אליהן בגיל צעיר, וכשם שהשמו"ע שלו נראה אחרת [יש לקוות...] כך גם דעתו צריכה להשתנות ולהעפיל לרמה גבוהה יותר, וממילא כדאי לבדוק ולמשש בעוד מקומות אולי הוא מאבד דברים שיכולים להועיל לו בעבודת ה'. כמובן שאם הוא מרגיש שהכל אצלו עובד במאה אחוז ואין שום בעיות, הוא מושלם בתורה ויראה, בוודאי שא"א לחייבו בחיפוש נוסף, אבל אם הוא חושב שיש לו מה להשתפר וכבר כמה שנים שאין לו מה שידרבו אותו מספיק, אולי הוא יכול לקבל תועלת מעוד קדושי עליון, ולא דווקא מאלו שהורגל להם בצעירותו. ואיך שלא יהיה, בוודאי אם הוא נקלע לשיחה או שמע מחבר רעיון שלא הורגל עליו, חבל מאוד שיישאר בצמצום שלו וידחה כל דבר שונה מרגילותו, מותר לו לשמוע דברים חדשים [עבורו], ולנסות להוציא תועלת מכל סוג של דברים בעבודת ה'.

הדברים נשמעים אולי מוזרים וגם הם בכלל ה'צו הרחקה' שאלי חונכנו בצעירותנו, ואכן מכאן ואילך אפרט יותר את סיבת ה'צו הרחקה', את התפתחותו, את השלכותיו, ואת הדרך לעשות 'שדרוג' בהמשך החיים.

כאמור, כמוני כמודך באותה סירה חונכתי ברוח זו שיש ספרים שכרגע לא כדאי לי לפשפש בצקלונם, ודי לי בשיחת המשגיח בשיבה או בספרי המוסר וההשקפה הגודשים לעיפה את ארונות הספרים, אך כשגיליתי שדווקא אותם אישים שחינכו אותי, בסתר או שלא במסגרת החינוכית בה הם עובדים, מעיינים ומתעניינים גם הם בספרים אלו, השתוממתי נוראות: האמנם?! מצד אחד מורים לי להתעלם כרגע מפלגים אחרים של היהדות, ומאידך הם עצמם מתירים לנשמת אפה של החסידות להימסך בדם לבס?!! הכיצד? אך לאחר כמה שנים שראיתי שתופעה זו אינה נחלת יחידים [ואכן ניתן לראות רבים שתמיד דברו בזלזול כלפי החסידות, ובגיל מסוים נראו לפתע לומדים 'שפת אמת' או ספרי ר' צדוק הכהן וכדו'], התבוננתי בדבר ואף שאלתי אחרים, והגעתי למסקנא שלא הייתי מעז להציעה 'רשמית' לפני שקבלתי לכך אישור ברור מכמה מרביצי תורה, ליטאיים כמוני וכמודך.

ובכן כך, בגיל צעיר האדם עדיין לא מגובש בדעתו, כל אדם צריך לצבור לו תכונות ולאמץ לו קווי יסוד, תהליכים אלו עיקר ייסודם בגיל הצעיר. כשאנחנו רוצים לחנך צעיר לדרך מסוימת וברורה, אסור לנו לחשוף אותו לדברים שונים.

קח כדוגמא¹ בחור צעיר בישיבה קטנה אשר חונך נאמנה כי ימי ספירת העומר הם ימים קדושים בהם אנו מתכוונים כדבעי להיות כלי ראוי לקבלת התורה. מיותר לציין שכל יציאה מהישיבה בימים קדושים אלו מתקבלת בעין לא יפה, שכן כל יציאה החוצה והפסקה מלבת אש התורה, הרי היא פוגמת ומסוגלת להחריב את כל בנין ימי הספירה, ומונעת מלהגיע ליעוד הנכסף. ולפתע - עם ההתקרבות ליום ל"ג בעומר, התעמולה על הנסיעה לציון הרשב"י גוברת, שומעים עוד ועוד על מעלת הנסיעה לציון, פתאום חודרות להם חוברות שונות לישיבה הקדושה ובהם פנינים ועובדות מצדיקים שדברו ונסעו להילולת הרשב"י, והבחור שלנו מתחיל להתבלבל. מצד אחד - הישיבה הקדושה תיבת נח מכל המשחיתים שבחוץ. מצד שני - גדולי הצדיקים והמקובלים כותבים דברים נשגבים על העליה לציון הקדוש רשב"י. דברי מי שומעים? הבחור מתחיל להסתבך ואם אין לו מורה דרך שעמו הוא יכול להתייעץ, אז אחת מן השתיים; או שהוא יפנים שעוד נכוננו לו הזדמנויות אחרות לעלות לציון, וכרגע מוטב לו להישאר ספון בבית ה', אך בלבו ינקרו כל הזמן ספקות וכאבים על המחסור בחלק הנשמה שלו ושאר ביטויים אותם הוא ראה בכל מיני קונטרסים וכדו', וכך הוא יצא לבסוף בהרגשת החמצה נוראית עם טעם רע מאוד על ה'פספוס' שלא נסע, או שלחילופין - ייכנע לבסוף לכל התעמולה השוטפת על הנסיעה לציון, בין אם זה מהתעמולה האינטרסנטית של 'אגד' ובין אם זה בגלל 'דן' השטופה בהזולות והנחות, ולבסוף ימצא את עצמו מחפש את עצמו במורדות הר מירון באישון ליל וד"ל. וכאן הבן שואל, הכיזד?! האם אכן ימי הספירה הם ימים צעריים בהם להישאר דבוק לגמרא בלי שום דבר אחר, ענין גדול ככל שיהיה, או שמא יש עניינים חשובים יותר מהגמ', כמו נסיעה לציון הרשב"י? אלא מאי, בוודאי מעיד הדבר על חוסר גיבוש עמדה, חוסר חוט שדרה, הוא לא גיבש מספיק את עמדתו, ולכן הוא מתבלבל מכל ענף.

אך כשעומד האדם על דעתו, מבין כי בוודאי ובוודאי העלייה לציון הרשב"י נפלאה ונשגבה היא עד מאוד, ומי שיאמר שאין שום ענין בנסיעה זו, שווא הוא מדבר, הלא האר"י הקדוש וגוריו חרדו עד מאוד מנסיעה זו, והתכונו לקראתה ברטט ובזיע עד שההינו בנפשם לעלות למקום קדוש זה, וכך כל חכמי הנסתר עד היום עושים הכנות וטרחות גדולות למעמד זה. ודאי וודאי שיש ענין גדול בנסיעה זו!

הנקודה היא, האם 'ענין' זה נוגע לבחור שלנו או לא?! דהיינו - העלייה לציון הרשב"י אינה מתחילה ונגמרת בעצם הנסיעה. היסודות שעליהם מושתתת הנסיעה הם יסודות והכנות של חודשים ושנים קודם לכן, וחניוך שונה לחלוטין במהות הצדיק ובדבקות בו, במעלת לימוד פנימיות התורה וסודותיה ועוד דברים שבד"כ לא שמענום בבית מדרשנו, וכשהנסיעה למירון נעשית ללא כל התשתיות וההכנות הראויות, אזי ה' ירחם איך שהיא נראית, הנסיעה תהיה באופן של טיול ושעשוע, פוק חזי קבוצות בחורים שכבר התעייפו מחרדת ההכנות ליום הדין על תורה, ונוסעים הם לפרוק עול בצחנת הזבובים הנתפסים לכל מקום קדוש ומוזהמים את שיפולי הר מירון ביום קדוש זה. הלזה חיזוק ייקרא! זה נקרא שהוא מאמץ את הדברים הטובים מכל בית מדרש! הרי ודאי לא לזאת הכוונה. ואף אם הבחור 'שלנו' במודע ייסע רק להתחזק ולהתפלל, לעלות בסולמות יראה ואהבה, אך ללא החינוך היסודי בכיוון זה, יחד עם הכנות ראויות, בעל כורחו ייסחף וראשו יתבלבל ויסתחרר מכל המראות השוטפות במירון, ולכה"פ עיניו ישוטטו במקומות לא ראויים.

מעתה, אין ספק שאם בחור ישיבה יבקש לנסוע למירון לא נניח לו². מאידך, לאלו שעוסקים בפנימיות התורה מעט מזער ויש להם קשר לעניינים אלו, הדבר יכול להעלותם לפסגות, ממש כלשון חז"ל, זכה נעשית לו וכי'.

אם כן אפוא נסכם בקצרה, כשאתה תופס רעיון מבית מדרש אחר ללא התשתית המתאימה וההכנה הראויה לו, אזי הפכת את ה'ענין' הזה לכלי ריק, וממילא כשצריך שכל ה'הלך' ילך, שלו מתגבש סביב שיטת המוסר על כל מעלותיה הידועות, הנסיעה לרשב"י כשהיא בצורתה - מנותקת מכל יסודותיה בקודש, פסולה היא בתכלית הפסול ורק תורידו לפאתי שחת³.

צעיר שלא גיבש לו עמדה ברורה יתבלבל היום מקונטרס של ברסלב, ומחר מ'ענין' המקווה, מחרתיים מעניין השמחה, ולא יצליח להעמיד לו יסודות נאמנים בעבודת ה', יסודות אשר לכל החיים ילוו אותו והם אלו שעריים לו לדבקות בקב"ה בכל מצב ועבודתו בנאמנות תמיד⁴.

כשאדם מתבגר מעט ודרכו מגובשת, עם התקדמותו בשנות הישיבה גדולה ובפרט לקראת נישואיו, סומכים עליו יותר, שרק אם אכן הוא מרגיש קשר אמיתי ופנימי לעניין ההילולא דרשב"י, יראה הוא לנכון לנסוע לשם, אבל אם הוא עדיין לא שייך לדברים אלו, אזי בעקבות רצינותו, לא יראה לנכון להחליף סדר א' ובי' בנסיעה למירון⁵.

¹ הדוגמא הלהן עפ"י העלון הנפלא 'אז נדברו'.

² אא"כ בביתו נוהגים בכך שנים רבות ומחנכים בגדלות הענין, וכל הנסיעה מקבלת אור אמיתי. לכל בחור אחר, הדבר פסול לחלוטין.

³ והוא הדין לענין נסיעה לאומן ברי"ה. דון מינה ואוקי באתרה.

⁴ ישנן גישות נוספות בחינוך, שלא להתייחס כלל לנושא זה. מוטב לחנך כבר מגיל צעיר שכולם קדושים, וכל הדרכים אהובות, ולענין הבלבול, ישנם דרכים נוספות לטפל בו. כמובן שלא באתי להכריע בין הדרכים.

⁵ כסיעתא לכל הנייל הפנה אותי אחי הרב יהודה שליט"א לספר 'הכהן הגדול מאחיו' על הגי"ר אהרן כהן זצ"ל ר"י חברון (עמ' 415) שם מסופר באריכות על קשריו עם האדמו"ר הצדיק רבי אהרלה ראטה השומר אמונים' שקיבל ממנו רבות בעבודת ה' והיה מסתופף בצלו רבות ואף היה נוהג תקופה ארוכה לומר 'קבלת שבת' במחיצתו של הרבי, ולעומת זאת כשפגש תלמיד מהישיבה בבית

ה'מבולבל' מכיר בלגיטימיות של דרכים רבות. האמנם!!

אחת מהתבטאויותיה היתה כי "אלו שמוכנים לקבל את כל השיטות ו"להכיר" בכולם כלגיטימיים, בסופו של דבר יוצאים מבולבלים ולא נשאר להם כלום". ע"כ מלשונך.

עפ"י דברינו הנ"ל, דברך הם נכונים ולא נכונים, עד להיותנו אברכים הם היו נכונים, אכן בחור יכול להיכנס לבלבל נוראי עד כדי סחרור ולבסוף להישאר בלי כלום ביד. אבל ברגע שהתבגרת וברור אצלך כביעתא בכוחתא שלא עובר יום בלי לימוד גמ' ואין מצב של שחרית אחרי זמן ק"ש, אתה בהחלט יכול לשאוב מעוד מקורות שעד היום לא הכרת, כחזק וגיבוש לדרך שלך!!

ואבאר יותר, מכיון שרוב הדברים בחסידות אינם חדשים, אלא עיקרם הדגשה של דברים [וכפי שיתבאר להלן], אי"כ נמצא שרוב הדברים הנאמרים שם מתאימים לכל אחד, וכל ההבדל הוא בפרופורציות, כך שאם דרך איתנה בקודש, אזי תוכל לשאוב משם רק את הגרעין של הנקודות בהם יתכן שאתה בלא"ה כבר אוהז, ולחזקם ולאמצם. אמור מעתה - תישאר ליטאי! אבל עד הסוף!! אבל בכדי לבנות בנין רוחני מושלם, מומלץ בהחלט לקחת לעתים חומרי בנין ממקומות אחרים. בזה תגבש את זהותך אתה!

אמחיש את הדברים. לאנשים מסוימים ישנה מחשבה לא רצונית; ברגע שאחשף לשמיעת רעיון חסידי, הרי שמחר תיפול עלי 'תרדמת' עד עשר בבוקר, ומיד בקימתי אחטוף געגועים עזים ללכת למקווה עד שאמצא את עצמי עטור בטלית ותפילין בחצות היום. מלבד מה שטענה זו מופרכת מעצם יסודה, שכן לא תמצא בשום ספר חסידות הטפה לקימה מאוחרת או לאיחור זמני תפילה, הרי שגם במבחן המציאות אין מקום לטענה זו, הלוואי שבעקבות רעיון אחד בספר מוסר נצליח לשנות כי הוא זה בדרכנו, ולכן, עד כמה שדרךך מגובשת, מרעיון קטן בוודאי לא תיהפך פתאום לחסיד. שכח מזה...

אלא מאי, ספרי החסידות יכולים לעורר ולחזק את עבודת ה' של האדם כפי שחונך וקיבל בדרכו הוא. חיזוק זה הוא כמו מים שמשקים את השורשים הנמצאים אצלך. השורש שיצר בידך, הוא זה שיצמח ויפרח לאור חיזוקים אלו! [כדוגמא, סיפר לי אברך אחד שדווקא ממקורות חסידיים, הוא שאב חיזוק להקפיד עד מאוד בזמן ק"ש של מג"א, עד שבשום אופן אינו מוותר על זה. הלא דבר הוא.]

העולה מדברינו, שמי שלא מוכן לקבל שישנם עוד דרכים בעבודת ה', יתכן שבשרשו הוא לוקה בבלבל, שכן הוא חושש שאם רק יכיר בדרך נוספת מיד הוא יתבלבל ולא יישאר בידו כלום... מה שמעיד שהוא עדיין אינו שלם ומאמין בצדקת דרכו⁶.

אמנם כאן מזדעקת לה ובצדק טענה חריפה, הרי לא יתכן כי כל דרך שתמצא ביהדות תטיף לי לאמץ ממנה 'דברים טובים', היום זה חסידות, ומחר, להבדיל, ציונות וד"ל, אי"כ מהו באמת המדד לדרך שהגם שאינה דרכנו, מ"מ יכולים אנו לשאוב ממנה חיזוקים ועידודים?

ואכן, אין ספק כי ללא רבותינו אנו מהלכים באפילה, אין בכוחנו לאמץ דרך או לדחותה, צריכים אנו להפנות עינינו לגדולי ישראל, האם אכן דחו שיטה זו מכל, או שמא רק לא צעדו לאורה כדרך מובילה וכשיטת חיים עיקרית, אך עיינו ואמצו לעצמם יסודות נאמנים זעיר שם זעיר שם, שכל הנראה לא מצאום במקום אחר, ועל כך בהמשך.

תוצאות הקיבוץ - מחיקת האחר

בעיני, אחת ההשלכות הנוראיות וההרסניות לתופעה זו של הזנחת ההתפתחות והעתקת החינוך הצעיר שמה שלא שייך לדרך שלי, אין לי בו דריסת רגל, ולכן הוא פסול עבורי, היא התופעה המזוויעה והשכיחה כיום הנקראת "מחיקת" פלוני; אם "ההוא" נוהג באופן שונה מההשקפה שלי, או ששמעתי מגדול הדור מילה שלילית על הנהגה פלונית של "ההוא", אזי אוטומטית הוא "מחוק" לגמרי, הוא לא ראוי לזכות קיום.

הצמצום הנוראי לפיו חייבת להיות רק דרך אחת בעבודת ה', הורס ומכלה כל חלקה טובה, כך מתחילות כל המחלוקות, וכמה עצוב שעוד מחשיבים זאת ליראת שמים, ש"הרי כך חונכתי בצעירותי שכל הדרכים האחרות פסולות", חבל מאוד שלא מנסים להעלות את הרמה ולהבין שגמרנו עם הילדותיות. בלי"נ בהמשך נביא לכך דוגמאות מגדולי ישראל.

מדרשו של הרבי פנה אליו ואמר לו: 'וכי מה חסר לך בישיבה שבאת למצוא כאן?', שכן בעוד שהוא כבר עמד על דעתו וידע מה לקרב ומה לרחק, תלמידיו הצעירים טרם בנו את עולמם הרוחני והיו יכולים לפרש זאת באופן אחר, להפריז על המידה ולזנוח לגמרי את עמל התורה כדי 'לתפוש מלאכים' עי"ש, והוא אשר אמרנו.

⁶ ראוי לציין כי ההתפתחות של ההתנגדות לחסידות המתחילה כבר כאמור מחינוך בגיל הצעיר, מלוכה ומונופח מאוד מסילופים שונים שעליהם אנו קוראים בספרים שונים שעיוותו דברים. ולכן העבודה לצאת מהבועה קשה שבעתיים. בעניין סילופים המצויים למאות בספרים חדשים מקורב באו, לא נראה לי שאכנס לזה במהלך איגרת זו, מהסיבה שתבואר להלן.

אברהם ידידי, אני פונה אליך בכאב. דווקא אותך אני מכיר כאחד מן השפויים שבורח ומתרחק מלדבר חלילה מילה אחת בגנות צדיקים, ואין לך שום שיג ושיח בנושאי מחלוקת, לכן אני מניח שאתה תבין היטב שיתכנו שיטות ודרכים אף בענייני הנהגה, איך מתנהגים מול מדינה ציונית, ואיך מתנהגים בענייני חיבור לרשעים וכדו'. ועכ"ז אלו ואלו קדושי עליון שאין לנו תחילת השגה בקצה דרכיהם בקודש. כך שגם אם בנושא זה אינך מהין לדבר בזלזול על קדושי עליון, אך כדאי לך מאוד להתקדם הלאה, להעריך ולשאוב ככל האפשר מתורתם הקדושה. ובוודאי להטות אוזןך כאפרכסת כשמציעים בפניך מדבריהם. אך חבל לעצור כאן, נתקדם לשלבים הבאים.

פרק ב

גדולי הדורות בבית מדרש אחר...

כאמור, לפני שאנו מעיזים להתקרב למחוזות לא לנו, עלינו לבדוק האם אכן יש כאן דרך שראוי לנו להתאמץ עבורה ולשנות את המבט שעליו הושתת חינוכנו, או שמא יש כאן עוד דרך פסולה שעלינו להמשיך ולהתרחק ממנה. לצורך כך, יש לשאת עינינו אל גדולי ומחנכי הדור, ולראות האם אכן התעלמו לגמרי מדרך זו, או שמא הביאו יזעיר פה יזעיר שם.

הנה ידוע לנו - וכך חונכנו - שחיי תורה הם חיים אחרים לגמרי מחיים שאינם עם תורה. חיים של תורה הם חיים שמקיפים את כל האישיות, התורה מעדנת ומשפיעה על לומדיה, על נקיות דרכם וטהרת מחשבתם, והנה כשנוגעים בענייני טהרת ההשקפה, רובא דרובא של גדולי ישראל הרחיקו בתכלית ספרים שנכתבו ע"י מי שהשקפתו פסולה, אף אם מדובר ביהודי שעל פניו הוא ירא שמים גדול ושוקד בתורה שעות מרובות ביום. אמנם אם השקפתו פסולה, איננו פותחים כלל את ספריו אף לא כדי להוציא לטובתנו את חידושי האגדיים, מתרחקים אנו ממנו ומספריו כמטחוי קשת. לעולם לא תמצא בשיבות הקדושות ספרים של "גדולים" שדרכו בדרך ה - - - . אין להכחיש שיש שם ציבור גדול של בני תורה אשר עוסק ושוקד לילות כימים על מבועי התורה והיראה, ויתכן כי ניתן למצוא שם חידושי תורה ומערכות חשובות מאוד, אמנם איננו רוצים כלל התקרבות לתורתם ושיגם, בטוחים אנו שלא נפסיד כלום מחיסרון זה בדברי תורה אשר בוודאי יושלם לנו ולא יחסר לנו בעקבות עמדתנו העיקשת על משמרת ההשקפה. יתירה מזאת, מובא כמדומני בשם החזו"א, שאדם שהשקפתו עקומה, בוודאי שחידושי תורתו לא ינקו מעקמומיותו זאת, שכן אם ראשו עקום, יתבטא הדבר גם בכתיבת חידושי תורתו, ומשכך, מה לנו ולצרה הזאת!! לכן כשאנו רוצים לדעת על דרך ביהדות, האם פסולה היא או כשרה, עלינו קודם כל לבדוק האם גדולי ישראל התרחקו מתורתם של אלו, או להיפך, קירבו ועסקו בתורתם כתורת שאר רבותינו.

אי לכך, נתמקד קודם כל בדברים הפשוטים - בספרי גדולי החסידות אשר עוסקים בנגלות התורה, בחידושי ש"ס והלכה, ואחר כך נתקדם לעבר ספרי הפנימיות והמוסר של דרך החסידות, ונראה היכן ראו עצמם גדולי הדורות ביחס לספרים אלו.

אשתף אותך בתחושותיי, מרגיש אני כי מגוחך להתחיל לסקר ולבדוק דבר פשוט כ"כ, בעוד שרק אתמול ראיתך מעיין בספר שפת אמת על הש"ס, ובשיעור משנה ברורה האחרון התמקדת בשער הציון שעוסק בחידושו של השו"ע הרב בהלכות פסח. אך בכל זאת, עלינו לקבוע בראשיתו היטב את הדברים.

ידוע כי מגדולי החסידות היו רבני ערים גדולות בישראל, חלקם התחילו את ראשית דרכם עוד לפני ייסוד החסידות, ורק עם השנים עם ייסוד החסידות והתפתחותה, תהו על קנקנה וגילו בדעת תורתם שנשמתם בשורשה שייכת למקורות החסידות, נקח לדוגמא את **רבי יעקב יוסף מפולנא** שהיה רב ת"ח מופלג שרק בגיל מבוגר יותר התקרב לבעש"ט, ולבסוף אף נודע בשם ה'תולדות' על שם ספרו - הספר החסידי הראשון שנדפס - 'תולדות יעקב יוסף', כמוהו גם **המגיד ממעזריטש** וכמדומני גם האחים **רבי שמעלקי מניקלשבורג** ורבי פנחס בעל **ההפלאה**.

נפתח בדוגמא המוכרת לנו יותר מכל. אחד מאבות החסידות היה הרה"ק רש"י מלאדי בעל **התניא**⁷. כל בר בי רב יודע כי בעל התניא חיבר את הספר היסודי 'שו"ע הרב'. איני רואה עצמי ראוי לסקר את תורתו של ענק זה, והדבר אף מיותר לחלוטין, שכן בוודאי כל אחד מאתנו עיין לא פעם ולא פעמיים בשו"ע הרב, ואם לא, לכה"פ למד קצת משנה ברורה אשר מביאו כמעט בכל סימן בשו"ע. אדם ענק זה אשר כל הפסיקה ההלכתית מושתתת באופן עקיב גם על פסקיו, הוא זה שהיה מאבות החסידות, וחיבר ספרים קדושים וחשובים אשר ריש לכל הוא ספר התניא קדישא אשר עוסק במהותו של בינוני וצדיק, בנפש הבהמית והנפש האלוקית, ובמצוות התורה ועוד נושאים רבים, ובח"ב של התניא ביסודות היחוד והאמונה, בענייני תפילה, וכמובן, ספרי אמרותיו אשר כונו בשם ליקוטי תורה ותורה אור ועוד, ובהם יסודות מופלאים וחזקים בתורה וביראה. בהמשך נראה שרבים מבעלי מחשבה וקבלה בציבור הליטאי הביאו והשתמשו רבות בדברי התניא, שהנחיל יסודות נאמנים ומוכרחים בדרך פנימיות התורה, אבל כעת אנו עוסקים בחלק הנגלה של ענק זה. אי"כ ודאי שמגוחך הדבר לעשות כאן מעין 'פלגין' ולומר בדרך 'סלקציה' - שו"ע הרב - כן, תניא - לא!, הלא בהלכה רבו חידושי של שו"ע הרב, ואנו סומכים עליו לא פעם, אי"כ מהיכן צמחה תופעה זו שיש המקבלים ביד אחת את פסקיו ואילו ביד השניה דוחים את דבריו העוסקים בשאר חלקי התורה. הכיצד אפשר לעשות תורתו קרעים קרעים!!

כמובן, אחזור ואדגיש נקודה שהתבארה כבר ותתבאר עוד שהייתה מחלוקת נוקבת בין גדולי ישראל על הדרך הכללית שעלינו לעבוד בה, ולכן אם בחרנו או כך קבלנו בבית ללכת בדרך פלוגית, אין ספק שהדוגמא להתנהלות החיים צריכה להתקבל מספרי גדולי הדרך שלנו, ולכן בגילאים צעירים יש מקום למנוע מצעירים לעסוק בספר זה [אשר בלא"ה לא מיועד לצעירים, ואף אצל רוב החסידים לא לומדים ספר זה בגיל צעיר], אבל לעצם הדברים, לעניין ההחלטה האם דברי התניא צודקים או חלילה אינם צודקים, נדרשת תעוזה וחוסר חכמה לקבוע כי ישנם טעויות בדבריו. ממש כמשל

⁷ כידוע ייסד את חסידות חב"ד. לגבי התפתחותה של חסידות זו עד לימינו ומאורעות הזמן שפגעו בה כיום לא נוכל להקיף במסגרת זו. כעת נתמקד ביסודות החסידות ולא דוקא בהתפתחות פרטית של חסידות זו או אחרת.

הרמב"ם והשגות הראב"ד אף בלשון של 'טעות'. כלומר, לקחת לנו דרך מספריו, זה דבר אחד, דרכנו כאמור נבנתה ועוצבה שנים רבות מילדות ועד בחרות [בעיקר], אך אחרי שהשכל מיושב ומעוצב, אין שום מניעה מלעיין ולקבל גם מדברי קדוש זה. זה המקובע לחינוכו כילד ועדיין רואה בספר התניא ספר פסול, הלא הוא זה המבולבל עליו דברנו קודם, חושב הוא כי בכך שיציץ בספר זה - יפגע אנושות, ובמהרה יצמחו פאותיו וילבינו גרביו...

ועוד דוגמא בעלמא ממש, כל בן תורה יודע שאחד מספרי האחרונים היסודיים במסכתות רבות הוא ספר 'שפת אמת' אשר משנתו צחה ובהירה, ישרה כבדול, ובכוחה לחנך וליישר את הראש כשאר מעתיקי השמועה בדרך הפשט החל מהמהרש"א ועד הפני יהושע והצל"ח.

רבים רבים ממעתיקי השמועה, מגדולי החסידות הם, ואטו כי רוכלא ליחשב וליזיל, אבל מהזכרון אזכיר לך את בעל המאיר נתיבים, הדברי חיים, החידושי הרי"מ, האבני נזר ואגלי טל, הצמח צדק, ההפלאה והמקנה, הדעת קדושים והאשל אברהם של סבך הגה"ק מבוטשאטש שמשמש כספר יסוד בהלכה, הדרכי תשובה והמנחת אלעזר לבית מונקאטש, התורת חסד, החלקת יואב, הגה"ק מאוסטרובצא, הגר"מ זמבה והאור המאיר להגר"מ שפירא, והספרים הפחות ידועים [לחלק מהציבור] דרך פיקודיך על המצוות, ומגיד תעלומה על מס' ברכות (לבעל הבני יששכר), בית ישראל על הש"ס (להמגיד מקוויניץ), שו"ת השיב משה ועוד ועוד.

בעלי המחשבה שאבו ממקורות זרים!?

כעת נגש לגופה של חסידות. צא ולמד מי הם הנחשבים למעתיקי השמועה ומחנכי הדורות האחרונים, גדולי בעלי המוסר והמחשבה, מרן החפץ חיים, הגרא"א דסלר, הגר"י הוטנר, הגר"ש וולבה, אולי הנך רואה עצמך מתחבר לטהרת השקפתו של הגר"א וינטרוב שבוודאי עמד על המשמר ולא השאיר אפי' חרץ צר דרכו יוכל להכנס מי שאין השקפתו על טהרתה.

ובכן, ישנם עדויות למכביר על גדולי ישראל עד כמה שהזדקקו לתורת החסידות, אך לא אנסה אפילו לצטט עדויות, שכן תמיד אפשר להתווכח עליהם, מה גם שבעיקר הדברים אינני חושב שמן הראוי להוציא לאור מאסף של עדויות וציטוטים למכביר מגדולי ישראל שיהכשירו כביכול צדיק מדורות קדומים, שכן אך תמוה הוא לקבל עדות מצדיק דורנו גדול ככל שיהיה על אחד מענקי הדורות הקודמים, ולכן לא ארבה בציטוטים, רק אציע לך לבדוק בעצמך את השטח, בספרים המקובלים עליך ועל רבותיך, ולהיווכח בעצמך כי לא נטשנו מעולם דרך זו, ולא חלילה כהוכחה של "הסכמה" על גדולי החסידות, אלא כדי שבעקבות מאורי דורנו נדע ונכיר שדרך זו לגיטימית לחלוטין, אלא שעד היום מסיבות נחוצות לא חשפו דרך זו בפנינו וכפי שהתבאר לעיל.

ראשית לכל מצאתי שבנו של החפץ חיים (דוגמא מדרכי אבי זצ"ל, נדפס בספרי ח"ח, עמ' יא) מביא שאביו "בעשירות שניו לעת זקנתו היה מחשיב מאוד עדת החסידים באומרו כי הם בזמננו כמו כותל אבנים (שנקרא בראדוואנט) שמעמידים בין בתי העץ שאינה מניחה להתפשטות שריפה, ובימינו שנגף הכפירה פשטה בכל עבר ופאה, ולא לפים יש שהם מאמינים בה' ובתורתו, אבל כמו מתביישים בקיים מצותיה בריש גלי כל יהא לשחוק בין הגוים ובין פריצי עמנו שרבו המלעיגים מכל קודש, עלינו לשבח לעדת החסידים שהם אמיצי רוח" וכי' עיי"ש⁸.

במשנתו של הגרא"א דסלר אין צורך להאריך עד כמה דבק בספרי בעל התניא וליקוטי מוהר"ן ובספרי ר' צדוק הכהן ובעוד ספרי חסידות. מלבד זאת אף ראה לנכון להעמיד דברים בעניין מחלוקת החסידים והמתנגדים⁹, ודן בדברים בין היתר במכתב מאלוהו (ח"ד עמ' 324, ח"ה עמ' 484). וחתנו הגדול הגרא"א געלדצעהלער מעיד רבות על חמיו כמה שהיה שקוע ודבוק בספרי קבלה וחסידות, וימים רבים עסק רק בנושאים אלו, ומספר עוד כי הוא עצמו קיבל את ספר התניא ממורו הגאון רבי גדליה שארר, וכשביקש חמיו לראות את ספר התניא שלו, העיר לו בפנים רציניות כי הספר לא קרוע מספיק, ואות הוא כי אינו לומד בזה מספיק (כל זה בספרו קדשי יהושע ח"ה בסופו. בסגנון זה ישנם מעשים נוספים על גדולי ישראל, אך אין חפצי אלא להראות דברים במקורות נאמנים).

הגר"י הוטנר עסק רבות בספרי המחשבה, ואף היו לו קשרים עם אדמו"רי חב"ד בענייני ספרי בעל התניא ועוד, ניתן לראות את הדבר מהרוח בספריו. בספר הזכרון שיצא לזכרו (עמוד פ) במהלך הזכרת ענין המהפך שנגרם בענייני מהיזה לעומת זה' שפעלו הגר"א והבעש"ט בעולם הקדושה, מופיע בקצרה ש"הפליט פעם הערה מקורית מבריקה - בלי הסבר - על אותה תקופה, בצינו את הפרדוקס: אחליפו דוכתייהו. הגר"א שהרבה להדגיש כוחה של תורה נפטר בסוכות שהוא זמן שמחתנו, ואילו הבעש"ט שהרבה להדגיש כוחה של שמחה, נפטר בשבועות שהוא זמן מתן תורתנו". כמובן ניתן לשער מה הייתה כוונתו...

⁸ וראה כעיי"ז בספר 'החפץ חיים, חייו ופעלו' של הרמ"מ ישר (ח"ב עמ' תקפא).

⁹ רק אציין דוגמא שהראוני לאחרונה, שבמכתב מאלוהו (ח"ד עמ' 290) כותב הגרא"א במילים קצרות "דרך לימוד המוסר כשיטת הגר"י זצ"ל, דהיינו בקול, בהתלהבות הנפש, בשפתים דולקות וכו', מפורש בתניא (ליקוטי אמרים פרק כט) מש"כ "לרגל על נפש הבהמית... בקול רעש ורוגז במחשבתו" וכי' עכ"ל. ונראה כאן ומעוד מקומות שטרח להראות איך שהדברים עולים בקנה אחד.

בעלי המחשבה שאבו ממקורות זרים!?

הגר"ש וולבה בעלי שור מציין לא פעם למי"מ בספרי חסידות, קשה להניח שהדברים הופיעו לגד עיניו בספר שפתח בטעות, או ששמע זאת משכניו החסידים בשיחה אקראית, מן הסתם למד בספרים אלו. יתירה מזאת, בהדרכתו ללימוד המוסר כותב הרב וולבה כי יש עתים שצריך ללמוד בספר 'משיבת נפש' של מוהר"ן מברסלב¹⁰. כן! כנראה אין תחליף, ספר שאין דוגמתו בגדולי הדרך הליטאית, ו"אין ברירה"... וצריך לקחת משם דברי חיזוק משיבים את הנפש.

[ודרך אגב, עדות שמעתי מהגר"ר יעקב משה סגל שליט"א בוגר ישיבת כנסת חזקיהו בכפר חסידים שזוכר שהמשגיח הגר"ר **דב יפה** שליט"א היה נותן לבחורים מסוימים הצרכים עידוד את הספר "משיבת נפש" לקרוא].

חידוש מעניין מצאתי בספר לב אליהו **להגר"א לופיאן** (ח"א עמ' רמב) אשר במהלך חיזוק ענין לימוד המוסר אמר שכל אחד צריך לברר לעצמו איזה ספר מוסר ללמוד, "אם אחד יש לו שייכות לחב"ד ומתעורר ע"י לימוד תניא, ילמוד תניא, והשני מתעורר ע"י ספר ראשית חכמה, ילמוד ראשית חכמה וכיו"ב. העיקר אם האדם מרגיש שספר זה מעוררו לתשובה ולהתקרב אל השי"ת, יקחהו ויתמיד בו" וכו'. המעניין בדבריו שראה בספר התניא ספר שיכול לעורר את האדם כספר מוסר ממש.

עוד מרגינתא אשכחנא בדברי **רבינו ירוחם ממיר** (דעת חכמה ומוסר ח"ב סי' עח) שאמר דברים נפלאים, וז"ל שם, אראה לכם על ענין נפלא מי שידועה לו שיטת החסידות וקורותיה אין שבמס"ג גדולה קנתה לה מעמד ואין שמו נפשם בכפם נושאי דגלה אך ורק בכדי להכניס תורת החסידות בתוך הכלל ישראל, יוכח מזה על הלשם שמים שכונו בזה מייסדיה ומחוקקה, **כי הנה שיטת החסידות עכ"פ אינה תורה חדשה**, נוכל לקרוא רק בשם הדגשה חדשה 'א **נייער קנייטש'** שמצאו בתורה, וא"כ מה המריצם כ"כ עד כדי להשליך נפשם מנגד בעד הפצת קנייטש זה בעולם, וכי לעכובא הוא שלא סגי בלאו הכי, **אלא זה גופא הוא המופת היותר גדול על שיטת החסידות שהייתה לשם שמים, וכיון שהי' זה לשם שמים הרי זהו "תוה"ק"**, ותוה"ק הרי כל תג ותג שלה, כל דגש ונטייה קלה מחייב מס"ג, כל קוץ של תורה"ק ערקתא דמסאנא (סנהדרין עד 6), חיובו הוא עד לאין סוף, עד מס"ג, וכן רואים בעניין לימוד המוסר ר' ישראל מסלנט ז"ל המציא קנייטש של מוסר ונלחם בעדו עם כל העולם במס"ג וכו' וזה מורה שהי' כולו לשם שמים, ורואים אנו מזה מהו קנייטש בתורה וכמה מחייב זה מס"ג, גדולים הכירו וירדו לסוף עומקן של דברים, הבינו מה זה קנייטש בתורה וע"כ מסור נפשם לכונו ולהכניסו לתוך כלל ישראל בידעם עד היכן מגיע ענין זה עכ"ל.

אף **הגר"א וינטרויב** שהיה אחד מעמודי ההשקפה בדור האחרון, ונלחם בכל הפרצות הרוחניות שקמו לנו, בשיעוריו בפנימיות התורה [חלק קטן מהם נדפסו בכמה ספרים], מצטט לא פעם מבעל התניא. ואף לא פעם עסק בחילוקי השיטות בפנימיות בין החסידים למתנגדים. מדובר בהגדרות חדות או ביסודות שנתגלו לנו רק ע"י בעה"ת, כך שכלל הנראה גם לו 'לא הייתה ברירה' ו'נאלץ' לצטט גם מספרי בעה"ת.

אני הקטן לא מכיר מספיק את שטח בעלי המחשבה, ובטוחני כי תוכל בעצמך להשלים עוד ועוד שמות שהיו ממורי הדרך הגדולים בציבור הליטאי, אך היו "נגועים" בספרי חסידות¹¹. ואם בעל נפש אתה, אמור לעצמך, "רגע, אולי מבטי אינו מדויק כ"כ ועלי לשנותו מעט?!", האמנם דין החסידות לגניזה, אין לנו כלל מה לקבל מהחסידות?!!

¹⁰ יצוין, כי למורת רוח חלק מצאצאיו, במהדורות מאוחרות יותר של 'העלי שור' הושמט הדבר שכלל הנראה היה לצנינים בעיני מי שטיפל בספר. ומי"מ בליקוט ספרי מוסר' שיצא לאור ע"י 'המכון להפצת משנתו של מורן המשגיח' העתיקו בתחילת הספר את ההדרכה ללימוד מוסר של הרב וולבה, ושם באות ו כתב: "ספרי מוסר היסודיים למה שנקרא לימוד מוסר הם: חובות הלבבות וכו' במצב של יאוש: משיבת נפש לר' נחמן מברסלב".

¹¹ כמובן שיש לציין, כי כל אלו שמנתי נמנים בעיקר על בעלי המוסר והמחשבה, משום שבעיקר אצל אלו באו הדברים לידי ביטוי, שכן בעסקם בענייני מוסר ומחשבה אשר בעצם רבים מהם נוגעים בפנימיות, לא ימלט מלהזכיר ספרי יסוד בתחומי הפנימיות, אבל בוודאי שגם רבים אחרים עסקו בספרים אלו, אלא שלא באו הדברים לידי ביטוי, באשר שלא דיברו בעניינים אלו. ראש ישיבה בשיעור כללי לא יזכיר שטיקל תניא' על הסוגיא, כי אין כזה... יזכיר הוא רק שו"ע הרב הנוגע לסוגיא... וראה עוד בענין דעת **החזו"א והקה"י** על החסידות בארחות רבינו ח"ה.

פרק ג

כיצד תיתכן אמת כפולה?

עד כאן עובדות יבשות על גדולי ומאורי המחשבה שציטטו רבות מספרי החסידות. אני כשלעצמי די לי בכל הני"ל כדי להסיק שאכן הוא אשר דברנו, לא ברחנו ולא מחקנו את החסידות. אבל אם לך זה עדיין לא מספיק, ובכדי שלא תישאר לאחר העובדות הני"ל עם טעם מר של קושיא בפה - מה באמת הפשט בזה?! אציין בזאת לכמה ביאורים שמצאתי בעניין זה:

בקובץ מאמרים ואגרות מהגר"א וסרמן (ח"ב עמ' יח) מובא דבר מבהיל בשם **החפץ חיים** שרק בעל רה"ק כהח"ח יכול היה לומר דבר כזה, ולגודל הדברים אעתיק משם הלשון בדיוק וז"ל, כשמשלשל לעוה"ז ענין קדוש, והסטי"א מתגברת כדי לעכב, נוהגים במרום כפי שכתוב (שמואל ב כב) עם עקש תתפל, ועוטפים את הענין במסוה, כאילו יש בו תכלית חולין או שיבוש הדעות ח"ו בכדי להטעות את הסטי"א שמדובר בכח בלתי קדוש, ותחדל מלקטרג ומלהפריע. אח"כ מתגלים ניצוצי הקדושה ורואים אותם בעליל. **מטעם זה נסתובב שהגר"א בשעתו התנגד לשיטת החסידות, אולם בדורותינו התברר מה מאד היה עם ישראל זקוק לה ע"כ.**

[והגדרה מעניינת מצאתי באותו הספר (עמ' שמג) מהגר"א שסרמן שכתב במכתב וז"ל, תשובה שהשבתי לרביי שמרני (=קונסרבטיב), הוא פגשני במסיבה ביחד עם אנשי חב"ד, ושאלני מה לאיש ליטא עם אנשי חב"ד. השבתי, בתורה בני ישראל נקראים צבקות ה' (שמות יב מא). בצבא יש כמה מחלקות, רגלים, רוכבי סוסים, צי הים, צבא האוויר וכו', כל אחד עובד במחלקה שלו, וכל אחד מכבד את כל אחד, שכולם אנשי צבא אחד. שאלני מה השמרנים. אמרתי, אתם עריקי הצבא עכ"ל.]

הדברים מופלאים, הקב"ה צריך בצבאו כמה סוגים. יתכן להציע בזה בפשטות שהלא מטעם הידוע ברא הקב"ה בעולמנו פרצופים מפרצופים שונים (ראה אדר"נ פ"ד) וכשם שאין פרצופיהם שונים כך אין דעותיהם שוות¹², וכבר אמרו חז"ל (ברכות נח). הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה, וכלול בזה שלכל אחד יש את מקורות החיזוק מהם שואב הוא עוז ותעצומות לדרך התורה והיראה בהתאם לאפיו, וגלוי וידוע לפניו ית' שבעיקבתא דמשיחא - בדורות האחרונים החלשים לא יסתפקו הנפשות בדברי חז"ל הרגילים, ומכוח ירידת הנפשות יצטרכו עוד אורות ועוד חיזוקים. ולכן שלח לנו את אור הפנימיות [שיורחב בכך להלן], ואח"כ את אור החסידות ואח"כ גם את אור שיטת המוסר. ומכיוון שלכל אחד לפי שורש נשמתו ומצבו וכו' נדרש חיזוק מסוג אחר, שלח הקב"ה לכל אחד את דרכו לעלייה בעבודת ה'. נמצא שכל שיטה נצרכת ומוכרחת למתאימים לה לפי כוחות נפשם ותכונותיה, הכול כדי להגיע לתיקון השלם באופן היותר ראוי ומושלם¹³.

יהיה איך שיהיה, אף אלו המתנגדים החריפים שטענו בתוקף נגד ייסוד השיטה, הודו כי עכ"פ לאחר המלחמה החזקה בשיטת החסידות, התייצבה היא על הדרך הנכונה. כך למשל מצינו בספר מקור ברוך (לבעל התורה תמימה ח"ג עמ' תריט. רביס פקפקו בנאמנותו, אך כ"ע מודו שאינו חשוד בהטיה לטובת החסידות) שמספר על פגישת אביו (בעל הערוך השולחן) עם הצמח צדק שבה גילה הצ"צ את אזניו דבר שלא גילה כמעט מעולם למעט לאדמו"ר הזקן ובנו האדמו"ר האמצעי שהודו לו כי יפה כיוון. וכך אמר [אני מקצר, עיי"ש]: כי אנ"ש אינם יודעים ואינם יכולים להעריך את ערך הטובה והחסד הגדול אשר עשה עמנו הגר"א בחלקו עלינו וכו' כי לולא המחלוקת היה באמת יסוד ומקום לדאוג ולחוש כי השיטה החדשה ששללנו לנו תוליד אותנו לאט לאט מעבר הגבול הנועד למסורה התורנית וכו' כי עפ"י כח ההתלהבות ורוממות הנפש וגובה הרוח אשר אחז בסערה את לבות יוצריה ומיסדיה, סוף סוף תהיה התורה התלמודית נכזית מלהט אשה של הקבלה וכו' ובהתאמת כל אלה הלא היינו אובדי דרך חלילה, ותהי איפוא המחלוקת לנו כתריס בפני הפורענות וכגדר ברזל בפני זרם מים שוטף עכ"ל¹⁴.

נתינת טעם בדברים ומקור חסידי נוסף נמצא בספר 'מצרף העבודה' (ויכוח על דרכי החסידות מג"א שאף היה תלמיד הגר"א מוואלאזין, דף יט.) שמאריך שם לבאר לשואל איך יתכן שהגר"א יצא נגד קדושי עליון וכו' ומאריך שם טובא [מומלץ מאוד לעיין שם], ובסיכום דבריו כתב וז"ל:

¹² אולי כדי להדגיש את הייחודיות של כ"א שבשילוב נברא העולם וכו' ואכהמל"ב, וראה סנהדרין (לח).

¹³ וראה בהערה לחלק בביאור נקודת הפיצול בין החסידים למתנגדים, ששם יבואר שישנם אנשים בעלי אופי שונה זה מזה, ואף לאדם עצמו יכולות להיות תקופות כאלו ותקופות כאלו.

¹⁴ ובנותן ענין לציין לדברי רבי חיים ויטאל בשם האר"י הק' (שער הכוונות נוסח התפלה נ: ד"ה ואמנם) "ואמנם בעיקרי המנהגים עצמם שיש הפרשים רבים ושנויים רבים בענין נוסח התפלות בעצמם וכו' בין מנהג ספרד ובין מנהג קאטלונא ובין מנהג אשכנז וכיוצא בזה, הנה בענין הזה א"ל מורי ז"ל שיש ברקיע י"ב חלונות כנגד י"ב שבטים וכל שבט ושבת עולה תפלתו דרך שער א' מיוחד לו וכו'. והנה אין ספק כ"א תפלות כל השבטים היו שוות לא היו צורך לייב חלונות ושערים וכל שער יש לו דרך בפני עצמו אלא ודאי מוכרח הוא שכיון שתפלותיהם משונות לכן צריכים שערים מיוחדים לכל שבט ושבת כי כפי שרש ומקור נשמות השבט ההוא כך צריך להיות סדר תפלתו וכו'. נכון שמדובר על נוסחאות, אך בכל זאת חרץ צר לנעשה בשמי מרומים כי אכן לא תמיד החדגוניות רצויה למעלה; לא תמיד מעוניינים לשמוע ממך עבודת ה' בנוסח שמעוניינים לשמוע מחברך.

כי כן מצינו כשנתגלה האר"י ז"ל היה לנגדו הגאון הק' הרש"ל ז"ל ורצה להחרים את האר"י ז"ל, גם האר"י ז"ל הרגיש בזה ופחד מזה מאוד עד שהוצרך להתגלות אליו בחזיון לילה כשיושב ודורש במתיבתא דרקיע רזין דאורייתא וכשראה הרש"ל ז"ל את המראה הגדולה השיח דעתו מלהחרימו, וכן הוא בעת התגלות האור צח ובהיר הקדוש הבעש"ט והרב הק' מ"ו דובר ממעזריטש הוכן ג"כ לנגדם הרב הגאון הנ"ל להסתיר דרכם והלכום בקודש. ואל יתמה למה עשה ככה אלוקים, **כי הלא ידוע ומפורסם בספרים שכל אור צח ובהיר א"א להתגלות בזה העולם הגס והעכור כי אם ע"י הסתר והעלם קצת** כמ"ש ויהי ערב ויהי בוקר, ברישא חשוכא והדר נהורא, וכשהאציל ה' את האור הבהיר לברוא עולמות הוצרך להעלים אותם בכדי שיוכלו המקבלים לקבל, כמו למשל כדור השמש שאין ביכולת האדם להסתכל בו מרוב בהירתו כי אם ע"י מסך מבדיל, וכמו שכל עמוק שא"א להסביר לתלמידו הקטן כי אם ע"י משל מדבר זר וע"י המשל יכול להשיג את עומק השכל, **כן הוא הענין מהמחלוקת הנ"ל, כי כאשר הוצרך להתגלות אור הצח והבהיר תורתו של הבעש"ט בזה העולם הגס והחשוך, לא היה באפשרי להתגלות כי אם ע"י מסך מבדיל מהרב השגאון הנ"ל שיסתיר את דרכו והילוכו בקודש מכל וכל כמו ויהי ערב וכו', ובאמת אלה ואלה דברי אלוקים חיים, כי כמו שהגילוי הוא וודאי רצון הבורא, כן ההסתור הוא רצונו ממש, כי בלא ההסתור אין מקום להגילוי. ודי בזה עכ"ל.**

בשם המהר"ל שמעתי יסוד נוסף השייך לכאורה גם לענייננו. המהר"ל מייסד דבר נורא, כי בזמן שישראל אינם ראויים, נחלקים הם לכמה חלקים. ובעולם הזה שהוא עולם הפירוד, אין ראוי שיהיו ישראל אחד. ולשונו (בנצח ישראל פל"ז) "כי אומה ישראלית הם דומים לאדם אחד, שיש בו י"ב אברים וכו' ויש באדם שני אברים והם מלכים על כל האברים, והם הראש והלב, כי מלכות יהודה נגד הראש וכו' ויוסף תמיד באמצע כנגד הלב וכו' ולפיכך ראוי כי יהיה מלך אחד לכל י"ב שבטים וכו' אבל כאשר אינם זוכים, אינם מקבלים לגמרי כבוד השם, ואין להם מעלה זאת כאשר ראוי, ואז נחלק המלכות" וכו'¹⁵.

ונראה מדברי המהר"ל, שמהלך הגלות [או עוה"ז] הוא, שעם ישראל מחולקים ל"יב אברים, אשר מתחלקים לשני חלקים עיקריים; הראש והלב. אפשר לשער בכמה אופנים ולראות בכמה היבטים מי מכלל ישראל שייך יותר לחלק הראש ומיהו אשר שייך יותר לחלק הלב, אך כמדומני שאין בזה צורך. אלו ואלו מהלכים הנתועים עמוק למעלה.

ונסיים פרק זה במשל נאה ששמעתי בשם כמה מגדולי ישראל¹⁶.

מעשה בגביר אחד, שהיה אב לשתי בנות. כאשר הן הגיעו לפרקן, נסע האב לוולוז'ין, וביקש מראש הישיבה כי ימצא למען בנותיו שניים מטובי בחוריו. העשיר הבטיח לתמוך בהם ולהאכילם על שולחנו כדי שיוכלו להמשיך ללמוד אף אחרי נישואיהם. כעבור זמן לא רב נישאו שתי הבנות. זמן קצר לאחר הנישואין נודע לעשיר, כי אחד מן החתנים אוהב לאכול רק בשר, ואינו סובל אוכל חלבי. חברו התנהג להיפך: הוא לא אהב כלל אוכל בשרי ורצה רק מאכלים חלביים. החותן, אשר היה בעל אמצעים, החליט לבנות שני חדרי אוכל, כך שכל חתן יאכל בחדר משלו. במשך הזמן נתהפך הגלגל על העשיר, והוא ירד מנכסיו עד כדי כך, שלא היתה לו יכולת להאכיל את חתניו אלא פירורי לחם יבש עם קצת דג מלוח. החותן התפלא לגלות, ששני חתניו ממשיכים לאכול בנפרד. הוא פנה עליהם בתרעומת, ושאל אותם לפרש הפירוד הנמשך. "אתם הלא שניכם בני תורה, בני מעלה. כל זמן שהיינו יכולים לבזבז כסף על אכילה חלבית ובשרית, הייתה איזו הצדקה לכך שאתם אוכלים בחדרים נפרדים, אולם עתה, כאשר מצבנו כ"כ גרוע, ואין ברשותנו לא אוכל חלבי ולא בשרי, איזה הגיון יש להמשיך במצב זה? האינכם יכולים לשבת יחד?!"

הוא הדין, גם במצבנו אנו. פעם היה עם ישראל במצב של עושר רוחני, כאשר היו ברשותו "חלבי ובשרי", בדמותם של גדולים בשיעור קומתם של הגר"א ומהר"ח מוולוז'ין מן הצד האחד, והבעש"ט, המגיד ממזריטש ובעל התניא מן העבר האחר. אז, היתה איזו שהיא הצדקה להבדלות שנהגו היהודים זה מזה. אבל היום, כאשר אין לנו לא "חלבי" ולא "בשרי", כאשר הדורות ירדו, ובקושי יש לנו "פירורי לחם", מדוע לא נוכל לשבת יחד, ולהיות למחנה אחד?!

¹⁵ וראה עוד בנצח (פרק לד) ובגו"א בראשית (מח אות יב).

¹⁶ בספר דובב מישרים (ברזון, עמ' צז) הביא זאת בשם החפץ חיים, בספר אור המאיר (היילברון, עמ' נא) הביא זאת בשם בעל הלבושי מרדכי, בספר 'המשגיח דקמניץ' (עמ' 409) הביא זאת בשם הגרש"פ מנדלוביץ, ואילו מו"ח אחד שמעתי זאת בשם הגר"י...

פרק ד

על מה ולמה אנו 'מתנגדים'?

אחר הדברים האלה מן הראוי להבין איך התחילה החסידות ומה הייתה מטרתה, ובעיקר מה היא יכולה להועיל לנו. יתכן שהדברים הבאים יהיו עבורך זרים ומוזרים, אך אנא תן אימון בחברך, והתלווה אלי למסע קצרצר בין כמה מעיקרי היהדות.

אני רוצה להדגיש שוב, שאין הנושא כאן הכרת החסידות כמו נושא ביטול המניעות והצמצומים בהתפתחות רחבה בעבודת ה', ולכן איני מתיימר להקיף כאן במקום קצר כ"כ נושא רחב זה, אך בכל זאת ברצוני רק להבהיק כמה נקודות אור אשר מטרתן היא להראות שכל ענין החסידות וההתנגדות אינן כמו שתפסנו בגן או בחיידר ובישי"ק שיש כאן מחלוקת אם הולכים למקווה או לובשים גארטעל או כמו שמתקבל בגיל מבוגר יותר אם שומעים לשולחן ערוך או ששומעים לנטיית הלב שרוצה 'אורות' וכיסופים.. צריך לצאת מהרדידות! אני לא בא לרגע להכחיש שיש כאן מחלוקת נוקבת וטעונה מאוד, יש ויש! אך מדובר כאן באנשים רמי מעלה משני הצדדים. צריכים לשנות כיוון, ולמטרה זו נדרשתי לכתובת נקודות ודוגמאות בודדות בלבד בהן היו גדולי הדורות חלוקים. רוב ככל הדברים הם בפרופורציות יותר מאשר בחידושים. חלקם אף הונחו עוד קודם לחסידות או במקביל לה בקהלים אחרים, אלא שהעדויות והקהליות שבימים אלו הם שגרמו להעלות את ההתנגדות למחוזות שאלה הגיעה, ובכך לפרסם לדורות כביכול כאן - בחסידות - הומצאה דרך זו, ומההתנגדות הפומבית תצא כביכול ה"בשורה" לביטול "המצאה" זו.

משנדע ונפנים כי המחלוקת שורשה בהררי קודש, נבין כי אסור לנו הקטנים להצביע על גדולי ישראל שחלקם אף חיברו ספרים חשובים בהלכה ובש"ס בהם כולם הוגים ללא הבדל חוג וקהילה, ולומר כי בנקודה פלונית ופלונית הם טעו. חטא הוא לנו אם לא נבין כי ראשונים [כלפינו] כמלאכים, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים. כבר ראינו התבטאויות ראשונים על אחרים שטעו בהלכה, אבל לעולם לא קם חצוף וטען בתוקף כי כאן הראב"ד "טעה" יען כי כך אמר עליו הרמב"ם. מה דעתך להתנהג עפ"י הלך הרוח בימי הרמח"ל בהם היה נדרף באופן בזוי מאוד ע"י כל רבני ונציה, ושאר גדולי הספרדים והמקובלים בימיו כמעט ללא יוצא מן הכלל [ביניהם גם החק יעקב, הפני יהושע, רבי יעקב עמדין ועוד ועוד] שהסכימו כולם על החרמת כתביו וכתבו נוסח חרם מגונה מאוד אודותיו בלי שום תואר, רק מח"ל (ראה אגרות רמח"ל), האם לא ינודה מן היהדות החרדית מי שיתנהג כצד אחד בימינו..? ומה נאמר על רבי יעקב עמדין שנסתבב שיקבל עדות שקר על רבי יונתן אייבשיץ, ואף האמין עליו דברים גסים מאוד אשר תסמר שערות הראש איך ניתן להאמין בשכל אנושי דברים כאלו על רשכבה"ג. האם בעקבות זה תתקבל עמדת מי שיטען היום על "טעויותיו" של הר"ר יונתן?! ומה דעתך על מי שלא ירצה לשמוע מרי נתן אדלר בעקבות החרם עליו - עליו חתום גם ההפלאה!¹⁷

ואיך יושב לו אברך מדושן עונג שבקושי קרא וכמעט שלא שנה, ובכחכוה קל פוצה פיו ואומר: "הגר"א אחז ככה והוא באמת צדק. עיינו הרואות כמה הוא צדק. איי איי איי. תראה את החסידים של היום. אויש כמה שהגר"א צדק!". מהיכן העוז - "להצדיק" את הגר"א על פני גדולים אחרים, ולשפוט בין ענקי עולם אלו מיהו הצודק?? כואב הדבר עד לאימה. ואהימה מימים ימימה.

כללו של דבר, לא לנו להכניס ראשינו בין ברי פלוגתא קדושים אלו. רק עלינו לדעת קודם כל היטב היכן נטועה מסורתנו, מהיכן באנו ועל איזה כביש אנו צועדים, כפי שהתבאר. אחר כך בחרדות קודש ננסה להתקרב לדברי חכמינו הנוערים כלפידים, ולנסות לגעת וללמוד מאפס קצה דבריהם, ובכך לחזק ולרומם את הקיים אצלנו כאמור.

כעת נתחיל עם סקירה קצרה:

קודם כל כהקדמה, צריך להבין האם אכן החסידות באה לחדש יש מאין, האם לא היה שום ביסוס לדברי מנהיגיה וגדוליה, הרי אין כל חדש תחת השמש! ובכן לאחר בדיקה נגלה כי כל החסידות לא חידשה כלום יש מאין, אין אפילו יסוד אחד מגדולי החסידות שאין לו ביסוס שקדם לשיטתו¹⁸, אלא מאי, גדולי החסידות שמו דגש על נקודות ביהדות שלדעתם הנשגבה היו צריכים תיקון ויתר חיזוק בזמנים אלו.

דוגמאות לדבר נמצא בקורות הימים, כשמרן הגר"י סלנטר שם לו למטרה לרומם את ענין עבודת ותיקון המידות שבאלי"ח, או מרן החפץ חיים ששם לו לדגל את ענין שמירת הלשון עקב הירידה ואי החכרה בפגם חמור זה, וכעין זה מרן החזו"א ששם נר לרגליו את ענין שקידת התורה ודקדוק ההלכה. וכי לפנייהם לא היה קיים ענין תיקון המידות או דקדוק ההלכה? ודאי שכן, הלא ספרו של הח"ח כולו חז"לים ודברי רבותינו. אלא מאי, הח"ח - תחת עדשת פוקוס אחת

¹⁷ עפ"י הספר קדשי יהושע להגר"י געלדצהלער חתן הגר"א דסלר (ח"י סימן כא), וראה שם עוד מה שהביא דברים נפלאים ומבהילים בענין המחלוקת בסגנון זה בין גדולי ישראל בכל הדורות.

¹⁸ וכבר נכתבו על כך כמה חיבורים ומאמרים, כגון הקונטרס 'החסידות במשנת הראשונים' ועוד.

על מה ולמה אנו 'מתנגדים'?

שנקראת 'שמירת הלשון' - אסף וליקט את דברי חז"ל אשר דבריהם בוערים כלפידים כלשונו הטהור, וזאת כדי לרומם את ענין שמירת הלשון אשר לדעתו נפרץ בדורותינו, וכן כולם.

כיו"ב הוקמה החסידות. אפשר להאריך כ"כ ביסודותיה של החסידות, אך לעולם לא נגיע לנקודה המרכזית, יען כי כל אדמו"ר - הן בזמן יסוד החסידות והן בימינו יש לו את היסודות החסידות שלו, כל חסיד שתשאל היום מה חידשה החסידות, יענה לך דברים אחרים, והדבר מתחלק אף לחצרות שיצאו לדרכים נפרדות כבר מימי תלמידי הבעש"ט זי"ע. בוודאי הכל נכון, אבל הצד השווה שבהן שכולם אינם חידושים יש מאין, אלא הכל מיקוד חזק יותר בדברים שכבר היו קיימים¹⁹, ולכן נסתפק בכמה דוגמאות מרכזיות בדרך החסידות. אך גם בפירוט הדברים עלינו למצוא את שורש הדברים ואת היסוד שעובר כקו רציף לאורך כל השיטה, היסוד שבו נחלקו הדעות וממנו נפרצו ההבדלים [כדי שלכה"פ נדע למה אנחנו מתנגדים...]²⁰. מעתה אציע את יסוד הדברים המהווה כהקדמה לשאר המושגים שאינם אלא השלכות מיסוד זה.

עוד יש להקדים, כי ניתן להאריך ביותר על קורות הימים של אותה העת, על הפחד של גדולי ישראל ורבני הקהילות מכל שינוי קל לאחר הנסיון המר עם הש"צ ימ"ש והפרנקיסטים שר"י, על פחד ראשי הקהל מאיבוד שליטתם ועוד ועוד, אבל על מה אם לא על זה נאמר ע"י גדולים וטובים שלא ראוי כיום לעסוק בדברים שכבר חלפו עברו מן העולם, ואין להם נפ"מ כיום. ובוודאי לא טוב עשו אלו שניסו מידי פעם לעורר זעם ישן ולגרור תגובות נזעמות, פילוג ופשקוילים. מכיון שבזמן ההוא לוו הדברים באיומים נוראיים, בהלשנות ובהשמצות שלא תמיד היו לשם שמים, והרבה מן הדברים לא נעשו ע"י גדולי ישראל בדווקא אלא ע"י שועלים קטנים מחבלים כרמים - לדוגמא - ראשי קהילות שפחדו על שליטתם וסמכותם שהואצלה מכח כעין "ועד ארבע ארצות" ועוד ועוד סיבות שונות ומשונות, יוצא א"כ שכל סיקור מלא על הפרשייה דאז, בהכרח הוא שיפתח פצעים ישנים ללא שום ענין וצורך.

הרוצה בכל זאת לעיין בכל זה, יוכל לעיין בכמה וכמה מספרי הקורות, אלא שעליו לדעת מראש שכמעט ולא מצוי מי שכתב באופן אובייקטיבי, שכן כל אחד חש צורך להגן על מורשתו, וגם אם אינו שם לב לכך, בהכרח יטו הדברים לטובתו. ואם בכל זאת יש מי שאפשר לקרוא לו ניטרלי, בד"כ הוא גם ניטרלי מכל היהדות... החסידות "נחקרה" לאורך כל השנים בידי "חוקרים" משכילים וכאלו שאינם שומרי תו"מ כלל, וכשמחלוקת ששורשה ביסודות קודש - "נחקרת" ע"י "חוקר" שלפעמים גם "חקר" את הדבר מפני שהיה צריך להגיש עבודת גמר או מכל סיבה שהיא, אי אפשר לצפות שיהיו הדברים ראויים להיאמר, ובוודאי שיהיו רחוקים מן הדיק.

מעטים הם שהשכילו להבין אל נכון שנטעו כאן משמאי שני דרכים סלולות אשר מרועה אחד ניתנו ולשם רועה אחד נתייסדו, ועל פי זה הציעו הגדרות שונות לחילוק שבין השיטות. ביניהם יש גם מגדולי בעלי המחשבה כמובא לעיל, או אנשים פשוטים יותר שראו ולמדו את הדברים באופן פנימי יותר ולא רדוד כשאר ה"חוקרים", וכשהדברים נאמרו במבט של 'פנימיות' - הכל נראה אחרת. עכ"פ אחרי שנתבאר שכיום החסידות "התבססה" היטב ואף גדולי ישראל המתנגדים כבר הכירו בכך שדברים השתנו, וכיום, אולי דווקא לאחר המלחמות בחסידות, נמוגו ונעלמו הדברים שפחדו שהחסידות תוביל אליהם, ולא נשארה אלא דרך איתנה ונאמנה לדרך התורה והיראה. ממילא אין כל טעם לחזור לקורות הימים ההם, ואין לנו זמן מיותר לעיסוק בהיסטוריה. אין לנו אלא להתמקד במה שלפנינו, לחקור את הקו המנחה את החסידות באופן עקרוני.

אני הקטן איני מתיימר לקבוע נחרצות 'כזה ראה וקדש', איני "חוקר" ואיני "מקובל", אין כאן המצאות ולא השערות, וכמו מה שנכתב עד כאן - גם מכאן ואילך, הדברים כולם כתובים במקורות. אם תרצה מקור לפרט מסויים אשמח לחפש לך היכן ראיתי, ועכ"ז לא יתכן להיות חף מטעויות, לכן אחזור ואדגיש שאין כאן אחריות על הדברים מעבר לעורר לב המעיין, ובשביל שיח ידידים ודאי הדבר מספיק.

¹⁹ וכלשון רבינו ירוחם ממיר (דעת חכמה ומוסר ח"ב סי' עח) "כי הנה שיטת החסידות עכ"פ אינה תורה חדשה נוכל לקרואה רק בשם הדגשה חדשה יא ניער קנייטשי שמצאו בתורה" וכו', ראה לעיל דבריו במלואם.

²⁰ נזכר אני ששמעתי פעם בשם איש החינוך רבי יחיאל יעקבסון שפעם שלח הגר"י אברמסקי 'מתנגד' אחד לאדמו"ר הזקן מאמשינוב, אמר לו אותו אברך שהוא 'מתנגד', שאל אותו האדמו"ר, למה הנך מתנגד? ענה לו האברך, לחסידות. שאלו האדמו"ר, האם הנך יודע מהי חסידות? ענה לו האברך במבוכה, איני יודע. אמר לו האדמו"ר כנראה שהנך בעל כשרון גדול שכן אני שלמדתי חסידות כמה שעות ביום עם הרב מבריסק באירופא יודע אני ויכול אני להתנגד, אך אתה שאינך יודע מהי חסידות, ועכ"ז הנך 'מתנגד' אין ספק שבעל כשרון גדול אתה...

פרק ה

ביאור ענין הפנימיות וסדר השתלשלותה בעם ישראל

כדי להתחיל להבין את יסוד החסידות, שומה עלינו לחזור אחורה, הרבה קודם לכן, לסקור את השתלשלות תורת הפנימיות בעם ישראל, החל מחורבן הבית ועד לדורות עקבתא דמשיחא, להבין מהי ה"פנימיות" ואיך היא שייכת לכל אחד מאתנו בכל חלק בחיים.

שכן להתחיל להבין מעט מזער את קצות דרך החסידות ללא מינימום הבנה שיש דברים נסתרים מעבר לנראה לעינים, הרי זה גרוע יותר מגוף ללא נשמה, שכן נשמת אפה כמו גם גופה של החסידות היא הפנימיות, אי"כ זה שמסקר רק את חיצוניות החסידות - את השמחה והתשובה למשל ללא שום אור פנימי, החטיא את כל הענין, והרי זה כאותו אחד שבמהלך הסיום על מסי' עירובין "גילה" את אזני הציבור כי הבין את כל המסי' מלבד שני דברים; ראשי התיבות רה"ר ורה"י... דון מינה ואוקי באתרא. וזה החלי.

"ואין אתנו יודע עד מה עד יערה רוח ממרום עליו, כי מעת שחרב הבית יצאה רוחנו עטרת ראשנו ונשארו רק אנחנו הוא גוף שלם בלא נפש וכו' ומ"מ היו חבורות וישיבות גדולות עד שנקרב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור, ומ"מ היו עדיין העצמות קיימות שהן הת"י שב"מ של ישראל מעמיד הגוף עד שנקרב העצמות ולא נשאר אלא תרוד רקב מאתנו ונעשה עפר שחה לעפר נפשנו, ואנחנו מקוין עתה לתחית המתים וכו' ויערה רוח ממרום עליו".

הגר"א (ליקוטים סוף ביאורו לספד"צ)

וביאר בזה הגרי"א וינטרויב דחנה בתורה יש שני חלקים; החלק האחד, הוא גוף התורה - משפטיה והלכותיה וכלשון חז"ל (תגייה י). "והן הן גופי תורה", והחלק השני, הוא נשמת התורה - רזי התורה כמבואר בזוה"ק בכמה מקומות שיש נשמתא דאורייתא ויש גם נשמתא לנשמתא, והגר"א מתאר כאן את תהליך הריקבון והפיזור בקומת התורה, שהוא כדוגמת הריקבון והפיזור שחל בגוף האדם לאחר מותו, שהרי הנשמה מסתלקת ממנו מיד בפטירתו, וכך גם בחורבן הבית פרח רוחינו ונעלם חלק הנשמתא דאורייתא²¹, ולא נשארו אלא גופי התורה, שגם בהם חלה התמעטות מדור לדור בצירוי ריקבון הגוף אחר פרידתו מן הנשמה.

והנה מבואר בזוה"ק (וירא) שבאמת גזירת הגלות אינה אלא עד סוף האלף החמישי שעל זה נאמר (איכה א יג) "כל היום דוח", ומה שלא יצא למעשה מן הגלות מבואר בזוה"ק במק"א שהגאולה תלויה בתשובה כמשי"כ (דברים ל ב-ג) "ושבת עד ה' אלוקיך וגו' ושב ה' אלוקיך את שבותך" וגו', דהיינו שהגם שיהגזירה' של הגלות הסתיימה והוכשרה הדרך לגאולה, אך סו"ס צריך זכויות כדי לזכות לגאולה, ובזוה"ק נתבאר בזה כמה קיצין וגדרים אשר תלוין בזכויות כל דור ודור ואכזהמל"ב.

ואכן בנוגע להריסת התורה בחורבן הבית, אכן כך היה, שלאחר כתיבת הזוה"ק ע"י רשב"י ותלמידיו נגנו הספר ונגנוה עמו חכמת הרז, ובתיקון ו' (סוף תיקון ו) נאמר לרשב"י ע"י אליהו הנביא "חבורא דילך כד אתגלי לתתאי בדרא בתראה בסוף יומי"א" וכו', הרי שהיה הדבר משמים, שבתחילת האלף השישי יתגלה הספר.

ואכן רזי התורה היו קיימים במסורה איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה שקיבלם מסיני, וכפי שכת' הגר"א בכ"מ שרזי התורה עברו במסורת התורה לא פחות מגופי תורה, ופשוט שהתנאים הקדושים ידעו רזין דאורייתא, אלא שבדורות שנגזרה העלמה על הנשמתא דאורייתא, שפרחה מתוך גופי התורה, הרי היא כביכול 'מרחפת באויר' בלי כושר ביטוי, כנשמה שנשתלקה מן הגוף שאין לה יכולת להתגלות בעולם, ועל כן העלימו התנאים את רזי התורה, אך רשב"י שדרגתו היתה שונה משאר התנאים, וכמו שהעיד על עצמו (סוכה מה) "ראיתי בני עליה והן מועטין, אם אלף הן אני ובני מהן וכו' אם שנים הן אני ובני הן", וכן אמר שם "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד עתה" וכו', והיה בנפשו כח של העמדת עולם - "צדיק יסוד עולם" - היפך מציאות החורבן, שע"י עבודתו תיקן וייסד את העולם להפקיעו מגזירת הגלות, ולכן הורשה לגלות רזין דאורייתא. ואיתא בגר"א שרשב"י רק לדורו תיקן וכעין 'הוראת שעה', אך אחר

²¹ ומה ימתקו כאן דברי הלשם (ספר הדעי"ה ח"א דרוש ה סימן ג) וכן היה קצת ומעין זה ג"כ בימי שלמה בתחילת מלכותו אשר אז היה עומד העולם בתיקון גדול כנודע, וכן גם בעת בנין בית שני ובזמן אנשי כנה"ג הנה ניתוסף להם אז אור גדול מלמעלה, ונפתח להם כל שערי תורה ונתגלה להם כל רזי אורה, וכמבואר בפרקי היכלות (פכ"ז) אמר ר' ישמעאל כך אמר ר' עקיבא משום ר' אליעזר הגדול מיום שנתנה תורה לישראל ועד שנבנה הבית האחרון וכו' תורה נתנה אבל הדרה ויקרה, כבודה וגדולתה ותפארתה וכו' לא נתנו, עד שנבנה הבית האחרון כו'. ושם (פכ"ט) אמר ר' ישמעאל כך אמר ר' עקיבא משום ר' אליעזר הגדול, לא קיבלו עליהם אבותינו לשום אבן על אבן בהיכל ה', עד שכפו למלכו של עולם ולכל משרתיו וניזקק להם וגילה להם סודה של תורה וכו'. עוד שם (ס"פ כ"ז ור"פ כ"ח), בתי גזויי ובתי אוצרותי אין כל דבר חסר מכם, אמרו משאלותיכם וינתנו לכם ותאות נפשכם מיד תעשה, כי אין עת כעת הזאת ואין זמן כזמן הזה כו', אני יודע מה אתם מבקשים וכו' תורה מרובה אתם מבקשים וכו' ולהמון רזי אתם מחמדים וכו' ואמרו שם עוד כי הנה נסתלסל כסא הכבוד ועמד בין האולם ולמזבח ומלכו של עולם עליו וניתן להם רשות לעמוד לפני כסא הכבוד ע"י שהם יושבים בישיבה, ותפשו כתר וקבלו חותם, ולמדו סדר סוד תורה וכו' וכן אח"כ בימי כל התנאים ובפרט בימי רשב"י שנפתחו אז כל שערי אורה מסתרי תורה כנודע בזוה"ק בכ"מ, וע' עוד ממדרגת רשב"י במדרש רבה (בראשית פל"ה סי' ב') ובירושלמי (פ"ק דסנהדרין ה' ע"א) וכו'.

ביאור ענין הפנימיות וסדר השתלשלותה בעם ישראל

הסתלקותו חזר ונגזר האור ונסתמו דרכי החכמה, ועל זה הבטיח לו אליהו הנביא שבאלף השישי יתגלה חיבורו ועל ידו יזכו לצאת מן הגלות.

ואכן בסוף האלף החמישי כשבכל מדינות ספרד והגולה התפשטו החקירות הפילוסופיות והיתה סכנה באמונה, ישב בפרובינצא **הראב"ד** (נפול ההשגות) בעמל התורה עצום ורב, והגה בסתרי התורה, שהגם שהיתה חכמה זו נדירה בין החכמים והגאונים, אך לראב"ד היו הדברים מבוארים ונגלים יותר, עד שלרוב צדקותו וחסידותו זכה ונתגלה אליו אליהו הנביא ולמד איתו את סודות התורה וביאר לו היטב את עניני הקבלה. הראב"ד מסר סודות התורה לבנו החסיד **רבי יצחק סגי נהור**, שעליו כותב החיד"א (בשם הגדולים) שהיה מכיר באדם בגלגוליו ולמרות שלא ראה היה מרגיש בהרגשת האויר לומר זה חי וזה מת, ולמד מאביו בעי"פ כל מה שמסר לו אליהו, ואף זכה שנתגלה אליו אליהו ולימד גם אותו את חכמת האמת.

לרבי יצחק סגי נהור היו שני תלמידים גדולים, **רבי עזרא ורבי עזריאל**, והם החלו להפיץ הקבלה ברבים, ומהם נמשכה הקבלה לרבן של ישראל הרמב"ן ז"ל, שמאז דורו נודעו גם שאר גדולי המקובלים, הלא הם **רבינו בחיי**, **השערי אורה** ו**הרקאנטי** ועוד, שדיברו כולם בקצרה ורמזו ברמיזות קלות על דברים מסודות התורה.

השתלשלות מסורת זו התרחשה במקביל ובעקבות גילוי הפלאי של ספר הזוהר שהתרחש אז, אשר אמנם לא ידועים פרטים אודות גילוי, אך ידוע כי מפיצו הראשון היה המקובל רבי משה די ליאון אשר חי בתחילת האלף השישי, ולאחר שמצא ספר זה, שלחו לחכמי טולטולא שבספרד, ושמוחו בו שמחה גדולה (נפ"י החיד"א בשה"ג).

אמנם מכיון שהדברים היו עדיין נסתרים מאוד, לפי שלא כתבו חכמה זו רק בראשי פרקים וברמזים, וכפי שרואים בפירוש הרמב"ן בכ"מ, לכן אחר תקופת הרמב"ן שהתמעטה הקבלה פה אל פה, התהוו כמה וכמה מחלוקות בין המקובלים אף בעניינים אלו. "אמנם אחריהם בא הקדוש הר' **משה קורדובירו [הרמ"ק]** ז"ל, ואיזן חיקר ותיקן למעט את המחלוקת, כי הוא היה חכם מלא וגדוש מתורה, חכמה, ענוה וחסידות, והיה בידו גנזי אוצרות מספרי הקדמונים ז"ל, ובתחילה נטע את "פרדסו" בסידור ההקדמות על מתכונתם, ושם הביא דברי הגאונים, ופירש כוונתם בביאור רחב ונגלה וכו' ואחרון חביב הוא ספר אלימה, ומשמיה דהאר"י זלה"ה איתמר עליו משה אמת ותורתו אמת" וכו' (שומר אמונים הקדמון ויכוח א"י סי' יז). נמצא כי הימכה בפטיש של סגנון לימוד הראשונים היה הרמ"ק ז"ל, שפיתח את הדברים בשיטת הראשונים עד תכליתם, שניתן לומר שאין כבר מה להוסיף ולחדש. ובכך נחתמה לה תקופת קבלת הראשונים.

"אחר כך האיר זרח המאור הגדול, מעוז ומגדול, הקדוש כמלאכי השרת **כמוהר"ר יצחק לוריא זלה"ה**, **המכונה בשם "האר"י"**, וברוב חכמתו וקדושתו זכה שהיה מתגלה אליו אליהו ז"ל בכל עת, כמו שהיה מתגלה אל התנאים ואל האמוראים כדאיתא בגמ' בדוכתי טובא. וגילה לו סתרי התורה וסודות עמוקים, אשר לא נגלו בכל הארץ מזמן הרשב"י זלה"ה עד זמנו וכו' ומיום שנגלו בעולם כתבי האר"י זלה"ה עד היום הזה לא תמצא מי שיפקפק ויחלוק על דבריו כלל, כי הכל יודעים דרוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו, ואסחידו כולי עלמא עליה די רוח אלוקין קדישין ביה, ושמימי התנאים לא נמצא כמוהו יודע החכמה הזו על אמיתותה" ²² וכו' (שומר אמונים שם) ²³.

²² וז"ל הלשם (שם), וכן עדיין האר"י ז"ל אשר הוא גילה סתרי מעשה בראשית ומעשה מרכבה והיה גילויים לפניו ככל פשטות התורה ונפתח על ידו סתרי מעשה בראשית ומעשה מרכבה וניתן רשות לכל העוסקים בזה לעמוד בהם כ"א לפי כחו.

²³ עד כאן הנוגע לעיקר השתלשלות חכמת הקבלה, והגר"א וינטרויב בשיעוריו אף הוסיף כי בסוף המאה החמישית לאלף דידן הורידה השכינה ד' נשמות גדולות לתוך עולמינו, אשר הם יהיו עיקרי ממשיכי הקו של גילוי תורת האר"י ז"ל. שמותיהם הקדושים הם, **הרש"ש ז"ל**, **והרמח"ל ז"ל**, **הגר"א ז"ל** ו**הבעש"ט ז"ל** וכו' וכל בית מדרש העמיד באופן אחר את דברי האר"י ז"ל [במק"א פירט יותר וז"ל "יובה נחלקו דרכי רבותינו הנ"ל, דבלימוד לכוונת התפלה והמצוות העיקר הוא לימוד המשל לפרטיו ופרטי פרטיו, וכמו שחידש בזה הרש"ש ז"ל דברים נוראים ופרטי פרטים. ושאר עמודי עולם הנ"ל פיתחו בעיקר בהבנת הנמשל כידוע, אף שבכל בית מדרש היה בכיוון שונה קצת, וכל אחד מהם בייחודיותו באופן פיתוח דברי תורה אלו. בבית מדרשו של הרמח"ל ז"ל נתנו את הדגש על ידיעת יחודו ית' בכל דרכי הנהגת העולם שהיא הידיעה היותר גדולה שיכול האדם להשיג כמבואר בספריו. בבית מדרשו של הבעש"ט ותלמידיו חידשו את ענין לקיחת הנמשל לדרכי עבודה להתעלות בעבודת השי"ת לגובה חדש, ועל כולנה דרכו של רבינו הגר"א ז"ל שלימד את כל הסוגיות בשרשן והעמידם על חוט השדרה שלהם, כדי שיהא "והשבות אל לבבך" לדעת ולהבין בדיוק על מה מדובר, ויש בדבריו הסברות הפותחות את העינים לראות ממש ולהשכיל ואכמ"ל. ומונח שאין הענין כאן השוואת או מדידת עמודי עולם הנ"ל, אלא שימת לב לכל הדרכים שהתפתחו בתורת רבינו האר"י ז"ל" עכ"ל, ראה מה שנבאר בזה לחלק]. כמו"כ מצינו עוד כהנה וכהנה בספרים שביארו את המשך ההשתלשלות וחילוקי בתי המדרש בנושאים אלו, אך אכהמל"ב.

פרק ו

ביאור המושג 'פנימיות'

כדי לתת טעם והבנה במושג 'פנימיות', אנסה לתת הגדרה פשוטה. נתפוס כמשל חפץ העומד לפנינו כגון מכשיר חשמלי, לפניך אינך רואה אלא מכשיר הפועל את פעולתו בנאמנות, ובכדי להפעילו אין שום צורך לדעת מה מונח בתוכו, אמנם בפנימיותו יש פרטים רבים יותר מהנראה לעיניים, יש בו מנוע או מדחס, ברגים וכבלים רבים, סוללה או מקור חשמל אחר וכו'.

כל הבריאה הנראית לעינינו הרי היא מערכת שלמה של פריטים, בין בני אדם ובין בעלי חיים, צמחים או דומם, כל פרט ופרט נראה לעינינו כפשוטו ללא שנצטרך לדעת מה עומד בפנימיותו.

כן הדבר - להבדיל - בחלקי התורה הקדושה, שבכתב ושבעל פה. כשאנחנו לומדים 'שור' שנגח את הפרה' בוודאי שבחיצוניות הדברים מדובר על שור גשמי ועל פרה גשמית אשר ביניהם התרחשה נגיחה גשמית, אבל מכיון שיודעים אנו שהתורה הייתה גנוזה אצל רבש"ע תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם הגשמי על כל שוריו ופרותיו (זבחים קטז), א"כ אין ספק שהתורה הייתה מציאות קיימת ומתקבלת אף לפני שנבראו השוורים והפרות.

לכן ביאור המקובלים שכל דבר בעולם, בשורשו ובפנימיותו גבוה הוא בהרבה מהנראה לעינינו, ובדוגמא שנקטנו יש אור גדול בשמים שנקרא 'שור' או 'פרה' שמכאן אור זה לאחר אינספור צמצומים שהתהוו עם בריאת העולם נברא גם המונח הגשמי בשם 'שור' [נרחיב בזה אולי בהמשך], אמנם בשורשו הוא מציאות קיימת בגנזי מרומים. אלא שעכ"ז אנו שחיים בעולם גשמי - עלינו ללמוד את הדברים כחלק מהמערכת בה ברא אותנו הקב"ה - במערכת הגשמית בה שור גשמי נוגח פרה גשמית. לדבר פנימי זה אנו קוראים פנימיות. לכל מושג בתורה הקדושה יש פנימיות אין סוף.

אמנם בפנימיות יש אינספור דרגות זו לפנינו מזו. את המקור הראשוני בשמי מרומים לא יוכל בן אנוש להשיג לעולם, רק לאחר ירידות רבות וצמצומים הדברים מתקרבים יותר לשכל האנושי, שיכול בסופו של דבר לקלוט דברים פנימיים שעדיין רחוקים הם מתפיסתו הברורה בדברים אלו, אך בכל זאת יכול הוא קצת להבין את הדברים, ועכ"ז עדיין רחוקים הדברים משורשם. עכ"פ כל דרגה היא בחינת חיצוניות לדרגה שמעליה - הפנימית יותר. והירידה החיצונית ביותר היא בעולם שלנו, שברוב הדברים אם איננו מיודעי ח"ן איננו מסוגלים להבין אלא את חיצוניותם.

כשמגלים לך בשם קדמונים שענין תפילין הוא בחינת חסד לדוגמא, הכונה היא שאמנם לעינינו יש כאן תפילין שאמנם נעשו עפ"י רצונו ית' ואף אנו מניחים אותם בכל יום כדי לקיים מצותו ית', אך התגלית כאן בחינה פנימית יותר שבשורש הדבר הנקרא "תפילין" כפי שהוא לפני הצמצומים שהובילו אותו לעולמנו הגשמי, שייך המושג "תפילין" לעולם של חסד. ביאור יתר בהמשך.

ביאור המושג 'בחינה'

מכאן נגיע לנקודה נוספת שבאה להיות גם בגדר 'למד' וגם בגדר 'למד'.

שומעים אנו לפעמים שדבר א' הוא 'בחינת' דבר ב'. יש שנרתעים מדברים כאלו ובורחים מהם כאילו היו בורחים מן הארץ, או גרוע יותר דוחים את האומר בשני ידיים, שיפסיק עם העניינים והווארטים שלו. אין זאת אלא שחסרה כאן הבנה יסודית בביאור המושג²⁴.

לאור הדברים הנ"ל שיש פנימיות וחיצוניות, נמשיך כעת ל'נוסח' נוסף. הנה בכל דבר יש 'חיצוניות' ויש 'בחינה'. חיצוניות הוא גוף הדבר כפי שנראה לעינינו. למשל, המושגים אור וחושך, שכאשר יש אור; ביום או כשבערת אש ותולדותיה, אזי הראיה ברורה ובהירה ואפשר לראות גם למרחוק, ובשעת החושך לאחר השקיעה שוררת אפילה ובקושי אפשר לראות מקרוב. לזאת ייקרא 'חיצוניות' אור וחושך כפי שהם בפועל ממש, אחר ההשתלשלות למטה, באופן שכל דעת מבינה אימתי אור ואימתי חשכה.

אך יש את 'בחינת' הדבר, היינו פנימיות ושורש משמעותו, דהיינו שמבחינים ומשכילים שההבנה של 'אור' אינה בדווקא הארה וזריחה של גלגל החמה או מאורי אור אחרים, הנותנים יכולת לראות בעין בשר, אלא 'אור' מבטא בהירות ויכולת השגה, גם של דברים רחוקים. א"כ כאשר יהודי מצוי בשעת הסתר ח"ן, ולפתע מתבהר לו אור השי"ת, לזאת יקרא שיצא מאפילה לאורה, כדכתיב "באורך נראה אור", אף אם בפועל מצוי הוא באותה שעה בחדר אפל הנותר באפלתו, וזאת משום שדובר עתה על 'אור' באופן של 'בחינת' אור, היינו פנימיות המושג 'אור', ודו"ק שכן הוא בחושך, כמבואר ג"כ בפסוקים רבים לגבי ביטחון ואכמ"ל.

²⁴ לחלן, עפ"י שיעורי נזר ישראל. וראה עוד להלן בפרק על הזלזול בווארט החסידי.

ומכך נפתח לנו פתח גדול להבין, שכל דבר המצוי למטה אשר חיצוניותו נראית לעין בשר, אחר השתלשלותו והיראותו כך בפועל ממש, עד שאפילו נקרא בשם כזה, הרי יש להתבונן בפנימיות עומק משמעותו, להבין את 'בחינת' הדבר, ואז לראותו קיים גם בדברים נוספים שאינם נראים לעין בדמותו ואינם נקראים כמותו. כמו "ימין מקרבתו ושמאל דוחה", שאחר ההשתלשלות למטה, הקירוב נעשה דרך כלל ביד ימין שהיא היד האיתנה שבאדם, והדחיה נעשית ביד שמאל, שמהיותה יד-כהה אין בה כח לפעולות קירוב, ולכן מחמת שאין בה קירוב הרי היא מבטאת דחיה. כל זה כפי שנראים 'חיצוניות' הדברים אחר ההשתלשלות למטה, כאשר הקירוב והדחיה נעשים ע"י ידי בשר גופניים. אמנם כאשר מעמיקים ב'בחינת' ימין ושמאל, היינו פנימיות משמעותם, מגלים שהקירוב שורשו חסד והדחיה שורשה גבורה, ומעתה בכל עת שמדברים על 'חסד' מתבטאים בתואר 'ימין' [אף אם בפועל נעשה ביד שמאל], וכמו"כ הביטוי 'שמאל' נעשה כינוי לגבורות, כי אין מדברים עתה על 'חיצוניות' הצדדים כפי שנגלים בפועל בעולם העשייה, אלא על 'בחינת' צדדים, דהיינו פנימיות העומק שהינם מבטאים.²⁵

לאור זה נעמיק עוד בהבנת תוכן היסוד הני"ל: יש שסבור כי הפשטות של כל דבר היא 'חיצוניות' שלו, הברורה היטב לכל. אך פנימיות 'בחינת' הדבר, ענין עמוק הוא ולא כל אחד יחכם להבין. ובשפה שלנו - האדם מחלק את הדברים לכעין 'פשט', שהוא הביאור האמיתי ועיקר כוונת הדבר, לבין 'דרש' היינו מקום לבעל חכמה להעמיק דרשותיו בדברי חכמים וחיידותם, לומר שדבר זה הוא 'בחינה' כזאת וכזאת וכיו"ב.

אך עומק הבנת הדברים אינו כן. הקב"ה ברא בעולמו מושג של 'אור', כלומר בהירות והארה ויכולת השגה. כמו"כ ברא 'חושך', היינו אפילה והעדר יכולת השגה. כאשר מדובר על קרבת הנברא להשי"ת, יש מצב של "הולך חשכים", היינו שהאמת מתעלמת הימנו, ויש מצב של בהירות אשר יקרא "באור נראה אור". כאשר ידובר על מאסר ייקרא "יושבי חושך" ויצאה לחפשי תיקרא "מאפילה לאורה". וכאשר ידובר על אור הנותן אפשרות ראייה לעיני בשר, או על חושך המונע מהם ראייה והשגה, כמו"כ ייקרא בשמות 'אור' ו'חושך', ולכן בעת בריאת העולם טרם נבראו המאורות, כתוב שהיה 'חושך על פני תהום', עד שאמר אלקים ויהי "אור".

ואמנם ברואי עולם רגילים להשתמש במושגים 'אור' ו'חושך' רק על מאורות הגלויים לעיני הבשר, אך לפי האמת, כל דבר השגה ובהירות ייקרא 'אור' (וכתוצאה מכך גם השמש) וכל העדר בהירות ייקרא 'חושך' (וכתוצאה מכך אף אפילה הלילה).

נמצא ש'בחינת' כל דבר היא פנימיותו, מהותו ועצמותו האמיתית - המתלבשת ומתבטאת בגוונים רבים ושונים. 'חיצוניות' היא רק התלבשות אותה פנימיות בפרטי דברים גשמיים הנראים גם לעין, ונקרא 'חיצוניות' כי אפילו עין בשר רואה אותה לממשות. ובאמת עיני השכל רואות ממשות גם כאשר ה'בחינה' אינה בהתלבשות חיצונית, אם כי מצויה רק בגילוי הפנימי, כגון "ה' אורי" וכיו"ב.

ומעתה אם אומרים לך בספרים הקדושים ש"תלמיד חכם בחינת שבת" [מקור הדברים בזה"ק], אם אנו מתעקשים להישאר בחיצוניות הדברים אזי נשמעים הדברים תמוהים ועכ"פ בוודאי שלא שייכים לנו, אך כשנענין בדברים הני"ל נשכיל להבין שאין הכוונה שיש מושג פשוט ששמו 'שבת', שהוא יום השביעי אשר קידשו השי"ת, אשר זהו הפשט הברור לכל אחד, ובנוסף לכך אנחנו "משדכים" לו 'בחינה' של תלמיד חכם [ואז צריך להתאמץ יותר להבין איך הדברים קשורים זל"ז], אלא הכוונה היא שיש מושג גבוה ששמו 'שבת' והוא אכן דבר גבוה מאוד, ובשרשו הוא עולם שלם בגנוי מרומים הנקרא 'שבת', [שהרי בשורש הדברים מקום השבת הוא במקום שאין כלל מושגים של זמן, ובוודאי שבמקור העליון אין מושג של "יונה ביום השביעי" עפ"י הפשט הנגלה לעינינו, אלא ודאי שמדובר באור רוחני הנקרא 'שבת' שאין לנו השגה בו], אלא שכשמתגלה המושג 'שבת' בסדר ימות השבוע, הרי הוא מתלבש ומופיע ושורה ביום השביעי חמדת הימים, ואילו כאשר המושג ששמו 'שבת' מתבטא בקרב אנשי בני ישראל, אזי נראה ונגלה באיש הנקרא 'תלמיד חכם'. א"כ נמצא ש'חיצוניות' הדברים 'ת"ח' ו'שבת' הם שני מושגים שאין כל קשר ביניהם, אך משהתרוממו קמעא והצטנו לעולם פנימי יותר, עליון יותר, למדים אנו כי בשורש הדברים 'ת"ח' ו'שבת' - 'בחינה' אחת להם. למקורות ולהעמקה נוספת בדבר זה עיין הערה²⁶.

²⁵ ניתן דוגמא נוספת בשפתנו; כשאנו אומרים על מפלגה מסויימת שהיא מפלגה 'ימנית' ועל רעותה שהיא מפלגה 'שמאלנית', הדברים נכונים גם אם במקרה המפלגה הימנית ממוקמת באופן פיזי בצד שמאל ואילו המפלגה השמאלנית ממוקמת באופן פיזי בצד ימין. או כשאומרים על חניך שהוא 'במרכז החברה' הדבר נכון גם אם באופן פיזי הוא יושב בפינה.

²⁶ כתוספת העמקה ואסמכתא לתמצית הדברים, אעתיק בקיצור את דברי השל"ה הק' (תולדות אדם בית אחרון) אשר יורדים לעומק המושג וז"ל, דע, כי האותיות הקדושות והתיבות הקדושות הם כולם בשרשם רוחניים וכי להבין הענין, אעתיק מספר הפרדס (פ"א משער האותיות שער כ"ז) וז"ל, רבים חשבו היות האותיות האלה הסכמיות, רצוני לומר, הסכמות החכמים לעשות סימניות מוצאות הדבור, כיצד, הסכימו שתהיה התנועה הנחלקת בשפתים, שהם בומ"ף, נהגית בצורת הבי"ת ובצורת הו"א"ו ובצורת המ"ם ובצורת הפ"א, וכן לשאר התנועות שהסכימו, וכן שאר לשונות הגוים, יש להם סימניות לכל הנרצה אליהם וכי נמצא לפי זה כי אין בין אותיות אלו לשאר סימני הגוים ללשונם בארצותם לגוייהם, אלא שאלו הם הסכמיות אל האומה ישראל, בעצת משה מפי רוח נבואי, ואלו הם הסכמיות שכל הסכל, שהמציא להם כך, ויעלה לפי זאת ההסכמה שאין עיקר בכתב הנרשם ההוא, אלא גילוי כוונת המדבר וכי ולפי זה יהיה הדין, שאם ילמוד האדם בספר ההוא שנים אין מספר, אם לא יבין לימוד החכמה, לא יועילנו דבר, ולא ישלים נפשו בלימודו כלל, אחר שאינו מבין דרושי החכמה, אלא אדרבה אבד זמנו, במה שיזיקהו ולא יועילהו,

א"כ בסיכום הדברים נמצינו למדים כי 'בחינה' היא עיון והעמקה במושג החיצוני, ובדוגמא שנקטנו בחינת המושג 'שבת' מגלה לנו כי בשורש הדברים ובפנימיותו הוא מושג השייך גם לית"ח. לורק אחרי הבנה זו אפשר להמשיך ולשמוע מרבתינו ביאורים ברורים יותר כיצד מתקשרת בחינת שבת לבחינת ת"ח. תוכל למשל לעיין בספריו של הרב פינקוס על שבת קודש וכדו', שם הוא מבאר בכחו הגדול את הדברים באופן מופשט וברור.

נקודת חילוק נוספת בין חכמת הפנימיות לנגלות התורה

מעשה שאירע אתמול ושלשום ומאז באתי וגו'. אני ניגש לאברך ומביא לו את דברי המקובלים שנפש רוח נשמה שורים במח לב וכבד של האדם וכו'. הוא לא מוכן לקבל, הוא דורש הסבר ברור מה פירוש הדבר שהנשמה שורה במוח, איך יתכן!?, 'חסרון בהסברה הרי הוא חסרון בהבנה' יודע הוא לצטט לי. כמובן שכך הרגילו אותו עוד מצעירותו שאין דבר כזה לעבור הלאה בלי להבין בהירות מלאה כל מושג ומושג. אם יבוא אליך בחור ואפי' ר"מ, ויאמר לך שמיגו הוא כח הטענה, חובה עליך להתעקש ולהתעמת אתו שישביר לך מה הכוונה כח הטענה, הלא בסופו של דבר חייבים לכאוי להגיע לסברת מה לי לשקר וכן כהאי גוונא כל אחד עם דוגמאותיו הוא, ועכ"פ ברור שבנגלות התורה אין דבר כזה להמשיך הלאה בלי להבין במאה אחוז כל דבר ודבר. אברך שהתרגל כך ללמוד, שומע דברים ששייכים למערכת הפנימיות, ומתעקש, ובצדק, להבין עד הסוף מה הכוונה 'נשמה' ומה הכוונה 'רוח' וכדו'.

אך כאן בעצם נתקלים אנו בנקודת חילוק נוספת. משל למה הדבר דומה, אם אנסה להסביר למישהו טעמו של ממתק נדיר, שהוא בערך חמוץ מתוק, ובערך כך כזה דומה למרקם של מרשמלו אבל לא בדיוק, אלא קצת יותר לח וגומי אבל יש בו קצת חספוס וכו' וכו'... לעולם לא אוכל לתת לו תמונה בהירה לחלוטין יותר מאשר 'אוסף' של תיאורים נקודתיים שאותם הוא כן מכיר. בכדי להבין דבר כמו טעם שאין לו הבנה שכלית שלמה חייבים להשתמש עם דימויים מדימויים שונים כדי ליצור תמונה מושלמת.

כך להבדיל א"א הבדלות כשאנחנו מדברים על הקב"ה או על מלאכים ונשמות וכדו', איננו יכולים לתפוס כלל וכלל, עולם זה אינו שייך אלינו, ורחוק מאתנו אלפי שנות אור, וכבר "פתח אליהו ואמר וכו' לית מחשבה תפיסא בך כללי" (הקדמות תיקוניו ז"ל), ואמרו המקובלים "כי בו אין אנו מדברים", וכמו כן במערכת הרוחנית שמעלינו, אין לנו תפיסה, אלא שיכולים אנו מעט לנסות להתרומם מהמושגים החומריים ולשער בערך במה מדובר עפ"י דימויים של הרגשות רוחניות או רעיונות אחרים שברוח. כך שעי"ז נצליח ליצור דימוי מרומם ככל היותר.

אם קבלנו מסורת של לימוד הפנימיות בוודאי שעלינו לשאוף לזכות אי פעם להתקרב מעט לעולם מופלא זה, עלינו לרומם את מחשבתנו ולקרבה מעט למושגים עליונים. כי אמת היא שמשם מקור נשמתנו, ובמחשבתנו יכולים אנו לעלות ולטפס במעלות שורשי הנשמה. א"כ נמצא שאין שום מקום לומר שכשם שנבין את טענת מיגו, כך גם נבין את המושג נשמה יתירה, שכן טענת מיגו שייכת לחיי המעשה שהן הלבוש לפנימיות, והלבוש הוא נמשל המושג במושג הגשם בעולמנו, ומוטל עלינו להבינו עפ"י המערכת השכלית שבעולם הזה, ואכן כך עלה ברצונו ית' שבמערכת לימוד התורה

כי זיקתו אבוד זמנו ואפיסת כוחותיו, ולא יועיליו כיון שלא למד ממנו שום לימוד. וכן דעתם בעניני תורה, שהכונה גילוי הפנימיות וההנהגה אל שלמות הנפש, ומי שלא ידע עניני דרושיה, לא יגיענו תועלת בלימודה חס ושלום. וזה מן הנמנע, כי ודאי דברי תורה הם "משיבת נפש" (תהלים יט ח), וראיה ממה שחייבנו בלימוד התורה, שנים מקרא ואחד תרגום, ואפילו "עטרת ודיבן" (במדבר לב ג), וזה מורה על שלמות התורה, ושיש לה פנימי והעלם וכו' וכתב עוד (הפרדס) בפרק שני משער האותיות, שאין אותיות התורה הסכמיות, אמנם הם ראשונות מתייחסות בצורותיהן אל פנימיות נשמתם וכו' והנה האות היכל ומכון לרוחניות ההיא, ובהיות אדם מזכיר ומניע אות מהאותיות, בהכרח יתעורר הרוחניות ההיא, והכל חפה, ממנו יתהוו צורות קדושות, יתעלו ויתקשרו בשרשם שהם שורש האצילות, ולא זה בלבד אלא גם במציאותם, רצה לומר, בכתיבתם להם רוחניות שורה על האותיות ההם, וזה טעם קדושת ספר תורה וכו' וכל מה שיש למטה בגשמיות הוא התפשטות והשתלשלות השפע מלמעלה, שנשתלשל ממדרגה למדרגה אלף אלפי אלפים, עד שנתגשם בעולם הזה הגשמי. והנה הדבר הזה שנקרא בשם הזה, הוא שמו באמת למעלה בשרשו, כי שם מקור אלו האותיות וחיבורן, רק שכל חבל ההשתלשלות נקרא בשם זה מושאל משרשו, ועל כן נקרא לשוננו 'לשון קודש', כי כל השמות והתיבות הן למעלה בשרשן במקום קודש העליון, ואחר כך כשיורד ומשתלשל ממקום קודש הזה, נקרא זו השתלשלות בשם הזה בהשאלה וכו' כך אני אומר זה הרוחני, כח היד של אדם הנקרא 'יד', אין שמו העצם 'יד', רק הוא מושאל. וכן 'עין' המורה על כח ראות העין, וכן 'אוזן' המורה על כח שמיעת האוזן, כל השמות כולם הם מושאלים, כי יד תחת יד, עין תחת עין, רגל תחת רגל, וכן כולם. רצוני לומר, הלשון הוא קודש, כלומר, נקרא יד למעלה במקום קודש. ואחר כך בהשתלשלות כל העולמות מענין לענין ומענין לענין, רבבות מדרגות בכל מדרגה נקרא 'יד' וכו' ועל דרך משל, כמו שמות האנשים נקראים בכל דור ודור - אברהם יצחק ויעקב ראובן שמעון כו', הנה הקורא עתה 'אברהם', נקרא על שם זקנו או דודו, וכיוצא בזה, וגם הוא היה נקרא על שם זקנו או דודו, וכן כולם עד אברהם אבינו שהיה שמו האמיתי אברהם, על שם אב ארם (ברכות יג א), ו"אב המון" (בראשית יז ה) וכו' נמצא כל התוארים הנזכרים בו יתברך, 'עין', 'אוזן', 'רגל', 'יד', וכן כולם וכו' כל אלו הם לשון קודש, שם עצמי שלהם בקדושה. ואחר כך בהשתלשלות הוא בשאלה, עד שאפילו הגשמיים נקראים בשמות אלו בשאלה וכו' ושמות כוחות אברים שלנו הוא בשאלה, ונקראים כן על שם שהם סימן למה שלמעלה, כראובן בן יעקב שהוא סימן, כמו שכתב בעל האורה וכו' עכ"ל. וז"ל השערי אורה (בהקדמה) ולפי שה' יתברך רצה לזכותנו, ברא בגוף האדם כמה אברים נסתרים ונגלים בדימוי סימן למעשה מורכבה ואילו יזכה אדם לטהר אבר מאבריו, יהיה אותו אבר כדמיון כיסא לאותו דבר עליו הפנימי הנקרא בשם זה, אם עין עין, אם יד יד, וכן לכל השאר, כיצד כגון שנוהר ונשמר אדם אחד במראה עיניו שלא יביט ולא יסתכל בדבר ערוה ולא בשאר כל דבר של גנאי אלא בכל דבר שהוא קדושת ה' ועבודתו, אז אותה עין נעשית כמו כיסא לאותו דבר הנקרא למעלה עין, וכן היד והרגל ושאר כל האברים, ועל זה אמרו חז"ל האבות הם המורכבה וכו'.

נקודת חילוק נוספת בין חכמת הפנימיות לנגלות התורה

אשר התלבשה במושגים גשמיים נלמד ונעמיק היטב בהבנת ותפישת המושגים, באשר שאין לנו שום מניעה להבינם כראוי, אך בנוגע למושגי פנימיות, אין לנו אלא לנסות ולהשיג מעט מזער, לטעום מעט מיינה של תורה, ועם הזמן רק בסיעתא דשמיא להשיג עוד ועוד העמקה והתרוממות השכל בגווי מרומים.

ונוסיף על הדברים. ידועה היא השאלה **למה ומדוע נקראת תורת הפנימיות בשם 'סוד'**, כלום מה סוד יש בה, יכול כל צורב לגשת לספרי הפנימיות, לחפש היכן יש לשמוע שיעורים בנושאים אלו, ופשוט להתחיל ללמוד בהם בדיוק כמו שהוא לומד גמ' ומשנ"ב. כלומר, לא ניתן לומר שהדבר הוא בגדר 'סוד' מכיוון שאיננו יודעים את הדברים, משום שגם את נגלות התורה כל עוד איננו לומדים איננו יודעים אותם, ולאחר שאנו לומדים את הדבר ונגלה הוא לעינינו, הוא הדין בתורת הסוד לאחר שלומדים אותה נגלית היא לעינינו, אי"כ מדוע זכתה תורה זו בשם הנשגב 'תורת הסוד'?

פשוט הדברים לכאורה הוא כפי שביארנו שבכל דבר הנראה לעינינו, יש בו חיצוניות ופנימיות, כשאנו נגשים לסוגיא - חיצוניותה היא 'שור' שלצדו לבוש בשם 'פרה', כשאנו דנים כעת בלבוש הנקרא 'נגיחה' אשר התרחשה בין השנים. זה כפי הנראה לעינינו וכפי שלומדים סוגיא בשמעתא, אך אליבא דאמת כל עולם זה מדבר על לבושים לעולם קדוש ונשגב שמעליו. הבחינה הנקראת 'סוד' מסמלת דבר נסתר שאינו נראה לעיני כל, בסוד הדברים בדוגמא הנ"ל, יש עולם גבוה בשם 'שור' וכו', זהו סוד. אי"כ אין הביאור שהדבר הוא סוד כפשוטו הנחבא מאיתנו, אלא שהוא בבחינת סוד, ולעולם גם לאחר שנלמד את הדברים, הגדרת הדבר היא תמיד 'סוד', שכן הדברים נסתרים מאחורי המציאות²⁷. [נשנה גם גישה שאכן צורת העברת הדברים נעשית באופן של 'סוד' - לחישה מרב ותלמיד והרחקת הפצה המונית בשונה מתורת הנגלה, אך בפשטות קשה להבין כך וכנ"ל].

אך בדברי המקובלים מצויה דרך נוספת²⁸, והיא שהסוד הוא דבר הנסתר מאוד גם ממי שלומד תורה זו, שאף מי שלומד תורת הנסתר אינו זוכה להשיג לגמרי את הדברים, שכן כפי שביארנו הדברים נשגבים ומרוממים מאתנו, ואיננו מבינים אלא מעט מזער לפי דימויים נמוכים מעולם נמוך כשלנו, אבל מי שזוכה ונכנס ב'סוד' הדברים, היינו שזוכה להיכנס בגדר של 'סוד' ה' ליראיו" קמעה קמעה מגלים לו מן שמיה רזי דרוזין - דברים אשר תלויים באובנתא דליבא ואינם ניתנים להעברה מרב ותלמיד כלל²⁹. אם נשתמש בדוגמא שפתחנו, אזי זה שזכה להשיג את בהירות הדברים הרי שזכה כביכול לטעום בפועל את הממתק עליו סיפרו לו ובכך סיים 'לדמיין' את טעמו עפ"י אוסף של דימויים שונים ומשונים³⁰.

²⁷ ראה נפה"ח (ש"ד פכ"ח).

²⁸ מכאן ואילך עפ"י ספרי נזר ישראל.

²⁹ אפשר לראות מעין דוגמא לזה בהבדל שבין 'ספר הלכות' ל'שו"ת', שהנה בשניהם יכול להופיע אותו נידון הלכתי, אלא שבספר ההלכתי שלפנינו אף נעשה ע"י צורב צעיר, עיקר המלאכה היא ללקט בבקיות גדולה מספרי הלכה רבים ולקבצם בטווי"ד אל תוך סעיף אחד באופן שהדברים בעיקרם מבוארים כבר אלא שאין יד כולם ממשימת בספרים כה רבים, ולכן טובה גדולה עשה אותו מחבר בכך שכינס את הדברים לפונדק אחד, אך שונה הוא הישו"ת בכך שהמחבר אכן לא מצא את הדברים מפורשים עלי ספר, אך בעמלו הרב ירד וחדר לעומקן של סוגיות שונות ודלה מהן דימויים והיקשים השופכים אור על הנידון, פעמים שאף מצא סוגיא שכוחה שעל פניו אין לה ולנידון מאוס, אלא שלאחר יגיעות ידע החכם להצביע כי הנה כאן טמון המענה לנידון. הגדרת החילוק ביניהם היא שהספר ההלכתי הוא בגדר 'יחכמה' והישו"ת הוא בגדר 'בינה' וכמוכן שיש יוצאים מן הכלל ואכמ"ל. אף בתורת הפנימיות ישנו מעין החילוק הנ"ל, אלא שנקודת הבינה בלימוד הפנימיות אינה רק ההבנה הבהירה בדברים הכתובים אלא כרוכה היא בהשגה שמיתית אשר תלויה בטהרת הנשמה ונקיות הלב, מעין מה שיכול אדם להרגיש שהנה השבת זכה 'להרגיש' את הנשמה יתירה, כך גם עם העלייה בסולם היראה יכול אדם להגיע למצב שמשגי בהירות את חכמת האמת עד שכביכול הדברים ברורים לו כסוגיית בשר בחלב ממש. **הדוגמא הנעלית המפורסמת לכך היא מה שהעיד הגר"א שכל כתבי האר"י הם בגדר משל בלבד, אך הוא זכה להשיג בנמשל, וכן זכו לכך מהר"ו והרמח"ל.**

³⁰ ענין זה בא לידי ביטוי אף במושג הנקרא 'דביקות' (להלן עפ"י דברי חכמים בנחת), כי הנה 'דביקות' הוא מה שהאדם יותר משמדר אודות ענין כלשהו, הרי הוא דבוק בו כאחד ממש, כי בוודאי אין הכוונה למחשבה הילדותית אשר בה נתפסת 'דביקות' כמילה נרדפת לעינים מגולגלות עד הלובן ושפשופי כפות ידים או קמיצתן ברעדה [אולי אכן היו צדיקים שנודעו בדבקותן ובמקרה אף אלו היו תנועותיהם, אבל אין לכך קשר וכדלהלן]. כואב מאוד שמכת טעות זו, בהתבגר האדם חש רחוק מתנועות שאינן באות מפנימיותו ובכך טועה לסבור שרחוק הוא מן הדביקות, ברם אין זו 'דביקות', וכפי שיתבאר עפ"י דוגמא: יש לך אדם המשוחרר על ענין 'הבושה' וכבר כתב עליה ספרים רבים, בחנה מכל זווית הלכתית והשקפתית, ליבן בה כל נושא וענין, כבר כתב הכל, לפי המבייש והמתבייש, ונחשב לבקי וחרף עצום בכל הקשור אל סוגיית הבושה. לימים עלה על בימת ביהכ"נ, ובעמדו כך - קבל עם ועדה, במעמד בני משפחתו ושכניו ומכריו - בא איש עוול וסיפר בקול גדול מעשה שנכשל בו הרה"ג הנ"ל. עובדה מן העובדות שמוכן אדם לשלם כל הון שבעולם כדי לכסותן בתהום נשיה ולהעלימן מן הבריות. הדברים יצאו מפי הרע, ופני הידען חפן, אזל סומקא ואיתי חיורא כמות, ביקש באותו רגע פיסת קרקע להיטמן בה, גולל שיאטום עליו את מציאותו, אשר אבדה כל ערך. באמת אמרו: עד היום דיבר וכתב "על" בושה. חקר וליבן ערך ופרסם. היום, לראשונה "התבייש". טעם וחש בנפשו רוחו ונשמתו, בבשרו ובדמו "בושה" כפשוטה. זה לו שנים רבות שאינו מותר בעולם פינה של בושה שלא מתחבט ודן בה לעומקה ולרוחבה - אך מעולם לא ידע עד היכן דברים מגיעים, עד שבא אותו חוטא ולמדו. חש עתה, כי כל דבריו אשר כתב עד הנה, חסרי ערך המה; כתובים ללא הידע הראשון, כמאכלים שבשולו בידי איש שלא ינחן בחוש טעם - ובעצמו אינו יודע מה יוצר מתחת ידו. בעבר דבוק היה עם נושא 'הבושה', כשני דברים נפרדים המדובקים יחד זה לזה. עתה חש 'דביקות' בה, כלומר: נעשה אחד עמה. כל הראוהו אומר הנה "בושה" כפשוטה וכמשמעה וכמדרשה. הוא בושה והיא הוא. **לואת יקרא 'דביקות'.** כלומר, שהאדם דבוק בפועל בענין המסויים ולא רק מדבר על אודותיו. אפשר לדבר על השי"ת ועל הנשמה, על עונג הנשמות של שבת, על יראה ועל אהבה, לדרוש דרשות ולכתוב ספרים, לפרסם מאמרים נבונים וליקוטים מקיפים, ועדיין מצוי האדם סחור סחור, סביב יתהלך, מעולם לא טעם וחש במה דברים אמורים. אין לו את עצם ה'דביקות' בנושא, עד כדי שיעשה אחד עמהם. לא דביקות מדבקת ענין לענין, אלא דביקות ההופכת את האדם להיות 'אחד' עם הענין בתחושה פשוטה. **(הוספת הגר"י יעקב משה סגל שליט"א: לסבר את האוזן; ננקוט**

א"כ זהו החילוק בין תורת הנגלה לתורת הנסתר, שכן בעוד שאין לנו בעיה להיות ב'דיקות' עם הלבוש החיצוני הנקרא 'שור' או 'פרה', שכן יש לנו היכרות איתם מהרפת הסמוכה, אך כשנוגעים אנו מעט בנושאים שמעבר לחושינו כגון נשמה ואור, נסוגים אנו לאחור ברתת ובזיע, שכן יודעים אנו כי הדברים גבוהים עד למאוד, ואין לנו אלא לקוות ולנסות לרומם מחשבותינו ולהדבק במושגים אלו עד כמה ששכלנו וידינו יד כהה מגעת.

כדוגמא את תפילת נעילה ביוכ"פ, הלא ודאי שתוכל אז לספר על רגשות עזים של קדושה ודבקות, אך מאידך לא תצליח לעולם להסביר לזר מה הן הרגשותיך באותה שעה. בדיוק כך והרבה יותר מכך מרגישים אנשי הפנימיות האמיתיים בכל שבת רגילה או בהתייחדות עם השי"ת בכל מצוה, או אפילו ביסותם התייחדות במחשבה או 'התבודדות' עם השי"ת, וכדוגמת מה שכותב החזו"א בתחילת ספרו אמונה ובטחון על האמונה החושית המביאה עד להתעלפות מריגוש רוחני, אשר פשוטה למרגיש ואינה מושגת לזה שאינו מרגיש. וכמובן שהדרך האמיתית לכך היא ע"י הזדככות המעשים ע"י דקדוק במצוות וריחוק מתענוגים ומידות רעות וכפי השלבים המתוארים בספר שערי קדושה למהר"י כיצד להגיע עד ל'רוח הקודש'.

פרק ז

נקודת הפיצול בין קודש לקודש

עד כאן ביארנו והגדרנו מהי הפנימיות, ומה פירוש הדבר שלכל דבר יש 'בחינה' פנימית. כאן אנו שבים להשתלשלות תורת הפנימיות במשך הדורות עד לתקופת התחדשות החסידות ושיטתה בהפצת הפנימיות לכלל העם, לעומת שיטת המתנגדים שהתנגדו בכל תוקף להפצת תורת הפנימיות לכלל העם וכדלהלן.

הנה, עם כל השתלשלות הקבלה וגילוי פנימיות התורה עם ירידת הדורות, עדיין נקטו גדולי הקבלה כי אין הכוונה שהדברים ירדו והופשטו לכל חפץ, אלא עדיין נשארו הדברים בגדר מכוסים, ואין הדברים מיועדים לכלל הציבור, אלא רק לגדולים ומיוחדים יחידי סגולה אשר מילאו כרסם ש"ס ופוסקים, וזיכנו את החומר.

וז"ל הש"ך (נ"י) ס"י רמז סע"ף ו', גם המקובלים ושאר האחרונים הפליגו בדבר **שלא ללמוד חכמת הקבלה עד אחר שמיילא כריסו מהש"ס**, ויש שכתבו **שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה** כמ"ש בן ארבעים לבינה בשגם שצריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה, ורוב המתפרצים לעלות בחכמה זו קודם הזמן הראוי קומטו בלא עת כמ"ש כל זה בדי חכמי האמת עכ"ל, וראה פתחי תשובה שם.

וראה בזה שיטה נוספת גם בדברי הרמ"ק (אור מערב ח"ג פ"א) וז"ל, בהכנת עצמו להיותו ראוי ליכנס אל ההיכל הזה, והן אמת אין ראוי לכל הבא למלא את ידו, ללבוש את בגדי השרד לשרת בקדש יבא וילבש ח"ו, אלא ראוי ראשונה **להפשיט מעליו קליפת הגאווה הגסה** המונעת אותו מלהשיג האמת, ויכוין לבו לשמים כדי שלא יכשל, ולא ימנה חלקו מהכת החוטאת וכו' צריך שיהיה מורגל בפלפול בעומק וכו' ידבק עצמו למלא כריסו בדיני הגמרא ופירוש המצות על דרך הפשט בפירוש הרמב"ם ביד החזקה וכו' ידריך עצמו גם במקרא הן רב הן מעט וכו' **יטהר מחשבתו מהבלי הזמן ותענוגותיו** כפי האפשר בזמנו זה וכו' אין ספק שאין ראוי לאדם ליכנס בחכמה זו **אם לא נשא אשה ויטהר מחשבתו** וכו' **עוד צריך להגיע לפחות לשנת העשרים** כדי שיגיע לפחות לחצי ימי הבינה, ואף אם יש שפירשו עד שיגיע האדם לשנת הארבעים אין דעתנו **מסכמת בזה עמם**, והרבה עשו כדעתנו והצליחו, ועם כל זה הכל לפי טהר הלב כדפירשנו וכו' עכ"ל.

אמנם ראה בדברי הלשם הנ"ל שהביא במוסגר בתוך דבריו וז"ל, וכל מי שיעמיק בזה ישכיל וימצא, **ולא היה כל זה קודם שנת ת"ר, כי אז היה עדיין סתום וחתום, אלא רק ליחידי סגולה לבד. כן שמעתי בשם הגאון החסיד ר' ישראל סלאנטער ז"ל**³¹ עכ"ל³².

לאור הדברים הנ"ל נוכל לבאר בזה שרק לאחר שהאדם 'סיים' כביכול עם חיצוניות הדברים, והקיף את כל רבדי חיצוניות התורה וכמ"כ 'סיים' עם עולם החומר, דהיינו שזכה לבטל את חומריותו וגשמיותו, רק אז יכול הוא לכוונס פנימה יותר, ולהתחיל להתעסק בעולם הפנימיות.

ובנוסף אחר, אולי ברור יותר³³. הכניסה לעולם המחשבה מעצימה עד מאוד את כוח המחשבה על פני כוח המעשה, וכוח המחשבה כידוע קרוב מאוד לעולם הדמיון. אדם שעוסק רבות במחשבותיו, נתפס עד מהרה לעולם של דמיון. בעולם המעשה יכול אדם להיקבע היטב למעשים, מעולם לא ראינו חייט שבמהלך תיקון מכנסים, נמשך לפתע מבלי משים לרציעת נעליים, אך כן ראינו ואף חווים אנו זאת שעה שעה שאדם מתבונן במחשבתו בדבר א' ובפתע פתאום אוחז הוא במחשבתו בדבר ב' וג' וד' וכו'. בעולם של מעשה ניתן לקבוע עובדות, ניתן לשלוט על המעשים, לא כן בעולם של מחשבה. אדם צעיר יותר - חוש דמיונו מפותח יותר, כפי הנראה עדיין לא חי מספיק בעולם המעשה כדי 'להישאר על הקרקע'. האדם ובפרט הצעיר הוא 'חפשי בדמיונו' [כלשון מהר"י סלנטר באגרת הידועה], ונותן למחשבתו לנוע לכל אשר תישאנה הרוח. ככל שהאדם מתבגר וחי את חיי המעשה, ככל שעול החיים על כל רבדיו נופל על צווארו יותר ויותר, כך משתחרר הוא אט אט מכבלי הדמיון ומתייצב על קרקע המעשה. שבעתיים הדבר מתבטא במחשבה בדברים המופשטים מעולמו הגשמי. כשהחשיבה מנותקת כליל מעולם המעשה, סיכון גדול הוא לאדם ליפול במלתעות הדמיון.

³¹ ואגב, בדברי הלשם אלו ביאר הגרי"א וינטרויב שמשנת ת"ר נפתחו שערי חכמה להיות נכס הרבים, מפני שהגזירות לאורך הגלות היו שמדות ונסיגנות של כפירה ח"ו, אבל מתקופה הנ"ל התחיל מצב של כפירה ממש בעולם, וזה לעומת זה עשה האלוקים ונפתחו שערי החכמה למען יוכלו השלמים להתחזק כנגדו בלימוד עומק וסתרי התורה הק'. וזה מראה באמת על הירידה העצומה וחולי הנפש, כמו לדוגמא כשרואים אדם לוקח תרופה, מבינים שאין זה מפני בריאותו, אלא מראה על חולי, וכן כשרואים שהוצרכו גלות רזי התורה אין זה מפני גודל מעלת הדורות האחרונים, אלא להיפך, גילוי רזי התורה מראה על חולי וירידה גדולה.

³² בשולי הדברים ראוי לציין לעובדה הידועה שרבי ישראל סלנטר נשאל ע"י תלמיד מדוע אינו לומד קבלה, וענה לו ר' ישראל "מה אכפת לי באיזה רקיע הקב"ה יושב, אני רק יודע ששם יכו בשוטים של אש ומאוד יכאבו", נראה שיש כאן אמירה המעידה על הגישה ללימוד קבלה בציבור הליטאי, אלא שמצאתי באגרות וכתבים (ח"א אגרת מט) שהגרי"ש וולבה מביא עובדה זו בשם ר' ירוחם שסיפר לו שר' שלמה'לה פיינ הוא זה ששאל על כך את הגרי"ס, ומביא שם שר' שלמה'לה זה, הלא הוא המקובל הגדול - הלשם! ומבאר שם שאמנם לר' ישראל הייתה ידיעה עמוקה בנסתרות אך לא דיבר על זה עם שום אדם וכפי שמעיד עליו תלמידו ר' יצחק בלאזר. ומה שענה כך להלשם שהיה אז צעיר לימים, ור' ישראל היה כבר זקן, היה זה כנראה לרמז לו כי לא הידיעה העיקר אלא היראה. [ואדרבה מבואר להיפך בדברים שהעתיקתי למעלה מהלשם בשם הגרי"ס].

³³ הכל בהתאם ועפ"י דברי הגרא"א דסלר שיובאו להלן.

אי לכך ראו חכמים לסייג הדבר. אין כניסה לעולם הפנימיות לפני שהאדם התייצב על הקרקע, כתנאי לכך צריך להגיע לגיל אחראי יותר - גיל שבו כוח הדמיון התייצב, והכי חשוב למלא כרסו בשי"ס ופוסקים, דבר שמבטיח שהאדם מבין היטב מציאות מהי, שכן מלא וגדוש הוא בדברים ברורים ודעתו נשלמה. אחרת, ייפול האדם למלתעות הדמיון, ובכך יתמוטט לו היסוד המעשי כמגדל קלפים.

לעומת זאת, גדולי החסידות נקטו כי חלק מהתפשטות אור הפנימיות שהפציעה לאור העולם, הוא הפצתה בין כל שכבות העם, ואף לפשוטים שבהם. אך כל זאת אך ורק לתועלת מעשית, והיינו כדי לרומם את המעשים ואת המחשבה, כשיחד עמהם תתרומם כל קומת האדם הרוחנית. כשישכיל וידע עד היכן הדברים מגיעים, יזנח את ההבלים, ויעלה ויפרח מעלה מעלה.

אי לכך, נקטה דרך החסידות שבהחלט רצוי שהאדם יתבונן גם במושגי הפנימיות. אמנם כל זאת אינו אלא רק לשם ענייני עבודת ה', ואכן בספרי החסידות העמוקים כמעט ואין יסוד או מהלך שאין בו מן הפנימיות, עם כל זה, לא עודדו לימוד קבלה לשם לימוד קבלה גרידא, רק לצורך הבנת מושגי החסידות, כשכל זה לתכלית מעשית של חיזוק בעבודת ה'.

הגרא"א דסלר (מכתב מאליהו ח"ה עמ' 37) מבאר זאת בנוסח מעניין, הוא כותב [להלן אתמצת דבריו, כדאי לעיין במקור] שגם אנשי החסידות וגם אנשי העולם³⁴ נוקטים כי ללא רגש והתלהבות לא תיתכן עלייה רוחנית כלל, כי מי שהוא קר בענייני תורה ומצוות, אולי נראה שהוא עומד במקום אחד, אבל בפנים הוא נופל תמיד. וגם אנשי העולם משתמשים בהתעוררות של מוסר וחמימות לימוד התורה וכו', אלא שאינם משתמשים בהתפעלות זו אלא כאמצעי לעורר את הלימוד, אבל צריך להיות חשבון קר של שיקול אמיתי בעמקות ובמנוחת הנפש פנימית. בעלי המוסר עוררו כל הזמן שהתפעלות היא דבר שטחי בלבד, בחינת 'הדלקת' המנוע, אבל המנוע עצמו חייב להיות שקול ומחושב, והכי חשוב על האדם לבדוק היטב שאינו מרמה עצמו שכבר הגיע לאהבת ה', ולוואי שהגיע ליראה התחתונה היא יראת העונש, ולכן אומרים אנשי העולם, גם בקטנותנו עלינו לחפש רק אמת, והאמת היא שלא הגענו כלל לדביקות ואהבה, עלינו להשתמש בכח הביקורת ולא להניח להתפעלות להרקיע שחקים³⁵.

לעומת זאת החסידות, הלכה בכיוון הפוך. על האמת שבלב נדאג מאוחר יותר, אדרבה, יחשוב האדם שהוא אוהב את ה', זה יעזור לו מאוד למעשה, האדם יעשה חסד בשמחה, ויהיה מוכן לתת וכך יתקרב לחסידות, להתחבר עם הבורא באהבה רבה ובדביקות, ואם מרמה את עצמו? הרי בזה גם מרמה את היצר הרע, שחושב שהוא אוהב ה' וכו', למעשה הוא לועג לעולם השפל ומתפרד מאנשי העוה"ז בלבדו ובהנהגתו, ודבר זה מפתח בו אמיצות גדולה שמונעת ממנו נפילות. בהיות האדם עוסק במדרגות גבוהות ובהתפעלות, אף ילמד מושגי קבלה עמוקים כאמצעי לחיזוק ההתלהבות והדביקות, ואין זה גאוה, כי בהתבטלות לחשיית ובהקרת עצמו ממילא הגאוה מתבטלת. [ראה שם בדבריו שמסיק שבזמננו בקושי נשארה פנימיות, בין אצל אנשי העולם ובין אצל אנשי החסידות, ולכן כדאי לקחת כל מה שיכול לעזור, מחכמת המוסר והחסידות יחד, ולוואי שהדברים יועילו וכו' עיי"ש היטב]. עיי"כ תמצית דברי הרב דסלר זצ"ל.

קשה לומר שהחסידים היו מסכימים עם הגדרה זו של 'רמאות עצמית' כלשונו, ובוודאי שכוונת הרב דסלר שאף בעלי תנועת המוסר אשר למראית עיניהם החסידים לוקים ברמאות עצמית, גם הם יכולים לגלות הבנה בדרך החסידים שעדיפה רמאות עצמית על פני אמת לקויה. אבל בעומק הדברים יש כאן מבט שונה, ואבאר דבריי.

המושג 'אמת' הוא מושג שצריך לבחון אותו היטב. לא כל דבר מתאים לכל אחד, ועל כל אחד לבדוק מהי 'האמת' שלו, ואין הכוונה שיש כמה אמתויות, אלא מלכתחילה מה שאמת אצל פלוני אינו אמת אצל אלמוני. כגון: אמת אצלי היא ללמוד 12 שעות ביממה, ואילו אצל השני דבר זה אינו אמת, מכיוון שהוא יכול ללמוד 13 שעות ביממה. כשאני מודד את השני לפי הערכים 'האמתיים' שלי נמצאתי עושה כאן שקר, שכן זו אמת אצלי אך לא אצל השני.

כשאנחנו מודדים הצלחה, איננו יכולים לתת קווי מידה ברורים בשווה לכולם, יש שאצלו ההצלחה היא אי ויש שאצלו ההצלחה היא בי. אם אנחנו חיים בשני עולמות, אנחנו חיים יותר את חיי עולם המעשה, אצלנו אנו רואים הצלחה 'מעשית' בלימוד רציף של חמש שעות, ואילו האחר יאמר: אם למדתי אפילו שעה אחת אך הגעתי בה לדבקות בפנימיות וראיתי עיי' לימוד שעה זו שינויים מהותיים בהתנהגותי בהמשך היום, הרי שלגביי זו הצלחה גדולה לאין ערוך מאשר לימוד 'מעשי' [בלבד...]. שבוצע בצורה קרה ולבסוף גרם לי להתגאות על פלוני העובד לפרנסתו. [א"א להכליל את הדברים, יש מכל סוג בכל מקום. והדבר קשור לעבודה אישית של כל אחד ואחד כל יום ויום. אך רק לסבר את האוזן].

לא יתכן שאדם שהתרגל במתכונת מסוימת, ימדוד את כל אנשי העולם באמת מידה זו. מטעות זו נובעות ביקורות שונות ומשונות מציבור אחד לרעהו. אנחנו יודעים יפה לבקר ציבור אחרים בכך שאינם לומדים מספיק תורה, או שאינם מדקדקים כ"כ בזמנים, אך דבר זה אינו יתכן אם שנינו נוסעים על מסלול שונה [הגם שיעד שנינו שווה], מה שבעינינו

³⁴ "המילה 'מתנגד' היא חריפה מידי" - לשונו שם.

³⁵ אמנם מציין הרב דסלר כי זוהי תורתם של יחידים שהגיעו לשכל אמת ולימוד תורה עמוק או לשלטון עצמי וביקורת עצמית, אך העולם הכללי צריך את ההתפעלות החיצונית יותר, ולכן רבים משיטה זו כשהיגרו לאמריקה ושאר ארצות לא עמדו בנסיונות, כי מן האמת שבלב לא הביאו עמם, ואפילו דברים קטנים חיצוניים כשמחה וריקוד כבר הגיעו באיחור רב מכדי להציל משהו.

נקודת הפיצול בין קודש לקודש

נחשב הצלחה, לדידם יכול להיחשב כישלון, ומה שאצלם נחשב לכישלון, לדידן ייחשב כהצלחה. איני רוצה לנקוט בדוגמאות הנשמעות מפי החסידים כביקורת על הציבור הליטאי, שכן גם מבט זה בטעות יסודו, והחסידים עובדי ה' באמת יודעים כי גם לדידם - לא להם לשפוט את הליטאים לפי אמת המידה שלהם, לכן נסתפק בביקורות הנשמעות אצלנו על החסידים אשר בלאו הכי ידועות לנו, ובכך איני פותח כאן פתח לביקורת. [עד כאן כתבתי דברים בדרך כלל, רק כדי לשנות את המבט הכללי כשבאים לבקר, אך בהמשך בליי' אנסה להסביר באור אחר גם את נקודות הביקורת שהוזכרו].

במאמר המוסגר [אך גם 'מוחלט'] יש לציין, כי לפעמים המשיכה לפנימיות או דחייתה נובעת מאופי האדם. יש לך אדם שכולו כוסף לְקַעַט פנימיות, יחפש תמיד בספרים היכן יכול הוא לשאוב קצת פנימיות, לחיות יותר מה שלמעלה מאשר מה שכאן בעולם. ואילו חברו אינו יכול לסבול זאת, לא מסוגל הוא להבין דברים מופשטים, הכל צריך להיות מוחשי וניתן למישוש כמו כסא ושולחן, ולהבדיל מיגו דרמאי או עד אחד באיסורין. ואכן לפעמים במשפחה אחת אפשר לראות אחד שנמשך יותר לחסידות, ואילו אחר נמשך יותר לתורת בעלי המוסר, הדבר מצוי גם בקרב משפחות ליטאיות וגם בקרב משפחות חסידיות.³⁶

לשם המחשת ההבדלים בין סוגי האופי השונים (אשר הזכרנוהו בקצרה גם בפרק על כיצד תיתכן אמת כפולה), נביא דוגמא קצרה מחיי המעשה³⁷: יש אנשים בעלי אופי של סדר ודיק, כוחם הוא בחיי המעשה, יקפידו על שעת קימה, שעת שינה, שעת לימוד או כניסה ויציאה מהעבודה, ברגע שיעדור מהשיעור יתקשרו אליהם תיכף ומיד שלא קראם אסון. מאידך, ישנם אנשים אשר עיקר כוחם בשכלם, מתקשים הם להיכבל אל חוקי המציאות המעשית המחייבת, שעותיהם אינן קבועות, אך דעתם הרחבה מאפשרת להם לקפוץ לסיכון מסחרי אחת לחודש ולעשות את הכסף שלהם ממעשה אחד.

משני המינים יש שיתמהו בקרבם, הראשון יתמה, מדוע איני יכול לפעול בעצמי להיקבע במסמרות לחוקי הזמן, למה יעלה לי הדבר בקושי כה רב לעומת חברי העקבי המגיע תמיד חמש דקות קודם הזמן, ומאידך, זה העקבי תוהה מדוע מוחו של חברו כבר בתחילת הסוגיא תופס הוא את כולה, ואילו הוא מהלך לו עם עקביותו עקב בצד אגודל, שורה אחר שורה.

אך מה עצוב הדבר לראות איך שכל אחד פוזל הצידה, שכן כשכל אחד ישכיל להבין שכך ברא אותו הקב"ה עם מעלותיו הוא, יפנים שצריך הוא לעבוד את ה' דווקא לפי תכונותיו, נכון שבד"כ הרחפן יתקשה לדייק והדייקן יתקשה למהר מוחו, אך אם כל אחד יאמץ את מעלותיו יגיע הוא לפסגות.

גם ברוחניות, יש לך איש מצליח אשר כל קבלה שקיבל על עצמו יסמן ביו"י כי הצליח בה, ויעבור למשימה הבאה, נאמן הוא להחלטותיו באופן ברור, כבר בתחילת ה'זמן' יודע הוא איך ייראה 'סוף הזמן', צועד הוא תמיד על משעולים ברורים ובטוחים. לעומתו יש איש הקרוב להשי"ת אך אין לו כוח עמידה בקרבה זו, זקוק הוא תמיד להתחדשות לרגע הבא ולתפקידו החדש, זקוק הוא תמיד למהות פנימית שתיסוך בו כוחות התחדשות, אך לא תמיד עולה בידו, תלוי הוא ונסמך רק על השי"ת, חש באמת כי לולי רחמי ה' היה אובד בעיניו. ואכן ההישיגים שלו הינם ערכיים יותר, כאלו שאינם ניתנים בדווקא למישוש ולהכרה מעוררת הערכה. השגה בבהירות האמונה או קליטה של רעיון רוחני שמאיר לו בתפילתו, נחשבים אצלו כהון רב.

חידוש חידשו לנו גם בספרים הקדושים (איני זוכר המקור!!!) שבדור עקבתא דמשיחא ישנם גלגולי נשמות רבים מכל הדורות שעלינו לתקן, ופעמים שבאדם אחד מתחלפות נשמות זו אחרי זו, עד שיתכנו כמה ימים שנמצא הוא במצב ובאופי מסוים, ואילו בימים אחרים ישתנה מזגו, כך שכל תקופה נדרש הוא לעבודה מסוג אחר. מה מאוד יצליח אם יקח לתשומת לבו שלא כל העתים שווים, ולפעמים יש לעבוד באופן זה ולפעמים כשאין זה מצליח, יש להסתפק ולשמוח בצורת עבודה שונה. והדברים ארוכים ואכהמל"ב.³⁸

³⁶ ואם יתקל בן המשפחה הנמשך לחסידות בהתנגדות עזה, אזי או שישקע לתוך עצמו בעצבות או דכדוך, או שימצא את שאהבה נפשו בשיחות מלהיבות של 'חסידים' בלבוש ליטאי. [ואכן אף בציבור הליטאי אפשר למצוא שיחות הנאמרות בהתלהבות דקדושה רבה, כגון שיחתו השבועית של הגה"צ 'אחד המשגיחים' ועוד, אשר אף שאין זה דווקא מייעודן, אך בכוחן להשלים במקצת את החסר של זה הנמשך לעבודה פנימית].

³⁷ להלן, עפ"י דברי חכמים בנחת.

³⁸ כסיום לביאור ההבדל בין קודש לקודש ראוי לעורר כי יתכן ותתנגב מחשבת פיגול למאן דהו על כך ש"חיצוניות" הוא דבר פסול לעומת "פנימיות" שהלא חונקנו שהעיקר הוא הפנימיות. אך חשוב מאוד להבדיל בין מה שאנחנו קוראים פנימיות וחיצוניות לבין הדברים המתבארים כאן. לכל ציבור יש את הפנימיות וחיצוניות שלו, אצלנו פנימיות היא עבודה פנימית שבלב - לימוד מוסר המשפיע על פנימיות כוחות הנפש, ואילו החיצוניות היא התנהגות בלבוש או בהנהגה הראויה ליראי ה', שבנודאי כוחה להשפיע גם על הפנימיות אך אינה מכריחה השפעה זו, כפי שרואים אנשים שאמנם בחיצוניות לבושים כיראי ה' איך אין ביניהם לבין יראה ולא כלום. הפנימיות לדידן גם היא מובנת בשכל אנוש לפי מושגי העולם הגשמי, וא"כ אינה דומה לפנימיות' המדוברת כאן שהיא הסוד שמעל העולם הגשמי, הדברים שאיננו תופסים אותם בשכל אנושי. ומכיוון שלשיטת גדולי המתנגדים אין לנו עסק בנסתרות א"כ נקודת עבודתנו היא דווקא ביחיצוניות' זו, והיא גופא רצון ה' ודבקות עצמה ברצונו ית', ואין כאן שום מקום להרגשת שטחיות או

ואסיים במשל. בממלכת ליטא הרחוקה הכריז המלך על מבצע בין כל עבדי ומשרתי ארמונו, בעוד שלושים יום - כך הכריז - תתקיים מסיבת פאר לרגל מאה שנה להקמת הפרלמנט. לא נלאה אתכם בפרטי המבצע, רק נזכיר ששנים מהאחראים לביצוע המסיבה היו היהלומן הראשי בממלכה אשר אחריותו הייתה להכין מאות יהלומים האמורים לעטר את כתר המלך, ואילו ידידו - הנגר הראשי בממלכה, אחראי היה להכנת כמה עשרות שולחנות מגולפים ומחוטבים בפאר רב כדי הדמיון הטובה על המלך. עם התקרב מועד המסיבה, התחיל 'מבקר המדינה' לבחון היטב את תוצאות האחראיים, להיכן הגיעו ומה השיגו. ישב וחישב כי ההבדל בין תפוקת היהלומן הראשי לתפוקת הנגר הראשי הוא הבדל של 'שמים וארץ', שכן בעוד שהנגר הפיק שולחנות במשקל של מאות טון, היהלומן לא הפיק מעבר לכמה גרמים בודדים של יהלומים, אי לכך נמלך 'המבקר' בשרי המלוכה על דבר העונש הראוי ליהלומן 'העצלן'... לא נאריך בפרטים שלא היו, כיצד הגיע הדבר למלך, וכיצד מיהר להחליפו ב'מבקר מדינה' חכם יותר שמבין מה שכל תינוק מבין שלא יתכן למדוד שולחנות כשם שמודדים יהלומים!... והמבין יבין³⁹.

לכשתמצי לומר, זו כל נקודת החסידות, הורדת הפנימיות לחיי המעשה, לכל שכבות העם. רק מהבנת והפנמת נקודה זו של 'פנימיות' ניתן לגשת להבנת מחלוקות שונות שהסתעפו כתוצאה מחילוק זה שבין החסידים למתנגדים. הידועות שבהם הם המחלוקות בעניין הצמצום, אמירת לשם יחוד, התקשרות לצדיק ועוד ועוד. כל נסיון אחר לסקר את המחלוקות ללא הבנת דבר מינימלי זה, אין לו שחר ובסיס.

אם נשוב לדוגמא שבפתיחה, אזי כל ההסתכלות על ציבור שמקפיד במסירות נפש על הנסיעה לציון הרשב"י בל"ג בעומר משתנית לחלוטין, ולא קשיא מידי, מר אמר חדא ומר אמר חדא; אלו שאצלם הפנימיות ירדה לחיי המעשה, וחיים הם בכל מאודם באור פנימיות, רואים הם בעניין הנסיעה לרשב"י דבר גדול ועצום, שכן הוא מקור כל חיותם וחיזוקם בדרכי העבודה. ואילו אצל אלו שעובדים את הקב"ה בדרכים אחרות, אין הדבר בגדר ענין גדול כ"כ עד כדי לבטל עבורו מסדרי לימוד התורה שאין למעלה מהם. אם נקבל את המבט הראוי, נוכל לראות באור חיובי כל יהודי ויהודי, ולהידבק במידותיו של הקב"ה ביתר שאת וביתר עז.

ננסה לעמוד על כמה מחלוקות יסודיות שאינם אלא כדוגמא ללמד על הכלל. כמובן שלא יתכן להקיף ולהשיג בדברים עמוקים אלו אשר אין לנו השגה בהם. אך נטעם רק מעט מן המעט ממה שהתבאר בספרים הקדושים.

חיצוניות חלילה. שהרי אף הפנימיות אשר כן מושגת ע"י המקובלים ואנשי הפנימיות - ביחס לקב"ה עצמו, עדיין רחוקה היא אלפי שנות אור של דרגות מהפנימיות העליונה, הוי אומר 'פנימיות' זו גם היא כ'חיצוניות' ביחס לפנימיות שלמעלה ממנה. והבן היטב.
³⁹ וכמובן שבנידון דידן כל אחד מחזיק ביהלומים, אך ביהלומים גופא יש הבדלי שמים וארץ, או ליתר דיוק שמים ושמים. ודי למבין.

פרק ח

ביאור קל ויסודי בהשתלשלות הבריא

נושא הצמצום הוא נושא שכבר נוגע בענייני קבלה, ואצל הליטאים מיעטו מאוד לדבר מעניינים אלו, אבל מכיוון שגם בעלי המחשבה הזכירו ענין זה בקצרה, והדבר נוגע לעניין יסודי באמונה, והכי חשוב, הוא משליך ומסמל את יסוד המחלוקת בין החסידים למתנגדים, כמדומה שלאברכים מותר ואולי אפי' כדאי - לדעת עכ"פ את הפרטים הברורים בסוגיא, ואת נקודות המחלוקת בקצרה ובפשטות. אשתדל לעשות זאת בקצרה ובבהירות, ברובד השטחי אשר אינו מצריך כניסה מעמיקה לעולם מושגי הקבלה, ומחשש שמא אחטא בלשוני אשתדל כמה שפחות לבאר בעצמי ובלשוני דברים גבוהים אלו, ובעיקר אצטט מספרי רבותינו כדי שתוכל לעיין בדברים בעצמך.

בתחילת העניין נעתיק בקיצור מדברי הרח"ו בשם האר"י הק' בתחילת עץ חיים (עפ"י מה שהעתיק במכתב מאלהו ח"ה עמ' 484) וז"ל, דע כי טרם שנאצלו הנאצלים ונבראו הנבראים היה אור עליון פשוט ממלא כל המציאות וכו' **וכאשר עלה ברצונו הפשוט לברוא העולמות וכו' אז צמצם את עצמו וכו'** וצמצם האור ההוא וכו' ואז נשאר מקום פנוי ואור וחלל וכו' והנה אחר הצמצום וכו' כבר היה מקום שיוכלו להיות שם הנאצלים והנבראים ויצורים והנעשים, ואז המשיך וכו' קו אחד ישר מן האור העגול שלו וכו' ומשתלשל ויורד תוך החלל ההוא וכו' ודרך הקו הזה נמשך ונתפשט אור אין סוף למטה, **ובמקום החלל ההוא האציל וברא ויצר ועשה כל העולמות כולם** עכ"ל. ומבואר בפשטות דבריו שבכדי לברוא עולם של יצורים גשמיים היה צריך כביכול הקב"ה לצמצם את אורו הרוחני ואת מקומו כביכול, ו"לפנות" מקום חלל, שבו ייבראו כל הברואים וכל העולמות. אלא שהמשיך לשם קו דק של אור.

ונחלקו קדמונים אם צמצום זה הוא כפשוטו או לא כפשוטו, דהיינו, האם באמת סילק הקב"ה אורו לגמרי ממקום העולם הגשמי, או שמא אין הצמצום כפשוטו, וכוונת המושג 'צמצום' פירושו הסתרה, דהיינו שהסתיר את אורו מהנבראים הגשמיים, כדי שיחשבו עצמם לממש וכך יוכלו להתקיים באופן גשמי [כדי שתהיה בחירה ראויה וכו']. ונביא בקצרה את עיקרי השיטות⁴⁰.

רבי עמנואל חי ריקי בעל המשנת חסידים בספרו יושר לבב (בית א חדר א פ"ב ואילך) כתב לפרש כפשוטו "החס על כבודו קונו צריך להעלות על לבו מחשבת צמצום זה כפשוטו", והיינו שאם נפרש שלא כפשוטו גורם הדבר "לפגום בכבודו, בחשבו שעצמותו נמצא גם בגשמיים השפלים הבלתי נכבדים ואף בנבזים ח"ו". וכן נקטו עמו כמה מחכמי איטליה.

אמנם לעומתו ניצב בעוז **רבי יוסף אירגס** בספרו שומר אמונים (ויכוח שני אות לה והלאה) וז"ל, "כי כל הרוצה להבין ענין הצמצום כפשוטו ממש, הרי הוא נופל בכמה שיבושים וסתירות של רוב עיקרי האמונה וכו' מפני שאין סוף אין בו שום ציור, ואם אתה אומר שהצמצום הוא כפשוטו הרי יש בו דיוקנא וציור, דהיינו צורת עיגול סביב ומקום פנוי באמצעיתו וכו' והרי הוא בעל תמונה ח"ו". והביא שם עשרה ראיות כנגד שיטת המשנת חסידים עד שמכריח שהצמצום הוא שלא כפשוטו. וכן נקט הרמ"ע מפאנו (יונת אלם פ"ב) שהצמצום הוא בלשון בני אדם, וכן באוצרות חיים בהגהה בשם תלמידי האר"י שהצמצום הוא משל ודמיון להבין מציאת בריאת העולמות.

עד כאן עיקרי השיטות בעניין. ומצינו בזה גם בדברי **היעב"ץ** (מספחת ספרים פ"ט אות מה) שכתב מעין פשרה בין שיטת ר' יוסף אירגס לבין שיטת ר' עמנואל חי ריקי שהאיסור לעשות תמונה הוא רק בתמונה מוחשית וגשמית אך יש מציאות של תמונה שעשה לו הי"ת לכבודו, אך מאידך בוודאי שלא יתכן שהצמצום הוא כפשוטו לגמרי שכן "מלא כל הארץ כבודו" עיי"ש. שיטה נוספת מצינו **בליקוטי מוהר"ן** (מהדו"ק תורה סד) אשר דורך בדרך ייחודית ומופלאה שהצמצום הוא גם כפשוטו וגם שלא כפשוטו, ובהאי עלמא אכן אין לנו דרך להשיג זאת, ודבריו הארוכים והעמוקים טעונים הקדמות רבות הנוגדות את מגמת הקיצור שבאגרת זו.

נקודת המחלוקת בין החסידים למתנגדים. והיכן נמצאים גדולי החסידים והמתנגדים בתמונה. ובכן בדבר זה הסכימו כולם שבוודאי הצמצום הוא שלא כפשוטו. נתחיל בדברי **הנפש החיים** (ש"ג פ"ב) וז"ל, אמנם פנימיות ענין מקומו של עולם הוא ענין גדול מאד וכו' **אבל העולמות כולם כל עיקר הטהוות מציאותם כל רגע הוא רק מאתו ית"ש, ואלו היה מסלק רצונו יתברך מלהוות אותם כל רגע היו לאין ואפס ממש, ורק מחמת שאין בכח שום נברא, אף עליון שבעליונים להשיג מהות הענין איך כל העולמות וכל צבאם המה בעצם אין, ורק כל רגע המה מתהווים למציאות ממנו יתברך, לזאת בחרו להמשילהו יתברך ולהסביר לאזן שומעת בקרב חכמים בתיבת מקום וכו' שכמו שהכלי העומדת על איזה מקום, הגם שהכלי הרי יש לה באמת מציאות בפני עצמה, עכ"ז אם לא היה להכלי מקום שתעמוד עליו, היתה כלא הי, כן אף שהעולם כולו מורגש ונדמה כמציאות בפני עצמו, הוא ית"ש הוא מקומו, שאלמלא הי' מקום ברצונו להתהוות העולמות, עאכ"ו שהיו כולם כלא היו. (פ"ג) והוא ענין הכתוב (ירמיה כג כד) "הלא את השמים ואת הארץ אני מלא", ויותר מפרש במשנה תורה "וידעת היום וגו', כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (דברים ד, לט) וכו' וכו'.**

⁴⁰ וראה בספר הזיכרון להגרא"א דסלר (ח"א עמ' לו) שהביא שם רשימה של רבותינו שנחלקו בדבר זה, להלן צינתי את אלו העיקריים אשר שיטתם נודעת בשמם.

והוא ממש כמשמעו, שאין עוד מלבדו יתברך כלל, בשום בחינה ונקדה פרטית שבכל העולמות, עליונים ותחתונים והבריות כלם, רק עצמות אחדות הפשוט יתברך שמו לבד עכ"ל.

וביתר ביאור בדברי התניא (שער היחוד והאמונה פ"ג) וז"ל, והנה אחרי הדברי' והאמת האלה כל משכיל על דבר יבין לאשורו איך שכל נברא ויש הוא באמת נחשב לאין ואפס ממש לגבי כח הפועל ורוח פיו שבנפעל המהוה אותו תמיד ומוציאו מאין ממש ליש, ומה שכל נברא ונפעל נראה לנו ליש וממשי' זהו מחמת שאין אנו משיגים ורואים בעיני בשר את כח ה' ורוח פיו שבנברא, אבל אילו ניתנה רשות לעין לראות ולהשיג את החיות ורוחניות שבכל נברא השופע בו ממוצא פי ה' ורוח פיו לא היה גשמיות הנברא וחומר וממשו נראה כלל לעינינו כי הוא בטל במציאות ממש לגבי החיות והרוחניות שבו, מאחר שמבלעדי הרוחני' היה אין ואפס ממש כמו קודם ששת ימי בראש' ממש וכו'. (פ"ד) וכמו שאין ביכולת שום שכל נברא להשיג מדת גדולתו וכו' כך ממש אין ביכולתו להשיג מדת גבורתו של הקב"ה שהיא מדת הצמצום ומניעת התפשטות החיות מגדולתו מלידד ולהתגלות על הנבראים להחיותם ולקיימם בגילוי, כי אם בהסתר פנים שהחיות מסתתר בגוף הנברא וכאילו גוף הנברא הוא דבר בפני עצמו וכו' הן גבורותיו של הקב"ה אשר כל יכול לצמצם החיות והרוחניות הנשפע מרות פיו ולהסתירו שלא יבטל גוף הנברא במציאות, וזה אין בשכל שום נברא להשיג מהות הצמצום וההסתר ושיהיה אעפ"כ גוף הנברא נברא מאין ליש כמו שאין יכולת בשכל שום נברא להשיג מהות הבריאה מאין ליש. (פ"ה) השמים והארץ שכל עצמותם ומהותם נתהוה מאין ואפס המוחלט רק בדבר ה' ורוח פיו ית' וגם עדיין נצב דבר ה' לעולם ושופע בהם תמיד בכל רגע ומהוה אותם תמיד מאין ליש וכו' רק שהן גבורותיו במדת הגבורה והצמצום להסתיר ולהעלים החיות השופע בהם שיהיו נראים השמים והארץ וכל צבאם כאילו הם דבר בפני עצמו אך אין הצמצום וההסתר אלא לתחתונים, אבל לגבי הקב"ה כולא קמיה כלא ממש חשיבי וכו' ואין מדת הגבורה מסתרת חס ושולם לפניו יתברך כי איננה דבר בפני עצמו אלא ה' הוא האלוקים עכ"ל.

התניא אף כותב במפורש בחריפות נגד אלו שנקטו שהצמצום הוא כפשוטו וז"ל (שם פ"ה), והנה מכאן יש להבין שגגת מקצת חכמים בעיניהם ה' יכפר בעדם ששגו וטעו בעיונם בכתבי האריז"ל והבינו ענין הצמצום המוזכר שם כפשוטו שהקב"ה סילק עצמו ומהותו ח"ו מעוה"ז רק שמשגיח מלמעלה בהשגחה פרטית על כל היצורים כולם אשר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, והנה מלבד שא"א כלל לומר ענין הצמצום כפשוטו שהוא ממקרי הגוף על הקב"ה הנבדל מהם ריבוא רבבות הבדלות עד אין קץ, אף גם זאת לא בדעת ידברו מאחר שהם מאמינים בני מאמינים שהקב"ה יודע כל היצורים שבעוה"ז השפל ומשגיח עליהם, וע"כ אין ידיעתו אותם מוסיפה בו ריבוי וחיידוש מפני שידוע הכל בידיעת עצמו הרי כביכול מהותו ועצמותו ודעתו הכל אחד, וז"ש בתקונים (תיקון נ"ז) דלית אתר פנוי מיניה לא בעילאין ולא בתתאין וכו'.

העולה מן הדברים שמצד השכל שבדבר, אלו ואלו מודים שהצמצום הוא שלא כפשוטו ואור אלוקי נמצא ומחיה בכל הנמצאים כל רגע ורגע, שאילו היה אורו מסתלק לרגע אחד, מיד היה הכל מתבטל מכל וכל. ויתכן אמנם שנחלקו בפרטים עמוקים יותר⁴¹, אך ביסוד הדברים עצמם אין כאן מחלוקת, שבוודאי הצמצום שלא כפשוטו וכו' כמשנ"ת⁴².

[ואמנם היו שטענו שדעת הנפה"ח הסכימה לדעת בעל התניא בניגוד לדעת הגר"א, וכך אנו מוצאים בכתבי חב"ד שמתעקשים לטעון כך עפ"י דברי הגר"א (לקוטי הגר"א בסוף ספד"צ) "ועל כן צמצם רצונו בבריאת העולמות וכו' שסילק מכל והאציל השגחה פרטית דקה", שמבואר מדבריו שהסילוק הוא מוחלט מלבד השגחה פרטית דקה, אך כבר נדחו דבריהם מכל וכל בדברי הגר"א דסלר (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 324, ח"ה עמ' 484, ספר הזכרון ח"א עמ' נז ובקדשי יהושע ח"ה סי' תכא), הגר"י הוטנר (קדשי יהושע שם) והגר"א וינטרוב שאף כתב ע"כ בחריפות כי לא יתכן שהנפה"ח שהיה דבוק ביראה מופלגת ברבו ועוד עשרים שנה לאחר פטירתו היה רועד כשהזכיר את שמו יחלוק על רבו בענין יסודי כזה, [מלבד מה שאפילו לא הביא את שיטת הגר"א ולכה"פ היה לו להביאה ולכתוב את קושייתו עליו בדרך ארץ], ובוודאי הסכמת הגר"א כפי שמפורש בנפה"ח].

אמנם נחלקו ביניהם קדושים אלו האם גם במישור המעשי עלינו לחיות עם מציאות זו, לדבר ולעסוק בה כחלק מעיקרי אמונתנו, או שמא כל זה רק במחשבה מועטה, אך אין רשות לחקור בדבר יותר מידי, ובוודאי שלא להתנהג באופן מעשי עפ"י מציאות רוחנית זו.

וכידוע החסידות נקטה עיקר זה ליסוד באמונה, ושיש לחשוב בזה תמיד ולהעמיק מחשבתו בדבר זה, ועל זה כתב התניא את שער היחוד והאמונה כדי לטעת בלבבות אמונה תמידית זו שבכל דבר יש חיות אלוקית וכו'.

⁴¹ ראה הנאמן כא שנה תשכ"א, שכתב שם הגר"י קלופט להוכיח לגבי ענין אחד שבו נחלקו ודלא כהטועים שדבריהם שוים לגמרי, וסיים שם "כל זה נכתב לכבודם של הראשונים כמלאכים", ולא כ"כ הבנתי כוונתו שם, ושוב הראוני שכתב כן גם בספרו דעת יואל, אך לכאוף הוא העתקה מילה במילה.

⁴² ובקדשי יהושע ציטט בשם חמיו הגר"א דסלר במכתב "ולכאורה בדור הזה אשר יש בו צורך לאחוז ודבוק בין החרדים לדבר ה', היה ראוי לפרסם הדבר שאין חילוקי דעות בעצם הענינים אלא איך לחשתמש בזה לעבודה" ואח"כ מביא משמו שמצוה לפרסם דבר זה. הריני עושה זאת בשורות אל...

[וראה במכתב מאליהו (ח"ה שם בהערה) שמציין שגדולי החסידות ראו בענין זה עיקר מעיקרי החסידות, כי הבינו שחיותו של הקב"ה מגיעה גם לעולם התחתון ביותר ואף לתוך הקליפות, ובה ראו תקנה לכל יהודי אפילו במדרגה הנמוכה ביותר שיוכל לחדש הקשר שלו עם רבש"ע דרך הניצוץ הקדוש שבלבו וכמאה"כ "השוכן אתם בתוך טומאותם" וכו'.]

על דבר זה יצאו המתנגדים בתוקף. ראה לשון הנפה"ח (שם פ"ג), אמנם כבר הקדמנו בתחלת דברינו וכו' שיהא זהיר מאד בגחלתו שלא ליכנס להתבונן ולחקר יותר מדי בדברים שאין הרשות נתונה להתבונן הרבה ויכוח ח"ו, וכן הוא זה הענין הנורא, אין הדבר אמור, אלא לחכם ומבין מדעתו פנימיות הענין בשעורא דלבא לבד ברצוא ושוב, להלהיב בזה טהר לבו לעבודת התפילה, אבל רב ההתבוננות בזה הוא סכנה עצומה וכו'.

ובהמשך הנפה"ח מבואר לכאורה שכיוון דבריו נגד שיטת החסידות וז"ל, ובאמת הייתי מונע עצמי מלדבר בענין זה כלל, כי הראשונים ז"ל הסתירו הענין מאד וכו' אבל שבתי וראיתי, שכך היה יפה להם לפי דורותיהם, אבל עתה, הן ימים רבים ללא מורה, וכל דבר איש ישר בעיניו להלך אחרי נטית שכלו וכו' ונעשה משל גם בפי כסילים, לאמר, הלא בכל מקום וכל דבר הוא אלקות גמור, ועינים ולבם כל הימים להעמיק ולעין בזה וכו' וכמה זהירות יתרה צריך האדם להזהר בזה, ולשמר את נפשו מאד במשמרת למשמרת, שאם ח"ו יקחנו לבנו לקבע לנו מחשבה זו, להתיר לעצמנו להתנהג גם במעשה לפי המחשבה זו, הלא יוכל להוליד מזה ח"ו הריסת כמה יסודות התורה הקדושה ר"ל, ובנקל יוכל להלכד ח"ו ברשת היצר, שיראה לו היתרא על פי מחשבה זו דרך משל להרהר בדברי תורה בשאט נפש אף במקומות המטונפים, אחר שיוקבע אצלו תחילה שהכל אלקות גמור וכו' ועוד כמה טעיות שיוכל לצאת ח"ו אם היה נקבע ההנהגה במעשה על פי זה הדרך וכו'.⁴³

ובסיכום הענין כתב הנפה"ח (שם פרק ה) וז"ל, זכור ואל תשכח אשר נתבאר למעלה שאין הדבר אמור אלא לדעת הענין ידיעת הלב דרך כלל בשיעורא דלבא לבד אבל לא לחקור ולהתבונן ח"ו במהות הענין וגם להזהר מאד שלא יהא ממשכא לבא לקבוע כל סדר ההנהגה במעשה עפ"י זה הענין הנורא, כי בקל יוכל להוליד מזה להתנהג בכמה דברים גם נגד חוקי ויסודי תורה"ק ולא יעבור כתיב, וכמש"ה "וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' כו' בשמים ממעל וכו' אין עוד", "אל לבבך" דוקא, היינו רק באובנתא דלבא ושעורא דלבא לבד וכעין שאמרו בתפלה "יכוין לבו למקום" עכ"ל.⁴⁴

כידוע אחת הטענות של הגר"א באגרתו המפורסמת הייתה **"דור מה רמו עיניו, ומילין לצד עלאה ימללו אלה אלוהיך ישראל כל עץ וכל אבן, ומגלים פנים שלא כהלכה בפסוק ברוך כבוד ה' ממקומו ופסוק ואתה מחיה את כולם" וכו'.** והיינו שטועים בכך שבכל דבר ישנה אלוקות ממש עד כדי שאומרים לעץ ולאבן אלה אלוהיך ישראל.

אמנם כתב הגר"א דסלר (מכתב מאליהו ח"ה שם) שדברים אלו לא היו אלא חששות, כי בעת ההיא תורת החסידות עדיין לא נתפרשה כל צרכה, ורק קלי הדעת טעו לפרש כאילו בכל דבר ודבר יש אלוקות גמורה, אך בוודאי שלא עלה כן על דעת גדולי החסידות. וכמו שמשמע גם בדברי הנפה"ח שדבר זה התפשט בפי כסילים ואף יש לחשוש שיטעו בזה עוד כמה טעויות, ולזה חשש הגר"א.

וכך היא לשונו הזהב של הגר"א וינטרויב: נקודת החילוק היתה בפרט אחר, והיא דהיות שניתן לדבר על הפסוק "מלא כל הארץ כבודו" מאחר שהוא מפורש בתורה, השאלה היא עד היכן הדברים מגיעים וכמה מותר לדבר מזה, ומקום מסוים שהגר"א אחז ששם כבר אסור להסתכל, הרב בעל השו"ע ז"ל אחז שעדיין מותר, כי פ"י הפסוק מגיע גם עד שם, זוהי כל נקודת החילוק. ומה שמובא אגרת מהגר"א שאפשר להגיע עי"ז למאי דכתיב בנביא "אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו", הרב ז"ל לא התכוון לזה חלילה (ע"י באג"ח פכ"ה מה שצוה ע"ז), ולא זהו חידוש שיטת הגר"א כלל. אלא שחשש הגר"א ז"ל - כאשר הגיע כן באמת - שהחמון יטעה ויפרש ויאמר שיש אלקות בנבראים ח"ו, ודעה זו גובלת ביי"ן ממש. ואתה הקורא, אל תדמה שמלבי הוצאתי הדברים, כי את כל זאת בחנתי ונסיתי, כאשר נתתי לבי לדרוש ולתור, ועיני ראו רבים נכשלים במו אלה הדברים אשר מפיחם אלי נאמרו מלבם, וה' יסלח להם ויכפר לשוגה ופתי עכ"ל.⁴⁵

⁴³ והגדרה נאה ראיתי מהגר"ש וולבה זצ"ל (אגרות וכתבים ח"ב סי' תנד) שבעל התניא מבסס את כל העבודה על ענין "ממלא כל עלמין" שזוהי דרך החסידות, ואילו רבי חיים מוולוז'ין מבסס את כל העבודה דווקא על ענין "סובב כל עלמין" ודו"ק ואכמ"ל.

⁴⁴ ולכן כתב הנפה"ח שלענין מעשה אין לכוון בדברים אלו כלל, כי אם בתיבות התפילה עצמם וז"ל (ש"ב פ"ג) והעצה היעוצה על זה, הוא כמו שאמר המגיד להב"י (באזהרה ב' שבריש הספר מגיד משרים) ז"ל, **ליזהר מלחשוב בשעת תפלה בשום מחשבה אפילו של תורה ומצות כי אם בתיבות התפלה עצמם**, דוק בדבריו שלא אמר לכוון בכוונת התפלה, אין אתנו יודע עד מה, כי גם מה שנתגלה לנו קצת כוונות התפלה מרביתנו הראשונים ז"ל קדישי עלינו, ועד אחרון הרב הקדוש איש אלקים נורא האריז"ל, אשר הפליא הגדיל לעשות כוונות נפלאים, אינם בערך אף כטפה מן הים כלל נגד פנימיות עומק כוונת אנשי כנה"ג מתקני התפלה שהיו קיי"ב זקנים ומהם כמה נביאים וכל מבין יבין וכו' והוא בלתי אפשר אם לא ע"י הנבואה העליונה ורוח קדשו ית' אשר הופיע עליהם הופעה עצומה בעת תקון נוסח מטבע התפלה והברכות וכו' לזאת מי הוא אשר עמד בסוד ה' על עומק כוונתו ית"ש איזה דרך ישכון אורה של כל תיבה פרטית מהם, אלא העיקר בעבודת התפלה שבעת שהאדם מוציא מפיו כל תיבה מהתפלה יצייר לו אז במחשבתו אותו התיבה באותיותיה כצורתה ולכוין להוסיף על ידה כח הקדושה שיעשה פרי למעלה להרבות קדושתם ואורם עכ"ל.

⁴⁵ וראה גם בספר קדשי יהושע לחתן הגר"א דסלר (ח"ה סימן כא) שציין לדברי ר' צדוק הכהן בספר הזכרונות (אות ג') שהאריך בסוגיא זו מאוד. ועיין שם בדבריו דברים נפלאים שהאריך בסוגיא זו וכתב לבאר שהמתנגדים חשבו שהחסידים טעו באלקות כמו שציין בנפה"ח מכיון שלא הודפסו עוד ספרי החסידות, ומאידך החסידים חשבו שהמתנגדים טועים בענין הצמצום שהוא כפשוטו וכלשון התניא על החכמים שטעו וכו'. ומכיון שיש שחשבו שיש מחלוקת עקרונית בין התניא לנפה"ח חרה הדבר לחמיו ולכן כתב

עכ"פ הגר"א ותלמידיו נקטו שהמחשבה בדברים גבוהים אלו בכוחם את האדם, אך אין זה מיועד לשימוש במעשה המצוות וכדו', ובוודאי שלא השתמשו עם כוונות מהמקובלים בתפילות, ובפרט בחו"ל.

אתה הראית לדעת, שיסוד המחלוקת היא מה שנתבאר לעיל, עד כמה יכולים אנו להשתמש עם ידיעות הפנימיות, שלדעת החסידות ראוי להדבק במחשבות הפנימיות, ואף לפשוטי עם, ואילו המתנגדים שסברו שאין רשות לכל אחד להשתמש עם דבר זה, ראו בזה פירצה לכמה וכמה טעויות חמורות. אלו ואלו דברי אלוקים חיים.

המחלוקת בעניין אמירת לשם יחוד

כחלק בלתי נפרד מהנושא הנ"ל אשר בו נתבאר ההבדל בין דרך החסידות לדרך המתנגדים לעניין הפצת הפנימיות אף לפשוטי עם, התפתח פולמוס נוסף על אמירת 'לשם יחוד' קודם עשיית כל מצוה. יש לציין שעצם אמירת לשם יחוד אינה חידוש של החסידות, כי אם נזכרה כבר בדברי האר"י הק' (בשער הכוונות שער רה"ק פ"י), ראשית חכמה (שער האהבה פ"ט אות לח -מג), של"ה (יומא דרך חיים, שער האותיות אות אמת), חיד"א (עבודת הקודש מורה אצבע סי' א אות א) ועוד. אמנם בעקבות שיטת החסידות הדברים הופצו יותר ונדפסו בסידורים המיועדים לכלל העם, וכנזכר להלן בתוך דברי הנודע ביהודה.

הנה כבר נודעו דבריו של **הנודע ביהודה** בענין אמירת לשם יחוד לפני עשיית מצוה, ואעתיק את תחילת ועיקר דבריו (ז"ל (מהדו"ק יו"ד סימן צג, וכן כתב בקצרה במהדו"ת או"ח סימן קז) **אשר שאל בנוסח לשם יחוד אשר חדשים מקרוב נתפשט ונדפס בסידורים, הנה בזה אני משיב עד שאתה שואלני נוסח אמירתו יותר ראוי לשאול אם נאמר כי טוב באמירתו.** ולדעתי זה רעה חולה בדורנו ועל הדורות שלפני זמננו שלא ידעו מנוסח זה ולא אמרוהו והיה עמלים כל ימיהם בתורה ובמצות הכל ע"פ התורה וע"פ הפוסקים אשר דבריהם נובעים ממקור מים חיים ים התלמוד עליהם נאמר תומת ישרים תנחם, והם הם אשר עשו פרי למעלה וגדול מעל שמים חסדם, אבל בדורנו הזה כי עזבו את תורת ה' ומקור מים חיים שני התלמודים בבלי וירושלמי לחצוב להם בורות נשברים ומתנשאים ברום לבבם כל אחד אומר אנכי הרואה ולי נפתחו שערי שמים ובעבורי העולם מתקיים אלו הם מחריבי הדור, ועל הדור היתום הזה אני אומר ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם וחסידים יכשלו בהם, והרבה היה לי לדבר מזה אבל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע וה' ירחם עלינו וכו' עכ"ל. הנודע ביהודה ממשיך שם בדבריו בענין סתמא לשמן בקיום מצות וכו' ועוד, ובאשר שמדובר בסוגיות הלכתיות רחבות אינני חושב שכאן המקום לעסוק בדבר זה. אם תרצה לעסוק בסוגיא עיין בתשובתו הנ"ל. כמו"כ יצאו חוצץ נגד התפשטות אמירת לשם יחוד בשו"ת חוות יאיר (סימן רט) ובדרשות חת"ס (ח"ג ע"ד) ויש שהביאו כן אף בשם הדברי חיים שאף שהיה מגדולי החסידות, אך עם כל זה הצדיק דברי הנוב"י.

מאידך נכתבו כמה וכמה תשובות והשגות על דברי הנודע ביהודה; הנודעת שבהם היא תשובתו הארוכה של הרה"ק רבי חיים מטשערנוביץ בעל הבאר מים חיים הנדפסת בתחילת ספרו שער התפילה, אשר בה הוא פורש את משנתו בנושא זה, ובה מושגים רבים הנלמדים מדבריו. ואעתיק תחילת דבריו ז"ל, "וגבה לבו לדבר גבוה ועתק מפיו יצא לנגוע במשיחי ה' וקרא תגר על צדיקי הזמן וכללם יחד להחליפם בפושעים ח"ו וכתב עליהם צדיקים ילכו בהם וחסידים יכשלו בהם וכו' ומכותלי מכתבו ניכר שלא ירד בזה אלא לקנטר כי הן דרכו הטוב בכל התשובות שלו לחקור אחר כל מוצא דין בשורשו משי"ס ופוסקים ראשונים ובה לא ירד לעומקה של הלכה, ומשבא לכלל כעס בא לכלל טעות ונעלם ממנו בשאלה זו פשטות סוגיית הש"ס והלכה מפורשת בפוסקים ראשונים ואחרונים כאשר נבאר וכו' והנה עצור במילין לא אוכל ואתפלא על חכם גדול וגאון מובהק כמוהו אשר לבו כלב האריה ועינו כעין הבדולח אמר דבר זה וכו' עיי"ש היטב".⁴⁶

מלבד האריכות בעצם המשא ומתן ההלכתי שבסוגיא ניתן גם להאריך בביאור המושג לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה וכן ליחד שם י"ה בוי"ה, אך מכיון שאחרי הכל הנך ליטאי, ונוהג הנך מן הסתם עפ"י דברי הנוב"י, בוודאי לא תהא תועלת בביאור הדברים. אך אם תרצה ארחיב בביאור מושג זה.

יהיה איך שיהיה, נמצאנו למדים שהקו העובר לאורך המחלוקת הוא ענין זה של הורדת הפנימיות לחיי המעשה, שהרי בוודאי יסוד התנגדותו של הנוב"י לאמירת לשם יחוד היא ההסכמה לשאר גדולי המתנגדים לפיה אין לנו להשתמש עם הפנימיות לחיי המעשה ובוודאי שלא להורידה לכלל העם. לעומת זאת עומדת שיטת גדולי החסידות שעלינו להיות בהכרת יסודות הפנימיות לפיה בכל מצוה אנו מייחדים את קוב"ה עם שכינתו בעולם גשמי זה.

במתכונת זו ניתן להוסיף ולהאריך בנקודות נוספות אשר אף בהם נשזר העניין המרכזי של גילוי הפנימיות, כגון לימוד התורה, תשובה ושמחה בראי החסידות, התקשרות לצדיק, סיפורי צדיקים ועוד ועוד. אך הדברים ארוכים, ובתקוה שהיסוד הובן, חושבני שאך למותר להוסיף בדוגמאות, ועוד חזון למועד. [וראה נספחים].

את המכתב הנדפס במכתב מאליהו ח"ד ובו בירר כי אין כל מח' ביניהם אלא רק אם להשתמש בדבר זה לצרכי העבודה. וציין שם שכן היתה דעת הגר"ש"פ מנדלוביץ וכן אמר לו גם הגר"י הוטנר.

⁴⁶ וראה עוד בדברי החיד"א במחזיק ברכה (סימן רלא סק"א) שהאריך לחלוק על הנוב"י. עוד ציין בהגהות שכן טוב על הנוב"י לספר מעון הברכות לבן דודו של הנודע ביהודה (בסוף פ"ה דברכות) שם כותב גם הוא לסתור את דברי הנוב"י, ולבאר דברי הקדמונים.

פרק ט

הזלזול ב'ווארט החסידי'

ווארט חסידי נודע מוסב על דברי המשנה באבות (פ"ב מ"א) **דע מה למעלה ממך וכו'.** וכך הוא הווארט: **דע כי כל מה שלמעלה - הוא ממך, כי כל מה שהאדם עושה כאן בעולם הזה הוא גורם למעלה תיקונים גדולים או קלקולים גדולים, אם טוב ואם רע, הכל לפי מעשהו.** (מקור הדברים מהמגיד ממעזריטש, רמזי תורה תפ)

אם נראה ווארט בסגנון זה ליהודי ליטאי, בדרך כלל יגיב הוא בחוסר שביעות רצון: "כן, אבל זה לא הפשט", הרי פשט דברי המשנה הם שע"י שתדע שיש למעלה ממך מי שמשגיח ורואה כל מעשיך לא תבוא לידי עבירה, א"כ מנן העוז לשנות את משמעות דברי המשנה!?

וכעת אנו שבים לנקודה שפתחנו בה, כשאנחנו עוסקים בפנימיות התורה אנו מגלים אינספור פירושים ומשמעויות שונות לכל תיבה ותיבה בתורה הקדושה, ולא רק בתושב"כ אלא גם בתושב"פ, שכן תנאים קדושים ואמוראים ידעו כולם ברזי התורה, ופעמים שביסוד דבריהם בדברים פשוטים כביכול, יש שברור כי טמונים סודות עצומים, כגון באגדות הש"ס, ויש שהדברים נראים מובנים ושכליים לחלוטין, ולא ניכר כלל כי טמונים בדברים אלו סודות התורה.

ניתן היה אולי להבין כי עיקר המכוון בפסוקי התורה הוא הפשט שבהם, שהרי על לימוד הפשט אנו מצויים כל חיינו, שכן זהו האופן בו אנו נגשים ללימוד התורה, אמנם עפ"י מה שביארנו לעיל במהות הפנימיות עולה כי יתכן שלמרות ואנו צריכים לגשת ללימוד התורה באופן של פשט, אך בפנימיות התורה טמונים סודות נוראים אשר מונחים בה עוד טרם התגלותה בעולם גשמי זה, דברים הנוגעים לסודות מגניז מרומים אשר אין לנו כל השגה בהן, נמצא שסודות התורה הם חלק גבוה ועמוק יותר מפשט התורה.

אוכל למנות כאן דוגמאות רבות לפירושים בגמרא, במדרש ובעיקר בזוהר אשר מפרשים את פסוקי התורה באופן אשר בעליל אינו כפי הפשט, אבל מכיוון שחז"ל גילו לנו פירושים אלו, הרי שבעינינו הפירוש הוא קודש קדשים.

ומה אם ראשונים יפרשו כך? ומה אם אחרונים יפרשו כך? כדוגמא בעלמא, הלא **האור החיים הקדוש** מפרש אין ספור פעמים את פסוקי התורה בדרך רמז וסוד. וכי נעקם שפתינו למראה פירושו הנפלא על הפסוק (ויקרא כה לו) "ובמרבת לא תתן אכלך - פירוש אפילו אכלך שהוא דבר שהורשית לאכול לא תרבה בו, כי כשאדם הולך אחר גרונו ויטה גבול התאוה שבו למותרות בזה יחשיך אור הנפש כי כשזה קם זה נופל, כשמתרבה תאבון המורגש מתמעט תאבון הרוחני" עכ"ל. אין בר דעת שיהיה להטיל ספק באמיתות פירושו של האור החיים הקדוש אשר נגלו לו מראות אלוקים, ובוודאי כיון לאמתה של תורה השייכת לחלק הסוד והרמז שבתורה.

וכאן שבים אנו לנקודה בה עסקנו, היות ובקרב המתנגדים לא הרבו להתעסק בפנימיות ולהורידה לחי המעשה, ממילא גם הרחיקו פירושים כאלו שאינם עפ"י הפשט, ואילו אצל החסידים שתמיד חיפשו כיצד אפשר להתעורר מפנימיות התורה ולנהל את חייהם המעשיים על פיה, נמצאים חידושים רבים אשר מפרשים את הפסוקים עפ"י פנימיותם. ומשום כך אופן פירוש הזה זכה בתואר 'ווארט חסידי' בעוד שעל פי האמת יכול הוא להימצא בכתבי פנימיות התורה אף קודם לדורות החסידות, ואף בכתבי מתנגדים אשר פירשו לפעמים באופן פנימי⁴⁷.

מה מאוד קשה עלי הדבר כשהנני משתף ידיד בווארט שלאמתו של דבר הינו יסוד נפלא אשר בכוחו לעורר ולהלהיב את נימי הנפש, והלה נזעק לקראתי: "אבל זה לא הפשט!" ואני מרים עיני לשמים, רבונא דעלמא כולא, מי אמר שזה הפשט, לו יהי כן שאין זה פשט הפסוק, וכי אין זה אמת? הלא יצא הדבר מפומא קדישא, אם של הקדושת לוי, אם של ר' צדוק הכהן, והלא כה דברי כאש נאום ה', וכי מה ראית לקרב בימין את הפשט ולדחות בשמאל את הפנימיות!?

כעת תרשה לי להפתיע אותך, כזכור לך פתחתי פרק זה בציטוט ווארט חסידי על "דע מה למעלה ממך". כעת אראה לך היכן מצאתי ווארט זה. לא תאמין. **ברוך חיים** (פ"ב מ"א, וכע"ז בהגהה נפש החיים שי"א פי"ד) ז"ל, דע מה למעלה ממך - רצה לומר כי למעלה הכל הוא ממך, קלקול או תיקון, ונרשמים שם כל מעשיך ברושם הפגם או התיקון וכו' עכ"ל.

מה תאמר על זה? וכי כאן גם תגיב בחוסר אמינות, על העדר הפשט מהווארט הזה? בודאי תסכים שכשיצאו הדברים מפומא קדישא דמהר"ח מוואלאזין הרי הם קודש קדשים!⁴⁸

והנראה להציע בביאור הדברים כדלהלן. כבר נודעו דברי האוה"ח הק' (בראשית א א) **דע כי רשות לנו נתונה לפרש משמעות הכתובים בתיבות העיון ויישוב הדעת הגם שקדמונו ראשונים ויישוב באופן אחר כי ע' פנים לתורה ואין אנו מזהירים שלא לנטות מדברי הראשונים אלא בפירושים שישתנה הדין לפיהן, ולזה תמצא שהאמוראים אין כח בהם לחלוק על התנאים במשפטי ה' אבל ביישוב הכתובים ובמשמעותן מצינו להם בכמה מקומות שיפרשו באופן אחר עכ"ל, וראה עוד אוה"ח ויקרא (יג לו).**

⁴⁷ ובהחלט יתכנו פירושים בסגנון של 'רמזי ו'דרוש', אך הקו הכללי בד"כ הוא חיבור הפנימיות לתוכן הכתוב.

⁴⁸ וכנהנה יש עוד כמה וכמה השוואות בין הנפש החיים לספרי בעל התניא ושאר ספרי חסידות, עד כדי כך שהיו מרחיקי לכת שנטו להוכיח כי הנפש החיים שאב גם מספרי חסידות! ללא אחריות...

והמבואר לכאן מהלשון "כי רשות לנו נתונה לפרש" וכו', שהדבר הוא בכלל לימוד התורה, ורשות גמורה היא ככל לימוד תורה, ואשר על זה איתא (ויק"ר פכ"ב סי' א) "ואפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו כלן נאמרו למשה בסיני", וא"כ חידושים שנאמרים כיום ע"י כל אחד כשמפרש עפ"י הרשות שניתנה לו באופן שאין נפ"מ בדין ואינו חולק על חכמים, ודאי תורה זו ניתנה למשה מסיני. ובוודאי תורה זו אמת גמורה היא.

ואם אמנם שייך לחלק בדבר, שאדם שראשו משובש במיני שיבושים, והתעוותה השקפתו בדברים חיצוניים שראה או קרא, אזי דבריו מוטעים מעיקרא מחמת שכלו הגס, אבל הא מיהת שאדם צדיק שזיכך גופו ונפשו, ונפק מפומיה קדישא חידושי תורה וסודות התורה, ודאי שדבריו אמת הם, ובכלל הרשות שניתנה לנו לפרש בדברי התורה, שהרי בוודאי מחשבת תורה זו באה לו ע"י הקב"ה, אשר בחר בו לגלות תורה זו. והדברים ארוכים. ואמנם הנ"ל הוא הצעה שלי, ואולי אינו מוכרח, אבל כבר אמר האוה"ח "כי רשות לנו נתונה" וכו'...

ולקראת סיום לא אוכל לעצור ברוחי מלהביא כאן את יסודו הידוע של הבעש"ט (פרשת בראשית קכו בשם ערבי נחל) "כי האיש אשר הוא נקי לגמרי, ולא פגם כלל מעולם אפילו כל שהוא, אי אפשר לו לראות רע בשום אדם, או שישמע מרע שיעשה שום אדם, כי לא יזמין לו השי"ת לראות רע או לשמוע שום רע, ולכן כשרואה האדם איזה איש שעושה רע, או שמספרים לפניו מאיזה איש שעשה רע, ידע בבירור שיש בו שמץ מנהו מאותו הדבר עצמו, ואף אם הוא צדיק, מכל מקום יש בו קצת דקצת מאותו ענין וכו'. ושם (קכו) כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, ופירש הבעש"ט, כל הנגעים שאדם רואה חוץ, זה נמשך מנגעי עצמו, כמאמר רז"ל (קדושין ע.) כל הפוסל בפוסלו פוסל".

הנה לנו ווארט חסידי מובהק, אשר כאבן יסוד בחסידות הוא חוזר על עצמו מאות פעמים בספרי חסידות. אמנם לאחר שנים מצאתי לתדהמתי, שישוד זה מפורש אף ברוח חיים (ריש פ"ב בהגה) וז"ל, ויבואר עוד על דרך מליצה מאמר הכתוב (משלי כו יט) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, כי הנה ידוע כי כל הפוסל בפוסלו פוסל, וכי מי שהוא זך לב לא ירגיש כלל ערמת וחטאי הבריות, אך מי שהוא בעצמו כן יערים ומלוכלך בחטאים הוא מרגיש מיד בחבירו העושה כמעשהו, והכרת פשעי חבירו הוא כמו מראה מלוטש המראה לאדם צורה כצורתו, אם לבן ואם מפוחם, והרואה צורה מפוחמת במראה הלא ידע כי בנפשו הוא וליבון הוא צריך. וזה שכתוב כמים הפנים לפנים, הצורה אשר רואה לעומתו במים כן צורת עצמו, כן לב האדם לאדם מה שהוא רואה ומכיר בחבירו גם בקרבו תשכון העול והחטא הלזה, ומה שרואה חטא בחבירו הוא בעצמו יפשפש במעשיו כי יש בו אותו חטא. אבל אמרו (נגעים פ"ב מ"ה) כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו ועל דרך מליצה כל הנגעים של חבירו אדם רואה ומבזהו על זה, אך אינו רואה על ידי זה נגעי עצמו לומר הלא על כי בקרבי כל אלה לכך אני מכיר בפשעי חבירי עכ"ל⁴⁹.

הרי לך שישנם יסודות שבחסידות הועמדו כאבן פינה, ובעצם מופיעים גם בכתבי המתנגדים, אלא שמכיוון שהדברים פנימיים יותר⁵⁰, לכן לא הרבו להביא אותם בציבור הליטאי, ואף בספרי המוסר לא נזכר כמעט דבר זה, כי אם ברוח חיים אשר מיוסד ברובו על דברי פנימיות וכמו בנפש החיים.

אמור מעתה, לא סגנון הווארט הוא שקובע את אמינותו, כי אם מקורו הטהור. אם כ"כ בוער לך לבדוק את אמינות הווארט, לא תוכל לבדוק בסגנונו, כי אם בעיקר במקורו, אם אמר דבר זה צדיק קדוש, ענוך לך את הדברים עטרה לראשך, שכן אות הוא כי הצדיק דלה מפנימיות התורה יסוד מוסד כדי להשקות אותנו עדרי הצאן, לעורר לבנו לעבודתו וליראתו.

הלא מעתה הזלזול בווארט חסידי מעיד על רדידות מסוימת, אשר אינה משכילה להתרומם טפח מעל גבי הקרקע, להבין 'מה למעלה ממך', דע לך כי יש למעלה ממך עולם רוחני ופנימי מעבר לאשר עיניך ראות.

אברהם ידידי, מיהרתי מאוד לסיים, כי לדעתי כל רגע מאוחר. אקווה כי הדברים יפלו על אוזן קשבת, ועמלי הרב ישא פרי. אנא ממך, השאר ליטאי! אבל עם כל הברען! ללא חסימות וללא מעצורים! שהרי "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל" (נר"י קדושין פ"ד הי"ב), שלא יאמר לך הקב"ה, ראית 'קדושת לוי' שבראתי בעולמי, ישפת אמת' שיצרתי לי, למה לא אכלת ממנו? למה חסמת עצמך מפירות מתוקים אלו...!! יודע אני בך כי אציל הנפש אתה. לא פעם נפעם אני מנכונותך לקבל גם מקטנים כמוני... ובזאת אשא תפילה להשי"ת כי יאיר את עינינו בתורתו ובדרכי עבודתו כל הימים.

ידידך בלו"נ, משה

אור לאי אב תשע"ג

⁴⁹ ואמנם ניתן למצוא את היסוד הזה גם במקור קודם לאלו. והוא בכלי יקר פרשת מצורע (ויקרא יד ד) וז"ל, ולב כסיל לשמאלו - לדון את הבריות לכף חובה על כן לעולם אינו מספר במעלות זולתו כי אם בגנותו, וטעמו של דבר לפי שגם בדרך שהסכל הולך לבו חסר ואמור לכל סכל הוא (שם פסוק ג), רצה לומר כל הפוסל בפוסלו פוסל (קדושין ע), וסכל זה החושד בכשרים יודע בעצמו שאותו חסרון ודופי שמטיל בזולתו יש גם בו וגם הוא לבו חסר מן אותו דבר, על כן אמר לכל כי סכל הוא ותולה גם באחרים אותו סכלות שהוא יודע שישנו בו בעצם וראשונה וסובר מאחר שהוא עושה כן כולם עושים כאלה וכו'.

⁵⁰ בדוגמא של דיון לכף זכות תוכל לראות הבדל בין לשון הבעש"ט ללשונות האחרים ודוק.

נספח א

היחס להלכה בשיטת החסידות

טענה רווחת בציבור שלנו, כי אין לנו אלא עינינו הרואות ומה ש"קבלנו" - שהחסידים לא כ"כ 'מסתדרים' עם השו"ע. דרכנו - דרך הגר"א - כרוכה בדרך השו"ע וקודמיו, ואילו הם בדרכם, עקרו ושירשו חלקים מהשו"ע הקדוש כדי הדמיון הטובה עליהם, הלא כן!!

טעות זו נובעת הן מהסילופים שהחדירו מתנגדים ומשכילים במשך הדורות, והן מכח הנסיון הנואל להסיק מסקנות עפ"י מה שאנו הקטנים רואים בעינינו, אשר למראה עיניים שטחי אכן נדמה כי יש דברים בהם רואים שינוי מה מפסקי השו"ע.

בטענה זו יש שני חלקים; יש שטוענים ומלינים על המנהגים הקדומים שהונהגו בדרך החסידות, ברובם ע"י גדולי החסידות, אך מכיוון שהנהגות אלו נוגדות את השו"ע, טוענים הם שאין מקום להנהגות אלו. אך בד"כ רוב הטענות הם על הנהגת החסידים כיום שאפילו אדמו"רים או חסידים שבימינו נוהגים [לכאור] לפי ראות עיניהם והרגשות ליבם, ובניגוד לדעת השו"ע.

באופן כללי, ה'טיפול' בבעיה זו כרוך בהבנת לב המחלוקת לאור כל מה שנכתב עד עתה, על שיטת החיים לאור הפנימיות ושיטת החיים לאור עולם המעשה.

ברם נתייחס כעת באופן ספציפי לטענה הראשונה. למרות שכמעט ואין מי שחושב שאכן יש מקום לביקורת על גדולי החסידות שבהיותם רבני ערים ופוסקים מפורסמים יכלו לפסוק בשונה מן המקובל, אמנם עדיין יש שקשה להם לקבל אי אלו הנהגות, ולכן חשוב מאוד לפרוך טענה זו בדברים פשוטים. בפרט, שלכשנזים טענה זו, תפחת הביקורת בהרבה, ותהיה ההתמודדות קלה יותר.

בבואנו לדון בטענה זו, צריכים להקדים בהדגשה יתרה כי לא לנו לדון ב"זכותם" של רבנים לחלוק על קודמיהם, גדולי ישראל בכל הדורות חלקו על קודמיהם כשעפ"י סוגיית הגמ' והראשונים העלו אחרת. כל הנידון הוא מי ראוי לכך ומי לא, ומאחר שאנו מבינים שבצד החסידות עמדו גדולי ישראל, ביניהם גדולי תורה ויושבי על מדין, אי"כ אין מקום לטענה שא"א לחלוק על הפוסקים הקדומים. וכעת הנני רוצה להראותך, שגם אם כן נסייג את הדברים, מ"מ כדוגמא בעלמא כדאי לשם השוואה לראות היכן מצינו שינויים מהשו"ע⁵¹.

בשיטת גאון עוזנו הגר"א ניתן לומר מבחינה מסוימת כי לא קיבל מנהגים שלא מצא להם שורש וזכר בגמרא, ואפילו אם גדולי רבני אשכנז ואבות מנהגי ישראל כמו המהר"ל חתומים עליהם, אם לא מצא לכך מקור בדברי חז"ל, אזי אפילו אם הרמ"א מביאם להלכה בשו"ע, ואפילו אם אלו מנהגים שנתקבלו בכל תפוצות ישראל בעקבות האר"י, מ"מ חלק על דברים אלו. ונציין לכמה דוגמאות.

אחת הטענות המרכזיות שעלו בכתבי ההתנגדות הצביעו על כך שהחסידים לא הניחו תפלין בחול המועד [נוכפי שנוהגים בחז"ל]. והנה מצינו שגם הגר"א ואנשיו נהגו ב"מנהג חסידי" זה (מעש"ר סי' קעד), ואף שהרמ"א בשו"ע (סי' לא) פסק לא כך.

עוד מצינו ברכות רבות שהגר"א נהג לברכן בשם ובמלכות, אף שאלביא דהלכתא ומנהג ישראל אין מברכים אותן כלל או שמברכים ללא הזכרת שם ומלכות. כגון: ברכת התורה על הרהור בדברי תורה ואחר שנת קבע באמצע היום, ברכת על נטילת ידיים לתפילת מנחה וערבית, וכן על אכילת דבר שטיבולו במשקה (וכן בליל הסדר, בשעה שמנהג ישראל שנוטלין ידיהם לכרס ללא ברכה), ברכה (או שתיים) על קריאת מגילת שיר השירים בשבת חוה"מ פסח ומגילת רות בשבועות וכו', חתימת ברכת 'בורא נפשות' בשם ומלכות, חתימת 'המקדש שמו ברבים' בשם ומלכות, חתימת 'מודים דרבנן' בשם ומלכות, ברכת 'ברוך שפטרני' בשם ומלכות, ברכת הסוכה בכל פעם שנכנס לסוכה ואפילו מאה פעמים ביום.

הרמ"א (סי' צב) הביא להלכה את דברי המהר"ל שטהרת האדם לתפילה מתבטאת גם בהימנעות מנגיעה בצואת האף והאוזן בשעת התפילה, וכאזהרת האר"י בס' הכוונות. אמנם לדעת הגר"א "צואת האף והאוזן לא מקרי צואה לענין ק"ש ותפלה" (מעש"ר סי' לו), והנגיעה בהם אינה מצריכה נטילת ידיים.

מנהג אשכנז הנזכר כבר אצל אבות מנהגי אשכנז כמהר"ל והאור זרוע הוא שבשבת חזון אין לובשין בגדי שבת, ואף לא בתשעה באב שחל בשבת, וכן פסק הרמ"א במפורש (סי' תקנא סי"א). אולם הגר"א נטה ממנהג האשכנזים, ולא שינה את בגדי השבת שלו לא בשבת חזון וגם לא בשבת שחל בו תשעה באב (מעש"ר סי' קצז), ובעקבותיו נהגו כך כל אנשי וילנא (חיי אדם סוף כלל קלג. משניב שם). איננו צריכים לשער מה הייתה התגובה אילו נהגו כך החסידים, משום שאכן זהו מנהג חסידי מובהק, ולמרות שבויילנא נהגו כך, היו קולות בקרב המתנגדים שהנהגת החסידים עוברים על פסק הרמ"א.

נהגו בתפוצות ישראל, שבעניית הקדיש אומר הקהל "יהא שמיא רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך" (וכך נפסק בשו"ע סי' נו ובמג"א שם כמנהג קדמונים), אמנם דעתו הקדושה של הגר"א בביאורו לשו"ע, שאין לומר את תיבת "יתברך".

⁵¹ עיקר מאסף זה על כל הלכותיו ומקורותיו עפ"י מאמרו של ר"י מונדשיין.

ונציין בקצרה לעוד כמה ממנהגי הגר"א הבולטים אשר בהם נקט דלא כהשו"ע: בשעת אמירת קרי"ש אין נושקין לציצית (מעש"ר סי' לט ודלא כהמנהג שהביא הרמ"א בסי' כד, והאר"י בסי' הכוונות); בראש השנה אין הולכין לנהר לאמירת 'תשליך' (מעש"ר סי' רט ודלא כמנהג מהרי"ל ופסק הרמ"א בסי' תקפ"ו וסי' הכוונות); תלמידי הגר"א נהגו לומר הלל אחר תפילת ערבית בליל חג הפסח כדברי השו"ע וכמנהג החסידים, ודלא כדעת הרמ"א; בליל הסדר מניחין שתי מצות במקום שלש, וסידור המינים בקערת הסדר נעשה בצורה שונה מהמקובל בתפוצות ישראל (מעש"ר סי' קצ"א ודלא כמנהג מהרי"ל ופסק השו"ע והרמ"א בסי' תע"ג וכתבי האר"י); מנהג מהרי"ל ופסק הרמ"א (סי' תצ"ד) שבחג השבועות שוטחין עשבים בביהכ"נ ובבתים, ולדברי המג"א נוהגין גם להעמיד אילנות. ברם, "אסור הגר"א להעמיד אילנות בחג השבועות, כיון שכן נהגו [הגוים] בחג שלהם" (נחמ"ת אדם כלל פט אות א, וראה במשני"ב שם שאיסורו של הגר"א חל גם על שטיחת עשבים); אף שפסק הרמ"א בשו"ע (סי' תר"י"ט) בשם מהרי"ל, ש"אל ישנה אדם ממנהג העיר אפילו בניגונים או בפיוטים שאומרים שם", בכל זאת במנין של הגר"א שינו בפיוטים רבים שלא לאומרים כלל, או לאומרים שלא במקומם וכד' (מעש"ר סי' כזו, קסב, רה, רמז ועוד).

כמדומני שהובאו מספיק דברים בענין זה בכדי להבין שלא עצם השינוי מהשו"ע הוא המתסיס והגורם להתנגדות, כמו דברים אחרים שאולי נעסוק בהם בהמשך.

לגופן של דברים כבר העיד בנו מרן החזו"א ז"ל (קובץ אגרות עמ' נח - נט) "אנו מתיחסים להגר"א בשורה של משה רבנו ע"ה, עזרא ע"ה, רבנו הקדוש, רב אשי, הרמב"ם הגר"א, שנתגלה תורה על ידו כקדוש מעודד לכך, שהאיר במה שלא הוא עד שבא ונטל חלקו, והוא נחשב כאחד מן הראשונים, ולכן חולק עליהם בכמה מקומות בתוקף עוז, וגם על הרי"ף והרמב"ם הוא חולק... לא יתכן לתמוה עליו למה יחולק על השו"ע, והלא מקומות שחולק הגר"א על הכרעת השו"ע המה למאות".

הרי לנו שלגר"א היתה סמכות בגודל קדושתו לחלוק על הכרעות קודמיו, ומשכך, נקל להבין שאם היו אי אלו שינויים מהמקובל במנהגי החסידות, הרי שגדולי עולם שהיו בצד החסידים גם הם ברוב קדושתם ראו צורך לשנות. ולא לנו ההשגה בדברי גדולי האחרונים למי יש כח לשנות ולמי אין כח. בהתאם לעדויות ונפלאות ונשגבות המצויות לרוב בספרי החסידות על רבותיהם ומנהיגיהם הרי שיש מקום לשער שגם לחסידים ישנה שורה של משה רבינו, עזרא, רבי ורב אשי וכו' וכו' עד לבעש"ט הק' ותלמידיו גדולי עולם ומורי הוראה.

אבל יתכן שאין צריך לכל זה, שכן אף לשיטת הגר"א אין מקום לטענה שרק ליחיד בדורותיו היה כח לחלוק, שהרי כן העיד הגר"ח מוולאז'ין: **"הזהרתי בזה מפי מורי קדוש ישראל רבינו הגדול הגאון החסיד מוהר"א נ"ע מוולנא, שלא לישא פנים בהוראה אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע"** (נעלויות אליהו עמ' 56. ובשו"ת חוט המשולש סוס"י ט הושמטו מדברי הגר"ח התיבות "אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע"). וכך בפירושו רוח חיים (אבות פ"א מ"ד): **"אסור לו לתלמיד לקבל דברי רבו כשיש לו קושיות עליהם"**. הרי שלדעת המתנגדים, סמכותם של חכמי אשכנז הקדמונים ובעלי השו"ע אינה בלתי ניתנת לערעור, אין גם כל תוקף לעובדה שעם ישראל קיבל עליו את פסקי השו"ע, ורשאים אנו לחלוק עליו בשיקול הדעת, כמובן בתנאים מסוימים.

זכעת לאחר מגילה זו, נוכחנו לדעת שהנושא הוא לא "הדרך שלנו היא דרך השו"ע והדרך 'שלחם' היא דרך שעזבה את השו"ע", השאלה היא רק בכל נושא וענין בין בימי הקמת החסידות ובין בימינו אנו, האם יש כאן גדול בישראל בר הכי לחלוק על המקובל בפוסקים שקדמוהו. ומשנתבאר שדווקא דרך הגר"א הייתה כן, ואף הבאנו לעיל רשימת גדולי ישראל בתורה ובהוראה שעמדו בראש תנועת החסידות, הרי שלא נשאר שריד לטענה זו. לעצם הדברים המועטים בהם כן שינו החסידים מדרך השו"ע, יתכן שבהמשך הדברים, העניינים יתבארו לך יותר, ויתכן שלא. מה שברור הוא שעם מבט מרום יותר על גדולי ישראל שאל לנו לשפוט את מעשיהם הקדושים אשר שנות אור מרחיקים בינינו, הרי הדברים מקבלים אור אחר ולא חלילה מבט ביקורתי.

חלקה השני של הטענה. כעת נעבור לטענה המוכרת על ההנהגה הכללית בקהילות החסידים, שלכאוי נראה שבדברים מסוימים משתמשים מפסקי השו"ע. כעת לאחר שבוודאי הבנת עד כמה המחלוקת היא בעניינים גבוהים ורמים, תוכל גם לרומם את המבט על ענין זה.

ראשית, לאחר שידועים אנו כי אנו חובשים משקפיים אחרות מהמשקפיים של החסידים, ולא בכל דבר בעולם יכולים אנו להביע דעה, באשר שמוחנו המצומצם לא יכול לקלוט יסודות עמוקים שציבור אחר גדול וחונן על פיהם במשך שנים רבות. א"כ דבר ראשון הוא לדעת כי לפני ואחרי כל מה שכתבתי ואכתוב, תמיד עליך לדעת שאינך יכול לשפוט ציבור אחר ללא העמקה במושגיו ואורחות חייו. [וזאת למרות שבן תורה משתדל שתהיה לו דעה בכל ענין שזו...]

שנית, תופעת הבחישה בחייהם של אחרים שלא לתועלת פסולה היא מעיקרה, ואצ"ל שעצם הזלזול פסול הוא בתכלית, מלבד שהוא מרגיל למבט שלילי גם בסביבה הקרובה לנו. כל עוד שהדבר נוגע לך, אכן ואכן עליך לשנן היטב **"אם אני יתפלל לאחר זמן תפילה"** / **"אם אני לא יעסוק בתורה ככל יכולתי"** - **"הרי אני טועה בזה טעות חמורה שכן לא זו הדרך אשר בה חוננתי"** וכדו' כי ה' הטובה עליך. אבל עד כמה שהדבר נוגע לאחרים, אין שום מקום לביקורת. לא יתכן לבקר דבר שאינך מבין בטיבו ואין לו השלכות לגביך.

לא אאריך בפרטי הסוגיות אשר בוודאי ניתן לכתוב עליהם ללא סוף הן בראי ההלכה והן בראי ההשקפה. רק אסכם את הדברים לאור מה שראינו עד עתה.

ישנה מחלוקת עתיקת יומין בעניין משקלם של ספרי הקבלה להלכה, דהיינו במקום שהזוה"ק נוקט בעמדה מנוגדת למה שנפסק בגמ'. תוכל לעיין בזה במשנה ברורה (סי' כה סקמ"ב) ובפסקי תשובות שם המסכם בקצרה את הכללים בזה, רוב ככל הפוסקים נוקטים שהגמ' עיקר על פני הקבלה, אמנם יש שנקטו שבמקום שלא מצינו בגמ' מפורש נגד דברי הזוה"ק או שיש לפרש הגמ' בכמה אנפי ויש מהפוסקים שפירשו באופן מנוגד לזוה"ק, בוודאי שדברי הזוהר קודמים. הגר"א טען בתוקף שאין כלל סתירה בין הזוה"ק לגמ' ותמיד יש ליישב הדברים⁵². בשולחן הטהור (למהר"א מקומראן, סימן ג סק"ב) הביא לשון מעניינת וז"ל, וכל מקום שאנו יכולין להשוות הגמרא עם הזוהר אעפ"י שהפוסקים לא כתבו כך, הוא מחמת שלא ראו אור נוגה של הזוהר, ואילו ראו אין ספק שהיו כופין ראשם באימה וביראה לדבריו כי קדושים היו וכו' עכ"ל. אוכל להפנותך לכמה מאמרים שנכתבו בסוגיא זו אך אין כאן המקום להאריך, ודי לנו שנדע כי גם במסגרת ההלכה יתכנו שינויים בין הגישות השונות וכ"ז מתוך מח' הלכתית טהורה. כמובן שהחסידים נטו יותר לדברי הזוה"ק, וכפי דרכם להוריד את הפנימיות לחיי המעשה.

ומכאן נגש לדוגמא אחת מני רבות:

איחור זמני התפילה

ראשית, יש לציין שתופעת איחור זמני התפילה אינה נחלת כל החסידויות, ואדרבא בדומה לנפה"ח שכתב (בפרקים) בחריפות נגד תופעת איחור הזמנים, מצינו גם מגדולי החסידות שהקפידו בזה מאוד, כך מצינו במאור (שמש (פרשת נצבים) ז"ל, והאנשים אשר יעשה להם כהיתר לוותר על דברי הפוסקים בחשבם כי באם לא יתפללו בזמנם תפלתם יותר מעולה וכדומה עבודתם אך שוא והבל עכ"ל. כמו"כ בליקוטי מהר"ל (מתלמידי הנועם אלימלך, פרשת בראשית) ז"ל, לפי שיש דרך פשוט בעבודת הבורא לעשות כל המצות לאמיתן, ולהתפלל בצבור ובזמנה ולהתרחק מכל מיני שחוק ומכל טיול לבטלה, וזה נקרא דרך צדיקים, ויש עוד דרך אחרת, דהיינו שלא להתפלל פעמים עם הצבור, ופעמים לאחר זמן תפלה בכדי להתפלל בכונה יתירה, ושאר ענינים בדומה לזה, וזה נקרא מעשיהן של רשעים וכו' כשהוא אומר וירא אלקים את האור כי טוב, הוי אומר שהקב"ה חפץ רק במעשה הצדיקים כנ"ל עכ"ל.

לעומת זאת מצינו בספרי חסידות תשובות לעשרות שהשיבו גדולי החסידות על הטענות נגדם על איחור התפילה, החל מהבעש"ט, החוזה מלובלין, האוהב ישראל, החידושי הרי"מ, ר"י מרוזין ועוד רבים אשר המאפיין העיקרי שבהם הוא בכך שהתשובות הם על דרך חסידות ופנימיות, מאהבת הקיצור לא אעתיק את הדברים. אם תרצה, נמצא אצלי מאמר שבו ליקוט של כל התשובות בעניין זה.

אמנם מצינו גם שיטה הלכתית אשר בוודאי נסמכו עליה גדולי החסידות, והיא בשולחן הטהור (למהר"א מקומראן, סימן פט סעיף א) שזמן תפילה לכתחילה עד שני שעות קודם חצות ובדוחק ואונס יכול להתפלל שחרית עד חצות וכו', עיי"ש בור זהב מה שהאריך להוכיח בזה. כנ"ל לגבי תפילת מנחה שיש שנקטו לכתחילה כדעת ר"ת.

ואם יטען הטוען הכיצד זה שלכתחילה נוהגים כשעת הדחק? אם חשובה לנו האמת, נשאל את עצמנו, האם אנחנו זוכרים שעפ"י דינא דשו"ע (סימן נח סעיף א) זמן קריאת שמע לכתחילה הוא סמוך מעט קודם הנץ, ואף אם לא קרא בשעת הנץ עליו למחר ולקרוא ככל המוקדם (שם סעיף ב), עד כדי כך הדבר ברור עד שהמשנ"ב (שם סק"ג וסק"ד) כותב שלענין לכתחילה אין שום נפ"מ בין סוף זמן ק"ש של המג"א לסוף ק"ש של הגר"א כי בלאו הכי אסור להתאחר עד זמן זה! חיפשתי ולא מצאתי בין פוסקי ההלכה אפילו אחד שחולק בדן זה! כידוע אנחנו כמו רוב ציבור בני התורה לא מקפידים על זמן הנץ, ואדרבה לפעמים 'מזיזים' את השעון מעורר בהתאם לזמן ק"ש שכאמור הוא בדיעבד! אלא מאי! אנחנו רגועים מאוד, מדקלמים אנו מאז ומתמיד את התירוץ הידועים; החל ב'סדרי הישיבה' וכלה ב'ביטול תורה' ועייפות בסדרים וכו'. חלילה וחס מלזלזל בנימוקים אלו אשר בהחלט יש להם משקל הלכתי! אבל הלא רוצים אנו לראות את כלל ישראל באור חיובי, א"כ מדוע שלא נפנים שבדיוק כמו שאנחנו 'מבינים' את עצמנו ודוחים שו"ע מפורש מנימוקים שאינם מופיעים בשו"ע, כך גם ניתן להבין ציבורים אחרים שאולי מקלים בזה באופן שונה, אך גם להם יש נימוקים חשובים ביותר!

⁵² ראה הנהגות ישרות מהגר"א (אות נ) שהביא כן משמו. וראה דבר מעניין בשאלות למהר"ח מוואלאזין (אות ו) שהביא בשם הגר"א שדרך האריז"ל לפרש הזוהר בחריפות אך דרכו של הגר"א לפרש ע"ד פשט המאמר.

לימוד תורה ב'כולל' במשנת החסידות

מרגלא בפומייהו דאינשי כי "החסידים אינם לומדים". ימי טענה זו כימי ייסוד החסידות. וכמקובל שעל ענין זה כתב הנפה"ח את שער ד' שבספרו. אשר כולו סובב ומדבר על מעלת התורה וביאור הדביקות שבתורה שאינה ענין דביקות כפי שמפרשים החסידים, אלא דביקות בתורה עצמה וכו' וכו' כידוע לך ולכל בן תורה ברוממות דבריו הקדושים.

ואמנם מצינו בספרי חסידות שכתבו מפורשות לחלוק על דברי הגר"ח כגון ספר יסוד העבודה לסי"ק מסלאנים שידוע לומר שחיבר זאת כמשקל נגד שיטת הנפש החיים. אך דווקא בדברי התניא משמע שנטה להסכים לדעת הגר"ח שההתדבקות בתורה עצמה ובאותיותיה וסברותיה, היא היא הדבקות הגדולה ביותר, וראה הרחבה בהערה⁵³.

אמנם יש לדעת כי לא הרי טענות ה"ביטול תורה" של היום אצל החסידים כהרי טענות ה"ביטול תורה" של פעם. המדובר בתחילת הדרך היה בעיקר על התפילות הארוכות [וגם אסיפת מרעים וכדו'] אשר באות בביכול על חשבון לימוד התורה. וכתבו על כך אינספור חיבורים להסביר דרך זו, גם בנושא זה, לאחר הבנת ענין הפנימיות שביארו לעיל [ואכהמליב⁵⁴] תוכל לקבל מבט שונה. לעומת זאת, הטענה המצויה היא היום שהחסידים כולם [!] יוצאים לעבודה,

⁵³ הנה דברי התניא בוערים ומאירים את הנפש ומעצימים את הכיסופים ללימוד התורה בקדושתה ובטהרתה, ולכן אעתיק את לשונו הקדושה (בפי"ד) בקיצור קל, וז"ל, כמ"ש בזהר דאורייתא וקב"ה כולא חד פי דאורייתא היא חכמתו ורצונו של הקב"ה והקב"ה בכבודו ובעצמו כולא חד וכו' ואף דהקב"ה נקרא אין סוף ולגדולתו אין חקר ולית מחשבה תפיסא ביה כלל וכו' הנה על זה אמרו במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו, וצמצם הקב"ה רצונו וחכמתו בתרי"ג מצות התורה ובהלכותיה וכו' בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיג בדעתה ולקיימן כל מה שאפשר לקיים מהן במעשה דבור ומחשבה וכו' ולכן נמשלה התורה למים, מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבוד שהיא רצונו וחכמתו יתברך דאורייתא וקב"ה כולא חד ולית מחשבה תפיסא ביה כלל, ומשם נסעה וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים וענייני עולם הזה שהן רוב מצות התורה ככולם והלכותיהן ובצרופי אותיות גשמיים בדיו על הספר עשרים וארבעה ספרים שבתורה נביאים וכתובים כדי שתהא כל מחשבה תפיסא בהן וכו'. ולכן אמרו יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה שהוא תענוג החשגה ואי אפשר לשום נברא אפי' מהעליונים להשיג כי אם איזו הארה מאור ה' ולכן נקרא בשם זיו השכינה אבל הקב"ה כבודו ובעצמו לית מחשבה תפיסא ביה כלל כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתורה ומצותיה אזי היא תפיסא בהן ומתלבשת בהקב"ה ממש דאורייתא וקב"ה כולא חד. ואף שהתורה נתלבשה בדברים תחתונים גשמיים הרי זה כמחבק את המלך, דרך משל שאין הפרש במעלת התקדושות ודביקותו במלך בין מחבקו כשהוא לבוש לבוש אחד בין שהוא לבוש כמה לבושים מאחר שגוף המלך בתוכו, וכן אם המלך מחבקו בזרועו גם שהיא מלובשת תוך מלבושיו כמ"ש וימינו תחבקני שהיא התורה שנתנה מימין שהיא בחי' חסד ומים.

וממשיך התניא (פי"ה) וז"ל, הנה כל שכל כשמשכיל ומשיג בשכלו איזה מושכל הרי השכל תופס את המושכל ומקיפו בשכלו והמושכל נתפס ומוקף השכל שחשיגו והשכילו וגם השכל מלובש בשכלו בשעה שמשגיגו ותופסו בשכלו, דרך משל כשאדם מבין ומשיג איזו הלכה במשנה או בגמרא לאשורה על בוריה הרי שכלו תופס ומקיף אותה וגם שכלו מלובש בה באותה שעה, והנה הלכה זו היא חכמתו ורצונו של הקב"ה שעלה ברצונו שכשיטעון ראובן כך וכך דרך משל ושמעון כך וכך יהיה הפסק ביניהם כך וכך ואף אם לא היה ולא יהיה הדבר הזה לעולם לבא למשפט על טענות ותביעות אלו מכל מקום מאחר שכך עלה ברצונו וחכמתו של הקב"ה שאם יטעון זה כך וזה כך יהיה הפסק כך הרי כשאדם יודע ומשיג בשכלו פסק זה כהלכה הערוכה במשנה או גמרא או פוסקים הרי זה משיג ותופס ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה דלית מחשבה תפיסא ביה ולא ברצונו וחכמתו כי אם בהתלבשותם בהלכות הערוכות לפנינו וגם שכלו מלובש בהם והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמייות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה. וזאת מעלה יתרה גדולה ונפלאה לאין קץ אשר במצות ידיעת התורה והשגתה על כל המצות מעשיות ואפי' על מצות התלויות בדבור ואפי' על מצות תלמוד תורה שבדבור כי ע"י כל המצות שבדבור ומעשה הקב"ה מלביש את הנפש ומקיפה אור ה' מראשה ועד רגלה. עכ"ל.

והעולה מדבריו שהדבקות בדברי הגמרא עצמם הרי הם גבוהים בהרבה מכל דבקות שאדם ינסה להשיג באופן אחר, ואפילו מהדבקות שתהיה לעתיד לבוא(!), שכן בתורה עצמה נמצא כביכול רצון ה' ממש ואותה הוא נתן לנו כדי שנוכל להדבק בו על ידה, ונמצא שמבחינה מסויימת יתכן ולדברי התניא אין שום מקום להפסיק באמצע הלימוד אפילו כדי לחשוב מחשבת דביקות ודלא כדברי הנפה"ח (שי"ד פי"ז) שכתב וז"ל, וכן באמצע הלימוד, הרשות נתונה להאדם להפסיק זמן מועט, טרם יכבה מלבו יראתו יתברך שמו שקיבל עליו קודם התחלת הלימוד, להתבונן מחדש עוד מעט ביראת ה', ולהטהר מעונותיו בהרהורי תשובה, כדי שיוכל להתקשר ולהתדבק בעת עסקו בתורה הקדושה בדבורו ורצונו יתברך שמו עכ"ל. אך כמובן שיש מקום לחלק בזה ובאמת אין כאן מחלוקת ואכהמליב.

⁵⁴ ואגב, מצד המקורות הראשוניים של החסידים והמתנגדים עולה לכאן תמונה הפוכה, ומכיוון שאין מגמתי כעת להכנס לכל ההיסטוריה אשר אינה נוגעת לטענות של היום וכמבואר בסמוך, רק אציין בקצרה: בשו"ע הרב פוסק בעל התניא כי לא בדברים בטלים בלבד אסור לעסוק, אלא אפילו בחכמות העולם אסור, ואפילו למי שלמד כבר את כל התורה כולה (הלי' תלמוד תורה שלו). לעומת מעיד רבי ברוך משקלאוו (מדייני מינסק. בהקדמה לספר אוקלידוס היווני בחכמת הגיאומטריה וכדו'): "בהיותי בקי"ק ווילנא המעטירה אצל הרב המאור הגאון הגדול מ"ו מאור עיני הגולה החסיד המפורסם כמוה"ר אלי' נר"ו בחודש טבת תקל"ח, שמעתי מפי קדוש כי כפי מה שיחזר לאדם הנעצר יתבלבל שכלו עד כל אוכל תתאב. ועיין ספר חובות הלבבות (שער חשבון הנפש דף והחכמה נצמדים יחד. ואמר משל לאדם הנעצר יתבלבל שכלו עד כל אוכל תתאב. ועיין ספר חובות הלבבות (שער חשבון הנפש דף צ"ג), והמשכיל יבין. וצויה לי להעתיק מה שאפשר ללשוני הקדוש מחכמות, כדי להוציא בלעם מפייהם וישוטטו רבים ותרבה הדעת בין עמינו ישראל, ותוסר גאון עזים וגאות עריצים המון עמים ולשון לאומים, אשר כשאון מים רבים ישאון לעומתנו איפה חכמתם, ונמצא שם שמים מתחלל כו'. ע"כ מלאני לבי לקדש ש"ש ולעשות רצון צדיק מוריני החסיד נר"ו, להעתיק כל מה שאפשר ללשוני הק' ולהוציא בלעם מפייהם, ואתחיל מסי' אוקלידוס מפני שעל ידידותי בניינים כל החכמות". הגר"א עצמו אף חיבר חיבורים בחכמות העולם, ומהם הדפיס נכדו את הספר 'איל מושלש' בחכמת הטריגונומטריה, מכתב ידו של הגר"א עצמו. מנאמני בית הגר"א הוא הגי' אברהם שמחה אבי"ד אמטשיסלאוו, וגם הוא נתן את עדותו לקלמן שולמאן (שבדורו היה גדול מפיצי

ואינם מנסים כלל לשבת בכולל וללמוד. אי לכך לא נתמקד בטענות הישנות שעלו עם קום החסידות שכן אין להם נפ"מ לימינו, ואף ההתמודדות איתם לא תביא מזור לקושי הליטאי כיום בענין זה.

הגיחוך שבטענה זו זועק, הרי אנחנו הליטאים רואים בעינינו את שיטת המוסר ובעיקר את שיטת החזו"א כאן בארץ ישראל שראתה בייסוד הכוללים כעיקר גדול בעם ישראל וכהצלת הדור, ובצדק! אך לפי מבט זה יש שחשים כי ישיבה בכולל הרי היא מיסודי הדת, ואחת דינו של כל העובר על ענין זה להיות מושמץ. אני מקווה מאוד שחלילה לא תחשוב שאני בא להפחית כי הוא זה מערך לימוד התורה, חס ושלוש לא עלתה על דעתך. אבקשך לרדת לעומק הדברים ולנסות להקשיב אל 'מעבר לדלת'.

נתאר לעצמך, שיום אחד תיפתח מסגרת לימוד ישיבתית בספר אהבת חסד למרן הח"ח. היוזמה תסחוף אחריה ישיבות רבות עד שתוך עשרים שנה לא תהיה כמעט ישיבה ליטאית שאין בה סדר לימוד בספר אהבת חסד. האם תוכל לבוא בטענה לישיבה חסידית שלא הקימה סדר לימוד זה? בוודאי שלא. ומדוע? הרי העניין הזה הוא נורא נורא וחיוב על כל אחד ואחד?⁵⁵ אלא בוודאי הנך מבין שבכל מקום יש מעלות אחרות. החסידים רואים בחשיבות שמירת העניינים או בהכנה לתפילה או ברוממות השבת דבר גדול בהרבה ממה שהליטאים רואים בו. כמו"כ ישנם עניינים אחרים שיש בישיבות מסוימות ואין בישיבות אחרות. הבנת הדברים היא שלא שייך 'לתפוס' את כל העניינים למרות חשיבותם שכן 'תפסת מרובה לא תפסת', ריבוי הדברים מאבד את ייחודיותם ופשוט.

נכון שאין להשוות את לימוד 'אהבת חסד' ללימוד תורה כל היום. אבל לשם ההמחשה, נקודת הדברים דומה בשניהם. אבות החסידות שעלו מגלות אירופה לארצנו הקדושה, המשיכו את המסורת שנהגו בה בחו"ל; את רוממות העניינים שבעיניהם היו עומדים ברומם של עולם הנחילו גם כאן לרבות חסידים⁵⁶, הדברים נשמרו בקפידה יתירה. ובוודאי שאצל החסידים, יש להודות, המושג של רב ותלמיד ומשטר פנימי חזק בהרבה מאצל המתנגדים, אצל החסיד - האדמו"ר הוא ה'מילה האחרונה', הוא ילך אחר רבו באש ובמים. בכך ישנה שמירה מעולה מנפילות בעבודת ה', החסיד יכול לעולם לחזור ולהדבק ברבו, לקבל ממנו אורחות חיים, ולהישאר נאמן לה' ולתורתו בכל מצב ובכל זמן.

לעומת זאת שרידי ליטא עלו מן הגולה מרוסקים ושוברים משואת יהודי אירופה, ובעיקר מנגעי ההשכלה והציונות שפשו בקרב רבים מבני התורה ויראי ה'. החזו"א שחזה בחורבן הדור, ראה לנכון לקומם את היהדות ע"י כך שכל יהודי ויהודי ישתוקק בכל מאודו לשקוד על אדני התורה כל חייו. החזו"א ראה את הישיבות והכוללים כ"ישיבת נח" כידוע. במשך השנים הוקמו כוללים רבים, עד כדי שאך טבעי הוא, שכל בחור לאחר חתונתו ממשיך ללימוד בכולל. ישנם עוסקים בתורה לשמה שאכן מצליחים להשלים את הייעוד הנכסף להיות עוסקים בתורה בלבד בשבת תחכמוני עד זיבולא בתרייתא, יש המצפים לקבלת משרה תורנית, ויש שנאלצים בצער רב לעשות לפרנסת ביתם. ובי"ה אשר לא עזב חסדו ואכן קרן התורה הורמה ורבו לומדי התורה, ורק היא שעמדה לנו להינצל מכל המפגעים הרוחניים אשר מאיימים עלינו מהרחוב ותרבותו.

אין כל ספק בחשיבות הדבר ורוממותו, בוודאי שהכוללים הינם ציפור נפשה של האומה וסוד קיומה, מאידך לעולם לא תוכל לבוא בטענה על ציבור אחר אשר אבותיו לא נהגו כן. כל ציבור מתייחד במעלותיו הוא. למרות האמור, רבים מהחסידים אימצו שיטה זו ופתחו כוללים. גם בקרב הציבור החסידי יש היום אלפי אברכי כוללים. ישנם אף חסידות שאסרו לאברך לצאת לעבוד עד שלא יקבל אישור מפורש מהאדמו"ר או לחילופין עד השלמת לימודיו בכולל למשך מספר שנים לאחר החתונה.

אך לאור הדברים הנ"ל בענין הפנימיות נוכל להעמיק בזה יותר.

ובכן, משפט המפתח הוא **"לא כל מה שנחשב הצלחה אצלך נחשב הצלחה גם אצל רעך"**, וארחיב: כשיש כאן את דרך המתנגדים הרואה כעיקר בעבודת ה' את המוסר והמידות ולשיטתם עד כמה שהדברים נוגעים לחיי המעשה, אין להזדקק לפנימיות התורה, ומאידך עומדת לה דרך החסידות אשר כל שרשיה נעוצים בעולם פנימיות התורה, לא יתכן

ההשכלה בעולם התורה והישיבות), בבואו לתרגם את ספרי יוסיפוס פלאביוס ללח"ק: "לאודועי ברבת בני עמנו, שכבר מודעת מאנשי אמונה יראי ה', שרבינו הגדול קדוש ה' הגאון החסיד כחד מקמאי דקמאי מרנא ורבנא אליהו ז"ל מוולנא, השתוקק שספרי החכמות הנצרכים להבנת דברי קדשם של נביאנו הקדושים ודברי קדשם של רבותינו הקדושים חכמי התלמוד ז"ל וחיזותם במקומות רבים, יועתקו לשפת קדשנו, והפציר את הרב החכם היקר והמפורסם מוה"ר ברוך שקלאווער ז"ל שיעתיקם ככל אשר תשיג ידו, וכן שמעתי מפורש מפה קדוש דודי הגאון החסיד מוה"ר חיים ז"ל מוואלאזין, שרבינו ז"ל הני"ל אמר לבנו הרב הגדול מוה"ר אברהם ז"ל, שהוא משתוקק להעתיק החכמות מלשונות אחרות ללשון הקדש, ולהעתיקת הוסיפון לרומיים שעל ידו נוכל לבוא אל מטרות כוונתם של רבותינו ז"ל בתלמוד ובמדרשים... שהראוי מאד לתמוך ולסעדו לבא על החתום לקבל את הספרים ההם... וגם לעשות בזה את רצון צדיק רבינו הגדול הגר"א ז"ל... דברי המדבר באמת לפני עם ה' אלה לכבוד הכהן הקדוש המשיח [יוסיפוס פלאביוס] ולהקים רצון צדיק חסיד וקדוש ה' רבינו ז"ל... (עדות ביהוסף, בראש ס' מלחמות היהודים עם הרומאים, ווילנא תרמ"ד, עמ' 4-5). [והראוי שאף היו משכילים שלאחר שנים מפטירת הגר"א ענדו לראשם את הגר"א כהצדקה להשכלתם עפ"י, כביכול הסכים הגר"א וחפץ בדרך של השכלה מחכמות חיצוניות רח"ל. אבל נקל לשער שאילו היתה התמונה הפוכה והדברים היו מיוחסים לחסידות, בוודאי "ליצני אותו הדור היו אומרים מהחסידות נתעברה ההשכלה"...].

⁵⁵ שכן בטוח אני כי מייסד השיטה [ומתחרייו...] יוציאו כבר כמה ספרים בחשיבות לימוד אהבת חסד עד שייראה הדבר כחיוב גמור. ⁵⁶ הגם שחסידיות רבות נפתחו מחדש י"ש מאין כאן באר"י, אך האדמו"ר הקפיד על המשך המסורת.

כלל וכלל להקיש מהכא להתם, שכן אינך יודע מה נחשב לידים הצלחה. לדעתם של כמה מגדולי החסידות יתכנו מצבים בהם לימוד שעה אחת מתוך הכנעה ושפלות ובתמימות ובפשיטות נחשב לדבר מרומם ונשגב בהרבה מלימוד תריסר שעות שאינו מביא לידי שינוי פנימי. הגם שעיניך הדברים מופיעים גם בספרי המוסר שאינם חסידיים, מ"מ החסידות נתנה לך משקל רב יותר, ואילו המתנגדים קבעו כי אין לדבר שיעור ברור ועל כן לעולם יש לעסוק בתורה כמה שיותר ובכל מצב רוחני בו נמצא האדם וכמבואר בארוכה בנפש החיים⁵⁷. עכ"פ לעולם א"א להקיש מדבר הנחשב להצלחה בקרב צבא "חיל הים" לבין ההצלחה הנחשבת ב"חיל האוויר".

אנקוט כאן דוגמא קלה ע"מ להמחיש את המעלה שבכל אחת מהשיטות.

נתאר לעצמנו אברך שמכורח הפרנסה או אילוצים שונים נאלץ לצאת לשוק העבודה. לא צריך להיות 'מבין' גדול כדי להבחין בהבדל הקיצוני בין החסידים למתנגדים; אם הוא אברך חסידי, הדבר יתקבל בהבנה מלאה, האברך דן יישאר חלק בלתי נפרד מהקהילה, הוא ימשיך להתפלל בהתלהבות ובאהבה, הוא יקבע עתים לתורה בחשק רב, אף יתרום פה ושם למוסדות ולשאר ענייני צדקה. ולא פחות חשוב, צהלתו תישאר על פניו. לעומת זאת אצל הליטאים, כשרואים יהודי "עובד" שגילו פחות מארבעים, כמעט באופן ספונטני רואים אותו בעין קצת שלילית... מה קרה לו?! הוא לא יכול היה קצת להמשיך לשבת בכולל! מה עם 'תורה מתוך הדחק'? ואם תאמר שעייפה נפשו מהעיון בגמרא, וכי אינו יכול להתאמץ יותר? מה עם 'ממית עצמו עליה'? ועוד טענות ומענות כיו"ב. [נכאן הבן שואל, מה לך כי תבחש בנפש השני, וכי הנך יודע אלו אילוצים הוא עובר, וכי אתה במצבו היית נוהג אחרת? ושמה שנים שהוא מתקשה בלימוד התורה מתוך יגיעה ומאמץ נוראיים עד שכשל כוחו והחליט שמקומו אינו בבית המדרש, יתכן ששאל חכם יתכן שלא, אין זה מענייך! האם אתה עומד בכל הנסיגות שלך בעוז ובגבורה? פשיטא שלא תצא לעבוד, לא נעים... אבל האם אכן הנך מנצל את כל זמנך בכולל האופן המיטבי, איך יתכן להדביק סטיגמה על יהודי רק משום שהנך חושב שאתה יודע יותר טוב ממנו כיצד עליו לנהוג? אין כוונתי להוכיח, אך לגופו של עניין] רואים אנו כי בציבור שלנו יהודי 'עובד' נחשב ליסוג ב", ולא יעזרו לו טענותיו כי בעבודת ה' שלו הוא עושה את המוטל עליו הרבה מעבר לאחרים הממשיכים להיקרא אברכים.

השלכותיו של הבדל זה: בשיטת המתנגדים ישנה מעלה עצומה, אין להכחיש כי רבים היו משתמטים מלימוד התורה והולכים לעבוד, לא משום שהם צריכים לכך באמת, וגם לא משום שקצה נפשם בלימוד הגמרא, אלא מעשה שטן הוא שגרם להם. אמנם בעקבות התחזקות המושג "כולל" והסטיגמה המוענקת לזה שהולך לעבוד, הם יחשבו פעמיים ושלושה לפני שיעשו צעד זה. ומשכך, אין ספק כי בסופו של דבר סטיגמה זו שומרת על אברכים רבים שלא יצאו לעבוד ללא סיבה אמיתית. ומאידך, בציבור החסידי, יכול אברך להחליט יותר מידי בחפזה כי הלימוד במשך יום שלם אינו בשבילו ודי לו בקביעת עתים לתורה.

מאידך גיסא, לאחר שהחלטנו שאברך פלוני אין לו אלא לצאת לשוק העבודה, זהו רצון ה' מאתו במצבו הנוכחי. אזי אם הוא בן הציבור החסידי ימשיך הוא לפרוח ולשגשג בעבודת ה', החסידים אמרו "אחת שאלתי וגו' שבתי בבית ה' כל ימי חיי" היינו לא רק בבית המדרש, אלא שבכל מקום שאהיה, יהיה זה בית ה', בכל מקום שאהיה אחוש בקרבת ה'. הולך הוא לפרנס את בני ביתו וצהלתו בפניו, קובע הוא עתים לתורה בחדוה ובשמחה, מתפלל הוא ביישוב הדעת ובמתניות. [כמובן מדובר על הדרך הראויה, ולא על אלו המשתמטים מכל חובותיהם בעבודת ה', אשר יתנהגו כך בכל ציבור שבו הם יולדו...]. שונים הדברים אם 'התמזל מזלו' של אותו אברך להוולד להורים ליטאיים, וכעת 'נפלי' עליו עול הפרנסה, ירגיש הוא דחוי ומושפל, 'יסוג ב', נקל לשער את הרגשת ה'דפוק' של אדם במצב כזה. אין כאן המקום והצורך להאריך בחשיבות השמחה והסיפוק בעבודת ה', הדברים פשוטים וידועים. לזה שאינו חש בסיפוק עצמי, אין סיכויים רבים לפרוח ולגדול בעבודת ה', שכן במר ייאושו יבכה את גורלו ויגיד לעצמו, "בין כה איני רצוי, מה לי לטרוח ולהשקיע בעבודת ה', אם לא ארגיש בכך אפילו הערכה עצמית מינימלית, שכן מה יפה כוחי אם מן ה'דפוקים' אני ואיני עוסק בתורה שנים ושלושה סדרים ביום". הדברים אינם קלישאה, אלא דברים מוכחים וברורים כידוע⁵⁸.

אמור מעתה, מעלות יש לכאן ולכאן, ננסה לסכם את הנ"ל, אם אנו דואגים ליכולת - בוודאי שעלינו ליצור מסגרת לוחצת אשר לא תאפשר עזיבה פזיזה מעולמה של תורה, יהיה אמנם מי שיפגע ויחוש קצת בשפלות, אין דבר, יעמול על תדמיתו העצמית, ילמד להיות מה שהוא, וישמח בחלקו, ובלבד שהציבור כולו יאחז בכל כוחו בדלתות הכולל, ובכך הרווחנו כי

⁵⁷ יש שנקטו בידם את דברי הזוה"ק כפשוטן "דאורייתא בלא דחילו ורחימו לא סלקא לעילא", ומאידך יש שיצאו חוצץ נגד ההשקפה הזו, שבוודאי אסור לזנוח את לימוד התורה בעבור זה, וכפי שסובב כל שער ד' של הנפה"ח. ובאמת גם רבים מהחסידים נקטו כהשקפת הנפה"ח. בולט בכך היה הגה"ק מקלויזנבורג שמקובל שהיה מליץ עה"פ "הלוואי אותי עזבו ואותי שמרו", שהקב"ה מעדיף כביכול שהאדם יעסוק בתורה במקום לחשוב יותר מידי על דבקות בעצמותו ית', עד כדי כך, ששמעתי מהג"ר גרשון מלצר ששמע מאברך חסידי ת"ח חשוב, שבבחרותו ציווה לו הגה"ק מקלויזנבורג שלא ילמד תורה לשמה, אלא רק בשביל שם טוב ובשביל שידוך טוב(!), כמובן כל זה בצעירותו, והיינו שבשנות ראשית האדם אסור להתעסק עם דברים כאלו היכולים להביא לידי דמיון ולנטישת לימוד התורה ח"ו, אך בוודאי שעם התבגרותו צריך הוא אט אט לחזור ללימוד בדחילו ורחימו. כמדומני שבקרב רוב קהילות החסידים נוהגים כיום בדרך המיצוע.

⁵⁸ ומידי דברי, ניתן להשתמש עם דוגמא זו גם לגבי אברך שהחליט שהדרך המתאימה לו בלימוד התורה, והיחין שלבו חפץ היא בלימוד באופן אחר אשר אינו מקובל כ"כ בציבור. אם יתפעל מן הסובבים אותו הרי שהוא ישאר בכולל בניגוד למשיכת לבו ויקמול עד כדי יאוש, אך אם יתחזק ויתגבר, ינהג בחכמה ויעבור למסגרת המתאימה ללימודו כפי דרכו היעודה, ואכמ"ל.

עולם התורה פורח, ואלפי אברכים שוקדים על התורה יומם ולילה. אבל אם הדאגה לפרט' היא בראש מעיינינו - איננו רוצים לאבד אפילו יהודי אחד, עדיף שנבטל סטיגמות שונות על צורתו של יהודי, ובלבד שלא יהיה אפילו יהודי אחד שיפול לזרועות האויש! [מומלץ לעיין בהערה⁵⁹]

[הערה נחוצה שקיבלתי מהג"ר יוסף ו. מחבר הסידרה הנפלאה 'עין לא ראתה': אף בציבור הליטאי, אברך שייאלץ לצאת לעבוד, אם אכן יישאר שמור לחלוטין, נקי ממושגי רחוב, משיקוצי האינטרנט והשקפות זרות, בוודאי שההערכה כלפיו תישאר כפי שהייתה, וניתן לראות אברכים שנאלצו לצאת לעבוד, ועדיין מקפידים על חזות אמיתית של בן תורה, תפילות במנין ישיבתי, בכבוד ובכוונה, לבוש של בן תורה, התנורות ממנעמי העוה"ז ברמת הרחוב, התנורות מפגעי הטכנולוגיה, הם נשארו שייכים לבית המדרש בראשם ובנפשם, מתערבים בנידונים הלכתיים בבית הכנסת ככל שאר האברכים. ואכן באופן כזה לא תרד ההערכה כלפיהם] [אם לא ע"י שוטים השייכים לשולי הקדירה], ואף יתכן שתגבר במידת מה.

אמנם מה שנראה לעינינו שההערכה לזה שיצא לעבוד יורדת, אין זאת אלא מחמת שקשה מאוד לצאת לשוק' העבודה - לירחוב' העבודה ולהשאר נאמן לה' ולתורתו כאברך הספון בכולל, אברך שלא חונך בנפשו ובנשמתו לבז' להבלי הרחוב, יתקרב הוא בעל כרחו לאנשים שאין בהם ריח של תורה וירגיש צורך לחיות כאחד מהם, 'אחד מהחבריה', הוא ינסה להדמות אליהם, להראות שמכיר את עולם המושגים שלהם, ובכך ירד מהדרך עד שכל צורת הבן תורה שהיתה לו בעבר תיעלם לחלוטין.

אך היא הנותנת, וכפי שהתבאר לעיל. בעוד שבציבור החסידי יש לכל חסיד את האדמו"ר שמעליו, השומר ומשגיח על כל צעד ושעל, הרי שקל מאוד להישאר מחובר לקהילה, להיצמד לתקנות החסידות, להתייעץ בכל דבר עם האדמו"ר או המשפיע, וממילא להישאר ירא ה' ונאמן לתורתו. מאידך, בציבור הליטאי [בנתיים] ללא כח רצון נעלה, קשה מאוד לשמור על קשר צמוד עם רב או מורה דרך ולהיות דבוק בו עד כדי עשיית כל צעד אך ורק על פיו, ומשכך, בציבור הליטאי הראתה המציאות כי אברך צעיר שיוצא לעבודה הרי הוא כמהלך בצמוד לתהום פעורה וגיהנם פתוחה לו מתחתיו, ורבים שאינם שומרים על עצמם נופלים לסיאוב הרחוב.

אינני מתיימר לומר שזהו המבט היחיד על הסוגיא [ובפרט בנושא רגיש כזה וד"ל], ולא באתי אלא להראות ששני צדדים למטבע וניתן לגשת לסוגיא מכיוונים שונים. מעלות וחסרונות ישנן כאן ושם. אם נשכיל נבין שלא את הכל אנו מבינים, ובוודאי שלא דרך מבוססת ועמוקה של ציבור שלם ששורשה נעוץ בגדולי הדורות. נבין גם נבין כי יש מעלות בכל מקום ולא לנו לשפוט מי יותר ומי פחות.

בשולי הדברים יש להעיר כי לא נגעתי כל הצורך [ואולי בכלל לא] בגישת החסידות ללימוד תורה, סוגיא ארוכה ורחבה שנתחברו על כך ספרים רבים. ואם תרצה להעשיר את ידיעותיך אודות לימוד התורה במשנת החסידות, אשמח להפנותך בלי"נ למקומות המתאימים.

⁵⁹ יסוד נאמן לדברים מצאתי במקור מיוחד אשר ניתן ללמוד ממנו גם לעינינו; בשנת תשי"א כתב הגרא"א דסלר מכתב לתלמידיו בישיבה באנגליה אשר רצו להקים במסגרת הישיבה מכון ללימודים כלליים. בין הדברים כותב הרב דסלר הבחנה מדהימה בין שיטת פרנקפורט (תורה עם דרך ארץ) ובין שיטת הישיבות, ואצטט חלקים ממכתבו (המעין תשכ"ד גליון א; המכתב עצמו מופיע גם במכתב מאליהו ח"ג עמ' 355 בשינויים קלים אך לא משמעותיים): **פרנקפורט** התירה את המדע והכניסה את הלימוד באוניברסיטא לכל הילכתחילה שבחינוך. המחיר ששלמו בעד זה היה **שנתמעט מספר גדולי התורה בין חניכיהם** ... רק מעטים מאד מהם אשר נהיו ללומדים גדולים. אמנם **הרווחו בזה** אשר מספר המקולקלים אצלם היה קטן מאד וכיו' נשארו כמעט כולם מקיימי מצוות במס"נ ... **אבל שיטת הישיבות - להעמיד למטרה יחידה לגדל גדולי תורה ויר"ש כאחד**, ובשביל זה אסרו את האוניברסיטא לחניכיהם כי לא ראו שום עצה איך לגדל גדולים בתורה א"כ ירכזו את כל מגמת חניכיהם אך לתורה בלבד. אמנם זה לא נחשוב שלא ידעו מראש **כי בדרך זו יקלקלו ח"י כמה מאשר לא יוכלו לעמוד בקצוניות זו ויפרשו מדרכה של תורה**, אמנם זהו המחיר אשר ישלמו בעד גדולי התורה ויר"ש אשר יתחנכו בישיבותיהם. כמובן, שהם עומדים על המשמר לעשות מה שאפשר לתקן את אשר לא יוכלו להשאר בני תורה, אך לא בדרך אשר תמשוך אחריהם את השאר. למשל, אלה שהוכרחו להניחם לצאת, ראו במקצת שישארו חנוונים או שאר ענינים שאינם מקצוע, אשר איננו צריך הכנה וגם אין מושך את הלב של התלמידים, אבל אלה אשר חפץ לבבם ללמוד מקצוע וכש"כ אשר בחרו במקצוע אקדמי, לא טפלו בו כלל, שלא לקלקל את האחרים משום תקונו של זה. ושמעתי שסמכו את זה לאז"ל **"אלף נכנסים לחדר ואחד יוצא להוראה אמר הקב"ה בזה אני חפץ"** וכו', וגם מזכירים את דברי הרמב"ם ז"ל במכתבו לתלמידו הר"י עקנין ז"ל **"ימותו אלף סכלים ויהנה ממנו חכם אחד"**. ע"כ מדבריו המופלאים הנוגעים לענייננו. [הפנה אותי למקור זה, הרב ה. מן.]

נספח ג

כיצד נביט באופן חיובי על ציבור אחר

[פרק מתוך קונטרס העוסק בענייני דיון לכף זכות. ניתן להשיגו אצל המחבר]

... עד כאן דובר בעיקר על המישור הפרטי, על נסיונות של דיון לכף זכות כלפי חבר, שכן או סתם פלוני שנוהג לכאורה באופן לא ראוי. אמנם ישנה סוגיא רחבה נוספת, והיא הנסיון הגדול לחיות בשלום ובמבט חיובי עם יהודים בני ציבור שונה מאתנו.

קודם כל ננסה לנתח מה עומד מאחורי הרגשות השליליים שנוצרים אצלנו אוטומטית כשאנו רואים יהודי אשר חונק וגדל על ברכי דרך שונה.

יכול יהודי להבחין ביופי הנפלא של ריבוי הגוונים בעבודת ה' בהגיעו לקהילה שאין לו כלפיה נגיעה ותחרות, קנאה תאוה וכבוד וכו' - כגון בקרב אחינו בני ישראל יוצאי וכו'... מתענג לראות את הנחת רוח שיש לקב"ה ממנהגיהם היפים בתפילות ובלימוד התורה וקיום המצוות וכו', כאן למד להבין את החן הנסוך על כל קהילה וכל יחיד, בלא לחפש תמיד איזה מעלה יש בו על פני חסרונם.

אבל כשחש הוא שיש כאן קהילה 'היימשי' משלנו, ועכ"ז שונים, מתמלא בקושיות ופרכות, מוצא מיד את החיסרון שבכל דרך שונה ממנו, ובכך מצמצם את דעתו והשגתו בגדלות הבורא שדרכים רבות לקרבתו, עד שלבסוף - לפי דעתו - קהילות שלמות בעם ישראל על רבבות אלפיהם יראי שמים השומרים בדקדוק על קלה כבחמורה, אין בהם שום ערך. רק הוא ודרכו קיימים - וזולתו אין, כי הכל הבל.

מה מניע אדם להביט בזלזול על ציבור הנוהג אחרת ממנו? וכי מה אכפת לו שיהודי שחונק במקום אחר נוהג אחרת ממנו?

האדם חש כי קוראים תגר על דרכו

שמעתי להסביר בזה דבר עמוק בכוחות הנפש. הדברים טמונים בחלקם באחת הסיבות המנויות לעיל כמפריעים לדון לכף זכות. דובר על כך שכשאדם חש ונדמה לו שאי מי הוא טוב יותר ממנו, הרי הוא מיד 'מתקומם' בתוכו ומסלק כל אפשרות שיש מי שמתנהג טוב ממנו. חייב הוא למצוא דבר שלילי אצל אותו אחד כדי להרגיע את מצפונו ולהרגיש שהוא המושלם הגדול, ולא יתכן שאותו יהודי פשוט העומד שם בצד, מושלם הוא יותר ממנו.

באופן רגיל ומקובל אדם מרגיש בתוככי לבו כי ישנה דרך אחת או עכ"פ עיקרית הראויה בעבודת ה'. שהרי אם גילו לנו חז"ל וממשיכיהם בקודש גדולי הדורות את הדרך בה ילך כל מבקש ה', איך יתכן להגיע לעבודת ה' בדרך אחרת?!

כשלגד עיניו הוא רואה קהילה שלמה הנוהגת באופן עקבי בשונה מהדרך אותה הוא קיבל, הוא חש כאילו וישנה כאן קריאת תגר על דרכו הוא. בלא להרגיש חש הוא בתת מודע כאילו יש כאן קבוצת אנשים אשר כביכול 'גילתה' אופן נכון ומוצלח יותר להגיע לעבודת ה'. בטוח הוא כביכול מביטים הם כלפיו בחמלה, כאומרים: 'נעבאך' זה עדיין לא גילה את הדרך המיוחלת למטרה הנכספת. בסופן של דבר דוחף לו היצר את המבט האמור לעיל שיש כאן משהו טוב יותר ממנו, ומכאן הדרך קצרה למצוא פגם בזולת, כשהפעם 'יתפרש' הפגם על פני ציבור שלם הנוהג בדרך השונה.

אמנם צריך האדם להבין שלא לכל אחד מתאימה אותה הדרך בעבודת ה'. יש שמשורש נשמתם נועדו לצעוד בשביל שונה ממנו. הקב"ה ברא בעולמו כמה מיני גוונים, דרכים מדרכים שונות, כולם מטרתם אחת - להגיע לדבקות בקב"ה. מטרה אחת עם מספר דרכים. ואדרבה, זו גדולתו של הקב"ה 'שש' ומתפאר בגוויין שלו, כ"כ הרבה דרכים שונות והפוכות זו מזו, שכולם מטרתן להתקרב אליו יתברך. עם ירידת הדורות והתקרבותן לגאולה, נטעו משמים דרכים נוספות ומגוונות אשר יצרו אפשרויות נוספות לכל אחד החפץ להגיע לשלמות, לעשות זאת לפי דרכו המתאימה.

משכך, אם יבין האדם שכשיש ציבור הנוהג אחרת ממנו אין זאת חלילה קריאת תגר על דרכו הוא, אין זו דרך הפוסעת 'מעליו' אלא 'לצדו', ציבור זה נוהג בדרך שונה ממנו אך המכוונת לאותה מטרה, אין כאן שום ביקורת עליו ובוודאי לא עליונות, בכך יפנים שאין כאן שום מקום לביקורת.

אם יהיה האדם בטוח בעצמו במאת האחוים שדרכו היא דרך איתנה ואינו צריך שום הוכחות לצדקתה, שהלא סלולה היא מקדמת דנא ע"י רבותינו הקדושים שסללו לנו את הדרך, הרי שבוזה לא יראה לנגד עיניו שום מערער על דרכו, לא יפריע לו כלל אם יראה מי שנוהג אחרת, אין בכך כלום כדי לערער את בטחונו בצדקת דרכו. יתאר לעצמו כי נגלה אליו אליהו הנביא וגילה את אזנו כי דרכו רצויה בשמים עד למאוד, בדיוק כפי שרוצה ממנו הקב"ה, לא חסר ולא יתר. וכי אז יתפעל מדרכים שונות?! הלא בוודאי לא ירגיש נחות כשיראה דרכים אחרות.

יוסיף ויפנים, כי גם בציבור השונה ממנו יש דרך סלולה ע"י רבותיהם - צדיקים וקדושי עליון, ואין בזה שום סתירה לדרך שלו. איש איש תחת גפנו ותאנתו, בדרך רבותיו המסורה לו.

רשימת חלק מהספרים בהם השתמשתי בכתיבת ה'אגרת'

פסקי תשובות	מקור ברוך	אבי הישיבות
קדשי יהושע	נודע ביהודה	אז נדברו
קובץ מאמרים ואגרות להגרא"ו	נפש החיים	ארחות רבינו
רוח חיים	ספרי בעל התניא	דעת חכמה ומוסר
שולחן הטהור	ספרי הח"ח	היכל בעש"ט
שומר אמונים הקדמון [והמבוא]	ספרי הלשם	זכרון יעקב
של"ה	ספרי מכתב מאלהו	יושר לבב
שם הגדולים	ספרי נזר ישראל	כתר ראש
שער התפילה	ספרי נפש אליהו להגרי"א וינטרויב	לב אליהו
שערי אורה	ספרי פחד יצחק	מאמרי ר"י מונדשיין
תורת הגר"א ומשנת החסידות	עלי שור ואגרותיו	מעשה רב

